

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA
MAXSUS TA‘LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

**TARIX FAKULTETI
„TARIX“ KAFEDRASI**

**O‘ZBEKISTONNING ME‘MORIY YODGORLIKLARI TARIXI
FANIDAN
O‘QUV USLUBIY MAJMUUA**

Bakalavr ta‘lim yo‘nalishi: 5120300 – Tarix (mamlakatlar va mintaqalar bo‘yicha)

Ushbu o‘quv-uslubiy majmua O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligi tomonidan 20__-yil __-avgustda tasdiqlangan fan dasturi asosida ishlab chiqilgan.

To‘zuvchi:

Salayev U.

Tarqizchi:

Navro‘zov S.

MUNDARIJA

1. O'quv dasturi
2. Ishchi dastur.....
3. Ta'lim texnologiyalari.....
4. Glossariy.....
5. Adabiyotlar ro'yxati.....
6. Tayanch konspekt.....
7. O'quv materiallari.....

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O'RTA MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI
URGANCH DAVLAT UNIVERSITET

O'ZBEKISTONNING ME'MORIY YODGORLIKLARI TARIXI

fanidan

O`QUV DASTURI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar soha
Ta'lim sohasi: 120000 – Gumanitar fanlar
Ta'lim yo'nalishi: 5120300 – Tarix (mamlakatlar va mintaqalar bo'yicha)

Urganch-2017

Fanning o'quv dasturi Urganch Davlat Universiteti ilmiy o'quv-uslubiy kengashining 2017 yil "_____" dagi "___" – sonli majlis bayoni bilan tasdiqlangan.

Fanning o'quv dasturi Urganch Davlat Universiteti Tarix kafedrasida ishlab chiqildi.

Tuzuvchi: o`q. X. Aminov

o`q-staj. U.Salayev

Taqrizchilar: t.f.n. S.Navro`zov

t.f.n. R. Abdirimov

Kafedra mudiri: t.f.n. O`. Abdullayev

Ushbu dastur Tarix fanlar sohasida ilmiy izlanish asoslari fanidan bakalavriyat talabalarining zaruriy tayyorgarlik darajasi na bilimlari mazmuniga qo`yiladigan talablar asosida tayyorlangan.

Malakaviy talablar bakalavr talabalar fan bo`yicha qanday tasavvurga ega bo`lishi, nimalarni bilishi kerakligi, qanday ko`nikmalar hosil qilishi lozimligini o`z ichiga oladi.

KIRISH

O`zbekiston o`z istiqlolini qo`lga kiritgach, tarix fanini o`rganishga bo`lgan munosabat ham tubdn o`zgardi. Bugungi kunda kishilk tarixini bir tomonlama emas, aksincha chuqur va atroflicha, xolisona yoritish imkoniyati paydo bo`ldi. O`zbekiston Respublkasida mustaqillikning dastlabki davrlaridan boshlab xalqning tarixiy xotirasini tiklash, tarix faniga doir tadqiqotlarni har taraflama takomillashtirish masalalari davlat siyosati darajasiga ko`tarildi. Ko`p ming yillik tariximizni birlamchi manbalarga tayanib xolisona tadqiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Shu ma`noda O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani ham tarixni o`rganishda muhim manba hisoblanadi.

Fan talabalarga mamlakatimdagi qadimgi davrlardan hozirgi kungacha mavjud yirik me`moriy inshootlar, ularning qurilish tarixi, o`ziga xos jihatlari, tuzilishi va ahamiyati haqida ma`lumot beradi.

MA`RUZA MAVZULARI

O`ZBEKISTONNING ME`MORIY YODGORLIKLARI FANI VA UNING AHAMIYATI. QURILISH MATERIALLARI VA USULLARI

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani predmeti. Fanning nomi. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari nimalarni o`rganadi? “Me`moriy yodgorlik”, “yodgorliklarning ma`naviy ahamiyati” tushunchalari haqida. Fandagi maxsus atamalar. Me`moriy inshootlarning tuzilishi. Me`morchilikka ta`sir o`tkazuvchi iqtisodiy va ijtimoiy omillar haqida. Moddiy va ma`naviy madaniyat. Inshootlarning turlari turlari. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining ahamiyati. Me`morchilik muammolari. Me`morchilikning davrlar bo`yicha rivoji. Qurilish materiallari. Qurilish usullari.

ANTIK DAVR VA ILK O`RTA ASRLAR ME`MORCHILIGI

Tarixiy viloyatlar. Antik me`morchilik va ularning xususiyatlari. Qadimgi Xorazm me`morchiligi. Ko`zaliqir, Qo`yqirilgan qal`a, Tuproq qal`a, Oqchaqal`a. Qadimgi Sug`d me`morchiligi. Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo`rg`on. Qadimgi Baqtriya me`morchiligi. Qiziltepa. Ellinlar davri madaniyati. Kushonlar me`morchiligi. Saroylar, ibodatxonalar. Ayritom, Xolchayon, Kampirtepa, Dalvarzintepa. Ilk o`rta asrlar me`moriy yodgorliklari. Ark, shahriston, rabod. Ko`shk. Afrosiyob me`morchiligi. Afrosiyob shahri va saroyi.

Varaxsha, Poykand. Me'morchilikda arab xalifaligining ta'siri. Gumbaz, arabeska. Islom obidalari. Masjid, madrasa, maqbara.

O`RTA ASRLAR ME`MORCHILIGI

Somoniylar davri xo`jalik taraqqiyoti. Somoniylar davri yodgorliklari. Ismoil Somoniy maqbarasi. Saroylar. Qoraxoniylar davri yodgorliklari. Vobkent va Jarqo`rg`on minoralari. Qoraxoniylar davri ma`naviy madaniyati. Xorazmshohlar davri me'morchiligi. Maqbaralar. Najmuddin Kubro maqbarasi. Amir Temur davrida bunyodkorlik. Keshdagi me'moiy inshootlar. Sayyidi Gumbazon, Oqsaroy. Samarqanddagi obidalar. Go`rimir, Bibixonim jome masjidi. Ulug`bek davri yodgorliklari. Ulug`bek madrasasi, Shohizinda ansambli. So`ngi Temuriylar davrida me'morchilik. Alisher Navoiy qurdirgan inshootlar. Jamoat binolari. Shayboniylar davrida me'morchilik. Shayboniyxon va Abdullaxon madrasalari. Ko`kaldosh va Baroqxon madrasalari. Ashtarxoniylar me'moriy yodgorliklari. Registon ansambli. Abdulaizixon madrasasi. Labi Hovuz. Anushaxon hammomi. XVI-XVIII asrlarda asosiy qurilish inshootlari. Ko`prik va suvayirg`ichlar. Hammomlar. Madrasalar, masjidlar. Buxoro me'morchiligi. Ark, Mir arab madrasasi, Modarixon, Ko`kaldosh, Govkushon, Registon. Bolohovuz masjidi. Huvaydod majmuasi. Xiva me'moriy yodgorliklari. Ichon qal`o. Qo`hna Ark, Muhammad Aminxon madrasasi va minorasi, Olloqulixon timi va karvonsaroyi. Muhammad Rahimxon II madrasasi. Pahlavon Mahmud maqbarasi. Toshhovli. Islom xo`ja madrasasi. Qo`qon xonligi yodgorliklari. Norbo`tabiy madrasasi, Dahmayi shohon ansambli. Modarixon dahmasi. Xudoyorxon o`rdasi. XIX asr oxiri – XX asr boshlari Yevropa uslubida qurilgan inshootlar. Sitorayi Mohi Xosa. Nurllaboy majmuasi. Qibla Tozabog`. Polovatsev uyi. O`g`il bolalar gimnaziyasi, Rus-Osiyo banki binosi.

MUSTAQIL O`ZBEKISTON ME`MORCHILIGI

Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e`tibor. Buyuk ajdodlar nomining ulug`lanishi. Farg`niy, Buxoriy, Jaloliddin Manguberdi, Avesto majmualari. Qishloq taraqqiyoti Dasturi bo`yicha aholi uchun turar joylar. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar. Oqsaroy. O`zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi binolari. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi. Forumlar zali. O`zbekiston Milliy kutubxonasi binosi. O`zbekiston Milliy banki binosi. Diniy inshootlarga e`tibor. Hazrati Imom majmuasi. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg`unlashtirish masalalari.

Zamonaviy qurilish materiallari. Koshin qoplash. Ustun, ayvon konstruksiyalarining qo`llanishi. Shahidlar xotirasi xiyoboni. Motamsaro ona majmuaslari. Milliy bozorlar va savdo markazlari.

Amali mashg`ulotlarni tashkil etish bo`yicha ko`rsatma va tavsiyalar

Seminar mashg`ulotlarida talabalar O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan ma`ruza darslarida olgan nazariy bilimlarini mustahkamlash bilan birga, seminarlar mavzulari bo`yicha tayyorgarlik ko`rish jarayonida qo`shimcha adabiyotlar va tarixiy manbalar bilan tanishish orqali qo`shimcha bilim oladilar. Natijada ularning bilim doiralari ilmiy jihatdan asoslangan holda kengayadi. Seminar mashg`ulotlarining taxminiy tavsiya etiladigan mavzulari:

1. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari
2. Antik davr va ilk o`rta asrlar me`morchiligi
3. O`rta asrlar me`morchiligi
4. XX asr me`morchiligi
5. Mustaqil O`zbekiston me`morchiligi

Mustaqil ish

Oqchaqa`a. Islom obidalari. Ismoil Somoniy maqbarasi. Go`rimir, Bibixonim jome masjidi. Registon ansambli. Olloqulixon timi va karvonsaroyi. Pahlavon Mahmud maqbarasi. Toshhovli. Dahmayi shohon ansambli. Jaloliddin Manguberdi, Avesto majmualari. Oqsaroy. O`zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi binolari. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi. Forumlar zali. O`zbekiston Milliy kutubxonasi binosi. O`zbekiston Milliy banki binosi. Diniy inshootlarga e`tibor. Hazrati Imom majmuasi. Milliy va zamonaviy me`morchilikni uyg`unlashtirish masalalari.

Darslik va o`quv qo`llanmalar ro`yxati:

ASOSIY ADABIYOTLAR

1. Abdullayev N. San`at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001.
2. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. – T., 1994-1996.
3. Oripov B.N. O`zbekiston san`oti va me`morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

4. Zasilkin B. O`rta Osiyo me`morchiligi. Toshkent, 1974.

5. Zohidov P. Me`mor san`ati. Toshkent, 1978.

QO`SHIMCHA ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo`q. — T.: O`zbekiston, 1998.

2. Karimov I.A. Ma`naviy yuksalish yo`lida. T.: O`zbekiston, 1998.

3. Karimov I.A. Amir Temur davriidagi bunyodkorlik va hamkorlik ruhi bizga namuna bo`laversin. Asarlar, 4-jild. — T.: “O`zbekiston” 1996, 340-343-betlar.

4. Abu Rayxon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: “Fan”, 1968.

5. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: “O`zbekiston”, 1996.

6. Abduqodirov A. Obidalar jilvasi. — T.: O`zbekiston, 1972.

7. Amir Temur jahon tarixida. Toshkent: “Sharq”, 1996.

8. Bobobekov X. Qo`qon tarixi. T., 1996.

9. Bulatova V.A. Notkin I.I. Xiva obidalari. — T.: O`zbekiston, 1972.

10. Gutsunaev N. Xiva. — T.: O`zbekiston, 1981.

11. Jabborov I. Antik madaniyat va ma`naviyat xazinasini. — T., 1999.

12. Jabborov I. O`zbek xalq etnografiyasi. T.: “O`qituvchi”, 1994.

13. Zohidov P. Zul A. Xiva: Ochiq osmon ostidagi muzey. — T., 1997.

14. Zohidov P. Sh. Me`mor olami. — T.: Qomus, 1996.

15. Ibrat I. Fargona tarixi. T., 1991.

16. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

17. Matniyozov M. Sotliqov A. Jahon tarixi va madaniyatida Xorazm. — Urganch: Xorazm, 1999.

18. Nozilov D. Xalq me`morchiligi. — T.: Fan, 1982.

19. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me`morchiligida interer. T.: “Fan”, 2006.

20. Pidaev M. Sirli Kushon saltanati. T., «Fan», 1990.

21. Pugachenkova G.A. “Termiz, Shaxrisabz, Xiva”. M., 1976.

22. Pugachenkova G.A. Shedevri Sredney Azii. — T.: “Gafur Gulyam”, 1986.

23. Pugachenkova G.A. Rempel L.I. Vidayushesya pamyatniki arxitekturi Uzbekistana. — T., 1958.

24. Rahmatullaev Yu. R. O'zbekiston me'morchilik obidalari davlat muhofazasida. — T., 1969.
25. Temur va Ulugbek davri tarixi. -T., Komuslar bosh taxririya, 1996.
26. Tolstov S. P. Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab. — T., 1964.
27. Xiva – ming gumbaz shahri. — T. “Sharq”. 1997.
28. Xudayberganov K. Xiva xonlari tarixidan. — Urganch: “Xorazm”, 2008.
29. O'zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O'zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: “O'zbekiston”, 2002.
30. O'zbekiston xalqlari tarixi. II jild. o'quv qo'llanma. — T.: Fan, 1993.
31. G'ulomov Ya. Xorazmning sug'orilish tarixi. — T., 1959.
32. Haqqulov A. Ta'mir san'ati. — T.: Mehnat, 1991.

2. JURNALLAR:

1. O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi
2. O'zbekistonda ijtimoiy fanlar
3. Moziydan sado
4. San'at

3. INTERNET MATERIALLARI

<http://www.ziyonet.uz>

<http://www.arxeologiya.uz>

<http://www.touruz.narod.ru/khiva>

<http://www.dgu.ru/islam>.

<http://www.yandex.ru/islam>.

**O`ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O`RTA
MAXSUS TA'LIM VAZIRLIGI**

URGANCH DAVLAT UNIVERSITETI

Ro'yxatga olindi:

№ _____

« _____ » _____ 2017 yil

«TASDIQLAYMAN»

**O'quv ishlari bo'yicha prorektor
_____ dots. S.U.Xodjaniyazov**

« _____ » _____ 2017 yil

“O`ZBEKISTONNING ME`MORIY YODGORLIKLARI”

fanidan

ISHCHI DASTUR

Urganch-2017

Yo`nalishi	5120300
------------	---------

Kurs	IV
Semestr	VIII
Ma'ruza	18
Amaliy mashg'ulot	32

Tuzuvchilar:

o'q-staj: X. Aminov

o'q-staj: U. Salayev

Taqrizchi:

t.f.n. Q. Masharipov

“Tarix” kafedrasining 2017-yil ____- avgustdagi yig'ilishining №1 bayonnomasi bilan tavsiya etilgan.

Kafedra mudiri:

t.f.n. O` . Abdullayev

“Tarix” fakulteti Ilmiy kengashining 2017-yil ____-avgustdagi №1 bayonnomasi qarori bilan tasdiqlangan.

Ilmiy kengash raisi:

t.f.n. O. Shixov

SO'ZBOSHI

O'zbekiston o'z istiqlolini qo'lga kiritgach, tarix fanini o'rganishga bo'lgan munosabat ham tubdan o'zgardi. Bugungi kunda kishilik tarixini bir tomonlama emas, aksincha chuqur va atroflicha, xolisona yoritish imkoniyati paydo bo'ldi. O'zbekiston Respublikasida mustaqillikning dastlabki davrlaridan boshlab xalqning tarixiy xotirasini tiklash, tarix faniga doir tadqiqotlarni har taraflama takomillashtirish masalalari davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Ko'p ming yillik tariximizni birlamchi manbalarga tayanib xolisona tadqiq etish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biridir. Shu ma'noda O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani ham tarixni o'rganishda muhim manba hisoblanadi.

Fan talabalarga mamlakatimdagi qadimgi davrlardan hozirgi kungacha mavjud yirik me'moriy inshootlar, ularning qurilish tarixi, o'ziga xos jihatlari, tuzilishi va ahamiyati haqida ma'lumot beradi.

1. Fanining maqsadi va uning mutaxassis tayyorlashdagi o'rni.

1.1. Fanning maqsadi:

O'zbekistonning mustaqillikka erishishi barcha jabhalarda katta o'zgarishlarni amalga oshirishni taqozo etdi. Jumladan, milliy tariximiz zarvaraqlari ham qaytadan o'rganilib, ularga xolisona baholar berish davr talabiga aylandi. Hozirgi yangicha qarashlar shakllanayotgan davrda esa milliy ilmiy tadqiqotlar oldiga eng muhim masalalar - davlatchilik, etnik tarix va boshqa masalalar ko'ndalang qo'yilganki, shubhasiz, ilmiy tadqiqotlar olib borishda ana shunday dolzarb muammolarga alohida e'tibor bermoq kerak.

1.2. Fanning o'rganadigan muammolari:

O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining o'rganadigan vazifalari quyidagilardan iborat:

- Mamlakatimiz hududidagi me'moriy yodgorliklarining qurilish tarixi;
- Me'moriy yodgorliklarning qurilish uslublari va turlari;
- Yodgorliklarning tuzilishi va ahamiyati;

1.3. Boshqa fanlar bilan boq'liqligi:

Fanning rivojlanishi va tadqiqot ko'lamini bir qancha fanlar bilan aloqada bo'lishini taqozo etadi. Bu borada O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani O'zbekiston tarixi, Tarixiy geografiya, Muzeysunoslik, Toponimika fanlari va boshqa ijtimoiy fanlar bilan bevosita aloqada bo'ladi.

1.4. O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanini o'qitilishida qo'llaniladigan vositalar, qurollar, metod va texnologiyalar

O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanini o'qitishda quyidagi pedagogik texnologiyalar qo'llaniladi: prezentatsiya, keys-stadi, o'qitishning kreativ texnologiyasi, muammoli o'qitish texnologiyasi, o'qitishdagi innovatsion texnologiyalar va an'anaviy metodlar.

1.5. Fanni o'qitish semestrlari va uslubiy ko'rsatmalari

O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan talabalar 8- semestr mobaynida 50 soatlik auditoriya ta'limini olishadi.

1.6. Umumiy va o'quv ishlari turlari bo'yicha hajmi

Talabalar 8- semestrda 50 soat, haftasiga 2 soatdan, 18 soat ma'ruza, 32 soat amaliy mashg'ulot o'tkazadilar, semestr davomida joriy nazorat (JN), (ON) semestr yakunida (YAN) topshiradilar.

1.7. Fanning bo'limlar bo'yicha (mavzular) bo'yicha ro'yxati.

MAVZULAR		soat
1 –mavzu	O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari	4
2-mavzu	O'rta asrlar me'morchiligi	4
3-mavzu	O'rta Osiyoda xonliklar davri me'morchiligi	6
4-mavzu.	Mustaqil O'zbekiston me'morchiligi	4
Jami:		18

1-mavzu: O‘zbekistonning me‘moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari (2 soat)

REJA:

1. O‘zbekistonning me‘moriy yodgorliklari fani haqida.
2. O‘zbekistonning me‘moriy yodgorliklari fanining ahamiyati.
3. Qurilish materiallari va usullari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Abdullayev N. San‘at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001-y.
3. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
4. Jabborov I. O‘zbek xalq etnografiyasi. T.: „O‘qituvchi“, 1994.
5. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ti va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

2-mavzu: Antik va o‘rta asrlar me‘morchiligi (2 soat)

REJA:

1. Qadimgi Xorazm, Sug‘d va Baqtriya me‘morchiligi.
2. Kushonlar me‘morchiligi.
3. Ilk o‘rta asrlar me‘moriy yodgorliklari. Afrosiyob me‘morchiligi.
4. Me‘morchilikda arab xalifaligining ta‘siri.

ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O‘zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: „O‘zbekiston“, 2002.
2. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me‘morchiligida interier. T.: „Fan“, 2006.
3. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: „Fan“, 1968.
4. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
5. Nozilov D. Xalq me‘morchiligi. — T.: Fan, 1982.

3-mavzu: O‘rta asrlar me‘morchiligi (2 soat)

REJA:

1. IX-XIII asr boshlari me‘morchiligi.
2. Amir Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari.
3. XVI-XVIII asrlarda me‘morchilik.
4. O‘rta Osiyoda xonliklar davri me‘morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo‘qon xonligi yodgorliklari.

ADABIYOTLAR

1. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
2. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
3. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
4. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
5. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

4-mavzu: Mustaqil O‘zbekiston me‘morchiligi (2 soat)

REJA:

1. Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e'tibor.
2. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar.
3. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Ma'naviy yuksalish yo'lida. T.: O'zbekiston, 1998.
2. Qodirova T.F. O'zbekistonning istiqloq yillari me'morchiligi. Toshkent 2004.
3. O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi.
4. Oripov B.N. O'zbekiston san'ati va me'morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

Seminar mashg'ulotlari mazmuni va ular bo'yicha ajratilgan soatlarning taqsimoti

No	Seminar mavzular	Seminar rejasi	Ajratilgan soat	Adabiyotlar	Foydalaniladigan pedagogik texnologiyalar
1	O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari	<ol style="list-style-type: none">1. O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani haqida.2. O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining ahamiyati.3. Qurilish materiallari va usullari.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
2	Antik davr me'morchiligi. Tarixiy viloyatlar. Antik davr me'morchiligi Xorazmda	<ol style="list-style-type: none">1. Qadimgi Xorazm me'morchiligi: Ko'zaliqir, Qo'yqirilgan qal'a, Tuproq qal'a, Oqchaqal'a.2. Xorazm me'morchiligi: Ko'zaliqir, Qo'yqirilgan qal'a, Tuproqqal'a, Oqchaqal'a.3. Hozirda Qadimgi Xorazm me'morchiligi na'munalariga e'tibor.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
3	Qadimgi So'g'd me'morchili. Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo'rg'on	<ol style="list-style-type: none">1. Antik davr So'g'd me'morchili.2. Qadimgi So'g'd: Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo'rg'on.3. Mustaqillik yillarida Qadimgi So'g'd na'munalarining o'rganilishi.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
4	Qadimgi Baqtriya	<ol style="list-style-type: none">1. Qiziltepa. Ellinlar	2	1-5	ma'ruza,

	me'morchiligi	<p>davri madaniyati.</p> <p>2. Kushonlar davri me'morchiligi.</p> <p>3. Qadimgi saroylar, ibodatxonalar: Ayirtom, Xolchayon, Kampirtepa, Dalvarzntepa.</p>			<p>diolog,</p> <p>ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film</p>
5	Amir Temur davri me'morchiligi	<p>1. Amir Temur davrida bunyodkorlik. Keshdagi me'moriy inshootlar.</p> <p>2. Sayyidi Gumbazon, Oqsaroy.</p> <p>3. Samarqanddagi obidalar. Go'riamir, Bibixonim jome masjidi.</p>	2	1-5	<p>ma'ruza,</p> <p>diolog,</p> <p>ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film</p>
6	Temuriylar davri me'morchiligi. Ulug'bek davri yodgorliklari	<p>1. Ulug'bek madrasasi.</p> <p>2. Ulug'bek rasadxonasi (observatoriya).</p> <p>3. Shohizinda ansambli.</p>	2	1-5	<p>ma'ruza,</p> <p>diolog,</p> <p>ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film</p>
7	So'ngi Temuriylar davrida me'morchilik	<p>1. Aisher Navoiy qurdirgan inshootlar.</p> <p>2. Jamoat binolari.</p> <p>3. Arxitektura va minyatura.</p>	2	1-5	<p>ma'ruza,</p> <p>diolog,</p> <p>ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film</p>
8	XVI-XVIII asrlarda Movarounnahr me'morchiligi	<p>1. Shayboniylar davri me'morchiligi.</p> <p>2. Shayboniyxon va Abdullaxon madrasalari.</p> <p>3. Ko'kaldosh va Baraqxon madrasalari.</p>	2	1-5	<p>ma'ruza,</p> <p>diolog,</p> <p>ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film</p>
9	Ashtarxoniylar me'moriy	<p>1. Labi Hovuz.</p> <p>2. Anushaxon</p>	2	1-5	<p>ma'ruza,</p> <p>diolog,</p>

	yodgorliklari	hammomi. 3. Qurilish materiallari.			ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
10	XVI-XVIII asrlarda asosiy qurilish inshootlari	1. Ko'prik va suvayirg'ichlar. 2. Hammomlar. 3. Madrasalar, masjidlar.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
11	XX asr me'morchiligi	1. XX asrning 50-yillarigacha O'zbekiston me'morchiligi. 2. Turar joy me'morchiligi. 3. Eski shaxar va yangi shaxar tushunchalari. 4. Jamoat binolari.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
12	XX asr II yarmida qurilish ishlari	1. Shaxar me'morchiligi. 2. Davlat binolari. 3. Qurilish maydonlari, qurilish ishlari.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
13	O'zbekiston tarixi Davlat muzeyi binosi	1. XX asr me'morchiligining o'ziga xos xususiyatlari. 2. Konstruktiv yechimlar. 3. Loyihaning amaliyotdagi ko'rinishi.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
14	Mustaqillik yillarida Xorazm viloyati	1. Mustaqillik yillarida Xorazm viloyatida qad rostlagan yirik inshootlar.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali

	me'morchiligi	2. Jaloladdin Manguberdi, „Avesto“ majmualari. 3. Shaxar obodonchiligi yo'li.			qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
15	Xorazm viloyatidagi arxitektura inshootlarini ta'mirlash ishlari	1. Amaliy ishlar. 2. Rejalar va yechimlar. 3. Zamonaviy arxitektura.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
16	Xorazmda amalga oshirilayotgan va rejalashtirilayotgan qurilish va obodonlashtirish tadbirlari	1. Amalga oshirilayotgan ishlarda tarixiy yechim. 2. Rejalashtirish va qurilish. 3. Qurilish va obodonlashtirish yakuniy tadbiri.	2	1-5	ma'ruza, diolog, ko'rgazmali qurollar, taqatma materillar, aqliy hujum, innovatsiya, vidio film
	Jami:		32		

1-mavzu: O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari (2 soat)

Reja:

1. O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani haqida.
2. O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining ahamiyati.
3. Qurilish materiallari va usullari.

Uslubiy tavsiyalar:

O'zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining predmeti, obykti, maqsad va vazifalari hamda ahamiyati ochib beriladi. Me'moriy obidalar qurilishida ishlatilgan materiallar va qurilish usullari tahlil qilinadi. Qadimgi davrlardan bugungi kungacha qurilgan inshootlar turlari yoritib beriladi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: O'zbekiston, 1998.
2. Abdullayev N. San'at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001 й.
3. Zohidov P.Me'mor san'ati. Toshkent, 1978.
4. Jabborov I. O'zbek xalq etnografiyasi. T.: „O'qituvchi“, 1994.
5. Oripov B.N. O'zbekiston san'ati va me'morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

2-mavzu: Antik davr me'morchiligi. Tarixiy viloyatlar. Antik davr me'morchiligi Xorazmda (2 soat)

Reja:

1. Qadimgi Xorazm me'morchiligi.
2. Ko'zaliqir, Qo'yqirilgan qal'a, Tuproq qal'a, Oqchaqal'a.
3. Hozirda Qadimgi Xorazm me'morchiligi na'munalariga e'tibor.

Uslubiy tavsiyalar:

Qadimgi Xorazm me'morchiligi: Ko'zaliqir, Qo'yqirilgan qal'a, Tuproq qal'a, Oqchaqal'a. Hozirda Qadimgi Xorazm me'morchiligi na'munalariga e'tibor.

O'zbekiston hududida shaharsozlikning paydo bo'lishi, ilk shaharlar – Qadimgi Xorazm, So'g'd va Baqtriya me'morchiligi haqida ma'lumot beriladi. Kushonlar me'morchiligi tahlil qilinadi. Ilk o'rta asrlar yodgorliklari sanab o'tiladi va izohlanadi. Afrosiyob me'morchiligining o'ziga xos xususiyatlari yoritiladi.

Arab xalifaligining me'morchilikka ta'siri ko'rsatiladi, uning o'ziga xos jihatlari tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O'zbekiston“, 1998.
2. O'zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O'zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: „O'zbekiston“, 2002.
3. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me'morchiligida inter'yer. T.: „Fan“, 2006.
4. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: „Fan“, 1968.
5. Zohidov P.Me'mor san'ti. Toshkent, 1978.
6. Nozilov D. Xalq me'morchiligi. — T.: Fan, 1982.

3-mavzu: Qadimgi So'g'd me'morchili. Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo'rg'on (2 soat)

Reja:

1. Antik davr So'g'd me'morchili.
2. Qadimgi So'g'd: Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo'rg'on.
3. Mustaqillik yillarida Qadimgi So'g'd na'munalarining o'rganilishi.

Uslubiy tavsiyalar:

Antik davr So'g'd me'morchili. Qadimgi So'g'd: Afrosiyob, Uzunqir, Yerqo'rg'on. Mustaqillik yillarida Qadimgi So'g'd na'munalarining o'rganilishi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O'zbekiston“, 1998.
2. O'zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O'zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: „O'zbekiston“, 2002.
3. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me'morchiligida inter'yer. T.: „Fan“, 2006.
4. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: „Fan“, 1968.
5. Zohidov P.Me'mor san'ti. Toshkent, 1978.
6. Nozilov D. Xalq me'morchiligi. — T.: Fan, 1982.

4-mavzu: Qadimgi Baqtriya me'morchiligi (2 soat)

Reja:

1. Qiziltepa. Ellinlar davri madaniyati.
2. Kushonlar davri me'morchiligi.
3. Qadimgi saroylar, ibodatxonalar: Ayirtom, Xolchayon, Kampirtepa, Dalvarzntepa.

Uslubiy tavsiyalar:

Qiziltepa. Ellinlar davri madaniyati. Kushonlar davri me'morchiligi. Qadimgi saroylar, ibodatxonalar: Ayirtom, Xolchayon, Kampirtepa, Dalvarzntepa.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. O‘zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O‘zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: „O‘zbekiston“, 2002.
3. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me'morchiligida inter'yer. T.: „Fan“, 2006.
4. Abu Rayhon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: „Fan“, 1968.
5. Zohidov P.Me'mor san'ti. Toshkent, 1978.
6. Nozilov D. Xalq me'morchiligi. — T.: Fan, 1982.

5-mavzu: Amir Temur davri me'morchiligi (2 soat)

Reja:

1. Amir Temur davrida bunyodkorlik. Keshdagi me'moriy inshootlar.
2. Sayyidi Gumbazon, Oqsaroy.
3. Samarqanddagi obidalar. Go'riamir, Bibixonim jome masjidi.

Uslubiy tavsiyalar:

Amir Temur davrida bunyodkorlik. Keshdagi me'moriy inshootlar. Sayyidi Gumbazon, Oqsaroy. Samarqanddagi obidalar. Go'riamir, Bibixonim jome masjidi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo`qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P.Me'mor san'ati. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

6-mavzu: Temuriylar davri me'morchiligi.
Ulug'bek davri yodgorliklari (2 soat)

Reja:

1. Ulug'bek madrasasi.
2. Ulug'bek rasadxonasi (observatoriya).
3. Shohizinda ansambli.

Uslubiy tavsiyalar:

Ulug'bek madrasasi. Ulug'bek rasadxonasi (observatoriya). Shohizinda ansambli.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

7-mavzu: So‘ngi Temuriylar davrida me‘morchilik (2 soat)

Reja:

1. Aisher Navoiy qurdirgan inshootlar.
2. Jamoat binolari.
3. Arxitektura va minyatura.

Uslubiy tavsiyalar:

Aisher Navoiy qurdirgan inshootlar. Jamoat binolari. Arxitektura va minyatura.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

8-mavzu: XVI-XVIII asrlarda Movarounnahr me‘morchiligi (2 soat)

Reja:

1. Shayboniylar davri me‘morchiligi.
2. Shayboniyxon va Abdullaxon madrasalari.
3. Ko‘kaldosh va Baraqxon madrasalari.

Uslubiy tavsiyalar:

Shayboniylar davri me‘morchiligi. Shayboniyxon va Abdullaxon madrasalari. Ko‘kaldosh va Baraqxon madrasalari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.

9-mavzu: Ashtarxoniyalar me'moriy yodgorliklari (2 soat)

Reja:

1. Labi Hovuz.
2. Anushaxon hammomi.
3. Qurilish materiallari.

Uslubiy tavsiyalar:

Labi Hovuz. Anushaxon hammomi. Qurilish materiallari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O'zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O'zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo'qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me'mor san'ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: G'afur G'ulyam, 1978.

10-mavzu: XVI-XVIII asrlarda asosiy qurilish inshootlari (2 soat)

Reja:

1. Ko'prik va suvayirg'ichlar.
2. Hammomlar.
3. Madrasalar, masjidlar.

Uslubiy tavsiyalar:

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: „O'zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O'zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo'qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me'mor san'ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: G'afur G'ulyam, 1978.

11-mavzu: XX asr me'morchiligi (2 soat)

Reja:

1. XX asrning 50-yillarigacha O'zbekiston me'morchiligi.
2. Turar joy me'morchiligi.
3. Eski shaxar va yangi shaxar tushunchalari.
4. Jamoat binolari.

Uslubiy tavsiyalar:

XX asrning 50-yillarigacha O‘zbekiston me‘morchiligi. Turar joy me‘morchiligi. Eski shaxar va yangi shaxar tushunchalari. Jamoat binolari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
3. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
4. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
5. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
6. Mankovskaya L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: G‘afur G‘ulyam, 1978.

12-mavzu: XX asr II yarmida qurilish ishlari (2 soat)

Reja:

1. Shaxar me‘morchiligi.
2. Davlat binolari.
3. Qurilish maydonlari, qurilish ishlari.

Uslubiy tavsiyalar:

Shaxar me‘morchiligi. Davlat binolari. Qurilish maydonlari, qurilish ishlari.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Abdullayev N. San‘at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001 й.
3. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
4. Jabborov I. O‘zbek xalq etnografiyasi. T.: „O‘qituvchi“, 1994.
5. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ti va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

13-mavzu: O‘zbekiston tarixi Davlat muzeyi binosi (2 soat)

Reja:

1. XX asr me‘morchiligining o‘ziga xos xususiyatlari.
2. Konstruktiv yechimlar.
3. Loyihaning amaliyotdagi ko‘rinishi.

Uslubiy tavsiyalar:

XX asr me‘morchiligining o‘ziga xos xususiyatlari. Konstruktiv yechimlar. Loyihaning amaliyotdagi ko‘rinishi.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: „O‘zbekiston“, 1998.
2. Abdullayev N. San‘at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001 й.
3. Zohidov P. Me‘mor san‘ti. Toshkent, 1978.
4. Jabborov I. O‘zbek xalq etnografiyasi. T.: „O‘qituvchi“, 1994.
5. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ti va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

14-mavzu: Mustaqillik yillarida Xorazm viloyati me‘morchiligi (2 soat)

Reja:

1. Mustaqillik yillarida Xorazm viloyatida qad rostlagan yirik inshootlar.
2. Jaloladdin Manguberdi, „Avesto“ majmualari.

3. Shaxar obodonchiligi yo‘li.

Uslubiy tavsiyalar:

Mustaqillik yillarida Xorazm viloyatida qad rostlagan yirik inshootlar. Jaloladdin Manguberdi, „Avesto“ majmualari. Shaxar obodonchiligi yo‘li.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Ma‘naviy yuksalish yo‘lida. T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Qodirova T.F. O‘zbekistonning istiqloq yillari me‘morchiligi. Toshkent 2004.
3. O‘zbekiston arxitekturasi va qurilishi.
4. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ati va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

15-mavzu: Xorazm viloyatidagi arxitektura inshootlarini ta‘mirlash ishlari (2 soat)

Reja:

1. Amaliy ishlar.
2. Rejalar va yechimlar.
3. Zamonaviy arxitektura.

Uslubiy tavsiyalar:

Amaliy ishlar. Rejalar va yechimlar. Zamonaviy arxitektura.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Ma‘naviy yuksalish yo‘lida. T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Qodirova T.F. O‘zbekistonning istiqloq yillari me‘morchiligi. Toshkent 2004.
3. O‘zbekiston arxitekturasi va qurilishi.
4. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ati va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

16-mavzu: Xorazmda amalga oshirilayotgan va rejalashtirilayotgan qurilish va obodonlashtirish tadbirlari (2 soat)

Reja:

1. Amalga oshirilayotgan ishlarda tarixiy yechim.
2. Rejalashtirish va qurilish.
3. Qurilish va obodonlashtirish yakuniy tadbiri.

Uslubiy tavsiyalar:

Amalga oshirilayotgan ishlarda tarixiy yechim. Rejalashtirish va qurilish. Qurilish va obodonlashtirish yakuniy tadbiri.

ADABIYOTLAR

1. Karimov I.A. Ma‘naviy yuksalish yo‘lida. T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Qodirova T.F. O‘zbekistonning istiqloq yillari me‘morchiligi. Toshkent 2004.
3. O‘zbekiston arxitekturasi va qurilishi.
4. Oripov B.N. O‘zbekiston san‘ati va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.

Mustaqil ish mavzulari

1. Islom obidalari
2. Ismoil Somoniy maqbarasi
3. Go‘riamir
4. Bibixonim jome masjid

5. Registon ansambli
6. Bolohovuz masjid
7. Olloqulixon timi va karvonsaroyi
8. Pahlavon Mahmud maqbarasi
9. Toshhovli
10. Dahmayi shohon ansambli
11. Jaloliddin Manguberdi
12. „Avesto“ majmualari
13. Oqsaroy
14. O‘zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi binolari
15. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi
16. Forumlar zali
17. O‘zbekiston Milliy kutubxonasi binosi
18. O‘zbekiston Milliy banki binosi
19. Hazrati Imom majmuasi
20. Milliy va zamonaviy me‘morchilikni uyg‘unlashtirish masalalari

6. Informatsion uslubiy ta’limot

6.1. Ko‘rgazmali qurollar

1. Xaritalar
2. Tarixiy manbalar

7. Asosiy darsliklar va o‘quv qillanmalar ro‘yxati

ASOSIY

1. Abdullayev N. San’at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001-y.
2. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. – T., 1994-1996.
3. Oripov B.N. O‘zbekiston san’ati va me‘morchiligi tarixi. Namangan, 2007.
4. Zasilkin B. O‘rta Osiyo me‘morchiligi. Toshkent, 1974.
5. Zohidov P. Me‘mor san’ati. Toshkent, 1978.

QO‘SHIMCHA

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo‘q. — T.: O‘zbekiston, 1998.
2. Karimov I.A. Ma’naviy yuksalish yo‘lida. T.: O‘zbekiston, 1998.
3. Karimov I.A. Amir Temur davriidagi bunyodkorlik va hamkorlik ruhi bizga namuna bo‘laversin. Asarlar, 4-jild. – T.: „O‘zbekiston“ 1996, 340-343-betlar.
4. Abu Rayxon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. – T.: „Fan“, 1968.
5. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: „O‘zbekiston“, 1996.
6. Abduqodirov A. Obidalar jilvasi. — T.: O‘zbekiston, 1972.
7. Amir Temur jahon tarixida. T.: Sharq, 1996.
8. Bobobekov X. Qo‘qon tarixi. T., 1996.
9. Bulatova V.A. Notkin I.I. Xiva obidalari. — T.: O‘zbekiston, 1972.
10. Gutsunaev N. Xiva. — T.: O‘zbekiston, 1981.
11. Jabborov I. Antik madaniyat va ma’naviyat xazinasini. — T., 1999.
12. Jabborov I. O‘zbek xalq etnografiyasi. T.: „O‘qituvchi“, 1994.
13. Zohidov P. Zul A. Xiva: Ochiq osmon ostidagi muzey. — T., 1997.
14. Zohidov P. Sh. Me‘mor olami. — T.: Qomus, 1996.
15. Ibrat I. Fargona tarixi. T., 1991.

16. Маньковская L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.
17. Matniyozov M. Sotliqov A. Jahon tarixi va madaniyatida Xorazm. — Urganch: Xorazm, 1999.
18. Nozilov D. Xalq me'morchiligi. — T.: Fan, 1982.
19. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me'morchiligida interyer. T.: „Fan“, 2006.
20. Pidaev M. Sirli Kushon saltanati. T., „Fan“, 1990.
21. Pugachenkova G.A. „Termiz, Shaxrisabz, Xiva“. M., 1976.
22. Pugachenkova G.A. Shedevri Sredney Azii. — T.: „Gafur Gulyam“, 1986.
23. Pugachenkova G.A. Rempel L.I. Vidayushesya pamyatniki arxitekturi Uzbekistana. — T., 1958.
24. Rahmatullaev Yu. R. O'zbekiston me'morchilik obidalari davlat muhofazasida. — T., 1969.
25. Temur va Ulugbek davri tarixi. -T., Komuslar bosh taxririya, 1996.
26. Tolstov S.P. Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab. — T., 1964.
27. Xiva – ming gumbaz shahri. — T. „Sharq“. 1997.
28. Xudayberganov K. Xiva xonlari tarixidan. — Urganch: „Xorazm“, 2008.
29. O'zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O'zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: „O'zbekiston“, 2002.
30. O'zbekiston xalqlari tarixi. II jild. O'quv qo'llanma. — T.: Fan, 1993.
31. G'ulomov Ya. Xorazmning sug'orilish tarixi. — T., 1959.
32. Haqqulov A. Ta'mir san'ati. — T.: Mehnat, 1991.

2. Jurnallar:

1. O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi.
2. O'zbekistonda ijtimoiy fanlar.
3. Moziydan sado.
4. San'at.

3. Internet materiallari

<http://www.ziyonet.uz>

<http://www.arxeologiya.uz>

BAHOLASH MEZONLARI

3.Reyting ishlanmasi

Fan uchun barcha mashg'ulot turlari bo'yicha ajratilgan soatlar hajmi quyidagicha:

Ma'ruza: 18 soat

Amaliy: 32 soat

T/R	Nazorat turlari	Son i	Ball				Jami ball
1	O.B.						
	1.1. Yozma ish (3 savol)	1	1 savol - 10 ball 2 savol - 10 ball 3 savol - 10 ball				30
2	J.B.		Haftalar				
			JB₁	JB₂	JB₃	JB₄	
			VI	XI	XIII	XVI	
	2.1. Seminar mashg'ulotlarni bajarish	3	1,2x8 = 10	1,2x8 = 10		1,2x8 = 10	30

	2.2. TMI– yozma referat tayyorlash	1			1x10 =10		10
Jami:			10	10	10	10	40
3	Ya.B.						
	3.1. Yozma ish (3 savol)	1			1 savol - 10 ball 2 savol - 10 ball 3 savol - 10 ball		30
	Jami:						100

Nazorat turlari, ularni o‘tkazish haftasi, maksimal ball va saralash ballari quyidagi jadvalda keltirilgan:

Nazorat	JN-1	JN -2	JN -3	ON	JN -4	YaH	Jami:
Maksimal ball	10	10	10	30	10	30	100
Saralash ball	5,5	5,5	5,5	16,5	5,5	16,5	55

ON, YAN: jami 3 ta savol beriladi. Har bir savol 0-10 balldan baholanadi

JN: 4 marta JN chiqariladi, har birida talaba 1 marta baholanadi, har bir baholash 0-10 balldan baholanadi.

MT: 3 JN da e’tiborga olinadi (Mustaqil ta’lim turlari qanday tarzda amalga oshirilishi fan xususiyatlaridan kelib chiqiladi (referat, prezentatsiya, kollektiv...))

JN natijalari guruh jurnali va qaydnomaga butun sonlarda (0-10 ballgacha) qayd qilinadi.

3.2. Joriy nazorat uchun baholash mezonlari

JN da fanning har bir mavzusi bo‘yicha talabanning bilim va amaliy ko‘nikmalari darajasini (o‘zlashtirishini) aniqlab borish nazarda tutiladi va u odatda amaliy mashg‘ulot, seminar yoki laboratoriya darslarida muntazam ravishda amalga oshiriladi. Shuningdek har bir fan bo‘yicha talabanning mustaqil ish bo‘yicha olgan ballari ham joriy nazorat natijalarida o‘z aksini topadi.

JN natijalari semester davomida 4 marta chiqariladi. Har bir umumlashtirish sanasiga qadar har bir talabanning bilim, ko‘nikma va malakalari (shu jumladan mustaqil ishi ham) 4 marta 0 dan - 10 gacha bo‘lgan ballarda faqat butun sonlarda baholanadi. Natijada butun semester davomida har bir talabanning joriy baholari soni 4 tani tashkil qiladi. Talabanning har bir baholashda olgan ballari guruh jurnalida qayd qilib boriladi.

Semestrning reyting ishlanmasida ko‘rsatilgan haftalarida talabalarining shu kungacha olgan ballari yig‘indisi hisoblanib JN natijasi sifatida fan uchun ajratilgan qaydnomaga ko‘chirib yozib boriladi.

Kafedrada JN bo‘yicha talabalar bilimi, ko‘nikma va malakalarini baholashning quyidagi mezonlari qo‘llaniladi:

Amaliy mashg‘ulotlari bo‘yicha:

A’lo „9-10“ ball bilan baholanadi:

- Amaliy mashg‘ulotlari mavzusining maqsadi va mazmunini atroflicha yoritib olish;
- bayonda ilmiylik va mantiqiylik saqlanib, ilmiy xatolik va mantiqiy chalkashliklarga yo‘l qo‘yilmasa;
- mavzu materialining nazariy yoki amaliy ahamiyati haqida aniq tasavvurga ega bo‘lsa;
- mavzu doirasida mustaqil fikrlash qobiliyatini namoyon eta olish;
- berilgan savollarga aniq va lo‘nda javob bera olish;

- qo‘shimcha adabiyotlardan samarali foydalangan bo‘lsa.

Yaxshi „7-8“ ball bilan baholanadi:

- amaliy mashg‘ulotlarining maqsadi va mazmunini tushungan, bayonda ilmiy va mantiqiy chalkashliklarga yo‘l qo‘yilmasa;
- mavzu materialining amaliy ahamiyatini tushungan bo‘lsa;
- berilgan vazifani o‘quv dasturi doirasida bajarsa;
- berilgan savollarga to‘g‘ri javob bera olsa.

Qoniqarli „5-6“ ball bilan baholanadi:

- mavzu haqida umumiy tushunchaga ega bo‘lsa;
- mavzu tor doirada yoritilib, bayonda ayrim chalkashliklarga yo‘l qo‘yilsa;
- bayon mazmunan ravon bo‘lmasa;
- savollarga mujmal va chalkash javoblar olinsa;
- nazorat ishlariga qisman javob olinsa.

Qoniqarsiz „3-4“ ball bilan baholanadi:

- amaliy mashg‘ulotiga jiddiy tayyorgarlik ko‘rilmagan bo‘lsa;
- mashg‘ulot mavzusiga doir aniq tasavvurga ega bo‘lmasa;
- amaliy mashg‘ulotlari mavzusiga doir berilgan savollarga, nazorat ishlariga noto‘g‘ri javob olinsa.

„1-2“ ball bilan baholanadi:

- amaliy mashg‘ulotiga tayyorgarlik ko‘rilmagan bo‘lsa;
- mashg‘ulot mavzusiga doir deyarli hech qanday tasavvurga ega bo‘lmasa;
- amaliy mashg‘ulotlari mavzusiga doir berilgan savollarga, nazorat ishlariga javob olinmasa.

Mustaqil ta’lim bo‘yicha:

Referat va yozma ish topshiriqlarini baholash mezonlari:

A’lo „9-10“ ball bilan baholanadi:

- mavzu to‘liq ochilgan, atroflicha, aniq va reja asosida to‘g‘ri yozilgan bo‘lsa;
- mavzu doirasida mustaqil fikrlash qobiliyatini yaqqol namoyon eta olsa;
- to‘g‘ri xulosa chiqarilgan va ijodiy fikrlari bo‘lsa;
- mavzuga oid savollarga aniq va lo‘nda javob bera olsa;
- o‘quv dasturida keltirilgan adabiyotlardan tashqari materiallardan keng foydalanilgan bo‘lsa;
- qonun va qoidalar, nazariyalar, tushunchalar va tasavvurlar bayoni to‘g‘ri va aniq yozilgan bo‘lsa;
- bayonda ilmiy xatoliklarga yo‘l qo‘yilmay, material mazmunining ilmiy va mantiqiyliqi saqlangan holda puxta yozilgan bo‘lsa;
- bayonda orfografik va grammatik xatolar uchramasa.

Yaxshi „7-8“ ball bilan baholanadi:

- mavzu mohiyati ochilgan, to‘g‘ri yozilgan bo‘lsa;
- mavzu doirasida mustaqil fikrlash qobiliyatini yaqqol namoyon eta olmasa;
- mavzuga oid savollarga to‘g‘ri javob bera olsa;
- faqat o‘quv dasturida keltirilgan adabiyotlar bilan cheklangan, ammo to‘g‘ri bo‘lsa;
- javoblarda ilmiylik buzilmagan, bayon mazmunida mantiq saqlangan bo‘lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushunchalar bayonida xatoliklar uchramasa;
- bayonda orfografik va grammatik xatolar uchramasa.

Qoniqarli „5-6“ ball bilan baholanadi:

- mavzu mohiyati to‘liq ochilmagan, ya’ni tor doirada yoritilgan bo‘lsa;
- mavzu doirasida mustaqil fikrlash qobiliyati past bo‘lsa;
- mavzuga oid savollarga savollarga mujmal va chalkash javoblar olinsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushunchalar bayonida ba’zi xatoliklar uchrasa;
- bayonda ba’zi orfografik va grammatik xatolar uchrasa;
- rejada berilgan savollarning to‘liq javobi yozilgan bo‘lib, xulosalar mavzu mohiyatini to‘liq ifodalay olmasa.

Qoniqarsiz „3-4“ ball bilan baholanadi:

- mavzu mohiyati deyarli ochilmagan, ya’ni juda tor doirada yoritilgan bo‘lsa;
- mavzu doirasida mustaqil fikrlash qobiliyati bo‘lmasa;
- mavzuga oid savollarga savollarga yetarli javoblar olinmasa;
- qonun-qoida, nazariya, tushunchalar bayonida qo‘pol xatoliklar uchrasa;
- rejada berilgan savollarning javobi to‘liq yozilmagan bo‘lib, xulosalar keltirilmagan bo‘lsa.

„1-2“ ball bilan baholanadi:

- mavzu mohiyati umuman ochilmagan, boshqa materiallar yozilgan bo‘lsa;
- mavzuga oid savollarga savollarga javoblar olinmasa;
- qonun-qoida, nazariya, tushunchalar bayonida qo‘pol xatoliklar uchrasa.

3.3. Oraliq nazorat uchun baholash mezonlari:

ON da fanning bir necha mavzularini qamrab olgan bo‘lim yoki qism bo‘yicha nazariy ma’lumotlar o‘tib bo‘lingandan so‘ng talabning nazariy bilimlari baholanadi va unda talabning muayyan savol yoki muammoni yechish mahorati va qobiliyati aniqlanadi. ON semestrda bir marta, fanning taxminan 50% i o‘tilgandan keyin 3 ta nazariy savoldan iborat yozma nazorat ishi shaklida o‘tkaziladi. Har bir javob 0 dan -10 gacha bo‘lgan ballarda faqat butun sonlarda baholanadi.

1- savol:	$B_1=10$ ball
2- savol:	$B_2=10$ ball
3- savol:	$B_3=10$ ball

Har bir savolga yozilgan javoblar quyidagi mezon asosida baholanadi:

A‘lo „9-10“ ball bilan baholanadi:

- savolga atroflicha, aniq va to‘g‘ri javoblar yozilgan bo‘lsa;
- o‘quv rejadan tashqari (zamonaviy) materiallardan xabardorligi bilinib tursa;
- qonun va qoidalar, nazariyalar, tushunchalar va tasavvurlar bayoni to‘g‘ri va aniq yozilgan bo‘lsa;
- bayonda ilmiy xatoliklarga yo‘l qo‘yilmay, material mazmunining ilmiy va mantiqiyliqi saqlangan holda puxta yozilgan bo‘lsa;
- bayonda orfografik va grammatik kamchiliklar uchramasa.

Yaxshi „7-8“ ball bilan baholanadi:

- savolga yozilgan javoblar o‘quv dasturi talablari doirasi bilan cheklangan, ammo to‘g‘ri bo‘lsa;
- javobda ilmiylik buzilmagan, bayon mazmunida mantiq saqlangan bo‘lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida xatoliklar uchramasa;
- bayonda orfografik va grammatik xatolar uchramasa.

Qoniqarli „5-6“ ball bilan baholanadi:

- savolga javob o‘quv dasturi talablariga mos kelmasa, ya’ni tor doirada yoritilgan bo‘lsa;

- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida ba'zi xatoliklar uchrasa;
- bayonda ba'zi orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

Qoniqarsiz „3-4“ ball bilan baholanadi:

- savolga javob juda tor doirada yoritilgan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida qo'pol xatoliklar uchrasa;
- bayonda qo'pol orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

1-2 ball bilan baholanadi:

- berilgan savolga javob yozilmasdan, boshqa savollarga javob yozilgan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida qo'pol xatoliklar uchrasa;
- bayonda qo'pol orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

3.4. Yakuniy nazorat uchun baholash mezonlari:

YaN semestr yakunida bir marta o'tkaziladi va unda talabaning bilim, ko'nikma va malakalari fanning umumiy mazmuni doirasida baholanadi. YaN 3 ta nazariy savoldan iborat yozma nazorat ishi shaklida o'tkaziladi. Har bir javob 0 dan -10 gacha bo'lgan ballarda faqat butun sonlarda baholanadi.

1- savol: $B_1=10$ ball

2- savol: $B_2=10$ ball

3- savol: $B_3=10$ ball

Har bir savolga yozilgan javoblar quyidagi mezon asosida baholanadi:

A'lo „9-10“ ball bilan baholanadi:

- savolga atroflicha, aniq va to'g'ri javoblar yozilgan bo'lsa;
- o'quv rejadan tashqari (zamonaviy) materiallardan xabardorligi bilinib tursa;
- qonun va qoidalar, nazariyalar, tushunchalar va tasavvurlari to'g'ri va aniq yozilgan bo'lsa;
- bayonda ilmiy xatoliklarga yo'l qo'yilmay, material mazmunining ilmiy va mantiqiyliqi saqlangan holda puxta yozilgan bo'lsa;
- bayonda orfografik va grammatik kamchiliklar uchramasa.

Yaxshi „7-8“ ball bilan baholanadi:

- savolga yozilgan javoblar o'quv dasturi talablari doirasi bilan cheklangan, ammo to'g'ri bo'lsa;
- javobda ilmiylik buzilmagan, bayon mazmunida mantiq saqlangan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida xatoliklar uchramasa;
- bayonda orfografik va grammatik xatolar uchramasa.

Qoniqarli „5-6“ ball bilan baholanadi:

- savolga javob o'quv dasturi talablariga mos kelmasa, ya'ni tor doirada yoritilgan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida ba'zi xatoliklar uchrasa;
- bayonda ba'zi orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

Qoniqarsiz „3-4“ ball bilan baholanadi:

- savolga javob juda tor doirada yoritilgan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida qo'pol xatoliklar uchrasa;
- bayonda qo'pol orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

„1-2“ ball bilan baholanadi:

- berilgan savolga javob yozilmasdan, boshqa savollarga javob yozilgan bo'lsa;
- qonun-qoida, nazariya, tushuncha va tasavvurlar bayonida qo'pol xatoliklar uchrasa;
- bayonda qo'pol orfografik va grammatik xatolar uchrasa.

„TASDIQLAYMAN“

Kafedra mudiri _____

dots. O`. Abdullayev

____-avgust 2017-yil

O`ZBEKISTONNING ME`MORIY YODGORLIKLARI

fani bo`yicha ishchi dastur bajarilishining mavzuiy

KALENDAR REJASI

(5120300-tarix ta`lim yo`nalishi bakalavriyat yo`nalishi talabalari uchun)

t/r	Ma`ruza	Amaliy	Mavzu nomlari	141, 142, 143-tarix		141-tarix		142-tarix		143-tarix		Mustaqil ish	Hisobot shakli
				vaqti	imzo	vaqti	imzo	vaqti	imzo	vaqti	imzo		
1	2	2	O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati. Qurilish materiallari va usullari									Islom obidalari	referat

2	2	4	Antik davr me'morchiligi									Go`ri Amir	<i>referat</i>
3	2	4	O`rta asrlar me'morchiligi									Bibixonim jome masjid	<i>referat</i>
4	2	2	Amir Temur va Temuriylar davri me'morchiligi									Pahlavon Mahmud maqbarasi	<i>referat</i>
5	2	4	XVI-XVIII asrlarda movarounnah r me'morchiligi									Toshhovli	<i>referat</i>
6	2	4	O`rta Osiyoda xonliklar davri me'morchiligi									Mustaqillik yillarida me'- morchilik va obodonlashtiri	<i>referat</i>

												sh ishlari	
7	2	4	XX asr me'morchiligi									Avesto majmuasi	<i>fotoalbom</i>
8	2	4	Mustaqil O`zbekiston me'morchiligi									O`zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qo- nunchilik pa- latasi binolari	<i>referat</i>
9	2	4	Mustaqil yillarida Xorazm viloyati me'morchiligi									Temuriylar tarixi Davlat muzeyi	<i>prezentatsiya</i>
ja mi	18	32											

O`qituvchi:

X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan test savollari

1. Antik davr me`morchiligi qaysi davrlarni o`z ichiga oladi?	* er.av. IV-mil. IV asrlar	er.av. VII-mil. V asrlar	er.av. V-IV asrlar	er.av. VII-V asrlar
2. Abdullaxon 2 qaysi yillari hukmronlik qilgan?	*1558-1598-yillar	1500-1556-yillar	1556-1598- yillar	1553-1598-yillar
3. Musiqachilar tasviri topilgan yodgorlik ?	Xolchayon	Dalvarzin	Fayoztepa	*Ayritom
4. Abdullaxon timi qaysi shaharda joylashgan?	Samarqandda	* Buxoroda	Xivada	Xo`jandda
5. Go`rimir qachon ta`mirlangan?	1973-yilda	* 1996-yilda	1998-yilda	2000-yilda
6. Aylana shakldagi qal`a?	*Qo`yqirilganqal`a	Tuproqqal`a	Ko`zaliqir	Zamonbobo
7. 1718-1719-yillarda Xiva-da qaysi madrasa qurildi?	Muhammad Aminxon	* SHerg`ozixon	Rahimqulixon	Ollaqulixon
8. Qaysi hukmdor davrida 1000 ta inshoot qurilgan?	Abusaidxon	Abdulazizxon	*Abdullaxon 2	Abdullaxon 1
9. Ilk o`rta asrlar inshootini aniqlang?	Xudoyorxon saroyi	Ayritom	*Varaxsha	Ismoil Somoniy maqbarasi
10. Quyidagilardan qaysi biri jamoat inshooti emas?	Hammom	* Minora	Masjid	Xonaqoh

11. Xiva xonligida neshta madrasa qurilgan?	23 ta	37 ta	103 ta	* 54 ta
12. Xiva xonligiga qachon asos solingan?	1520-yilda	*1511-yilda	1513-yilda	1514-yilda
13. Xiva xonligi kimning davrida devor tilan o'ralgan?	Eltuzarxon davrida	Raxmonqulixon davrida	*Ollaqulixon davrida	Saydmuhammadxon davrida
14. 1428-yilda qurib bitkazilgan imorat?	* Ulug`bek rasadxonasi	Registon ansambli	Bibixonim jome masjidi	Shayboniyxon madrasasi
15. Xiva xonligi poytaxti Urganchdan Xivaga kim tomondan ko'chirilgan?	Ko'chkunchixon	Elbarsxon	*Arabxon	Nodirxon
16. Ismoil Somoniy qaysi davrga oid?	IX asr	*X asr	XI asr	XII asr
17. Amir Temurning Samarqanddagi saroyi?	Oqsaroy	*Ko`ksaroy	Ishratxona	Konigil
18. Ashtarxonioylar davriga oid bino?	Mag`oki Attor	Tillakori	Abdullaxon II madrasasi	* Labi hovuz
19. Muhammad Rahimxon madrasasi qachon qurilgan?	*1871-yil.	1876-yil	1900-yil.	1910-yil
20. «Amir Mahsum» deb nom olgan amir kim?	*Shoxmurod	Xuja Amirqul	Norbo'tabiy	Yunusxo'ja
21. Qo'qon xoni Shoxrux-biyning qarorgohi qaerda joylashgan?	Qorabuloqda	Chimkentda.	*Tepaqo'rg'onda	Toshkentda.
22. Minoralar nima maqsadda qurilgan?	Mo`ljal olish	Kuzatish	Azon aytish	* A,B,C

23. Xiva xonligida xon Ali Sulton davrida qaysi kanallar barpo etilgan?	*Yormish	G'ozobod	Shoxobod	Qulobod
24. Xiva xonligi madrasalarida qaysi fanlar o'qitilgan?	Gramatika, fikh	*Mantiq	dinio' bilimlar, xandasa.	iqtisod, adabiyot
25. Ahmad Yassaviy maqbarasi qayerda?	Toshkentda	*Turkistonda	Samarqandda	Buxoroda
26. Pishiqlik g'ishtdan qurilib, hozirgacha saqlangan inshoot?	*Somoniy maqbarasi	Kalon minorasi	Ma'sudiya madrasasi	Sapollitepa
27. Quyidagilardan qaysi qurilish materiali hisoblanmaydi?	loy	Yog'och	Amin Buxorio'	Fazlio'
28. Buxoroda ijod qilgan Mirza Sodiq Munshiyning 15000 g'azaldan iborat asarining nomi nima?	«Baxr al asror»	*«Devon»	«Muqimxon tarixi»	«Xarb ishi»
29. Buxoro amirligining yirik shahrlari qaysilar?	Samaqand, Choch, Qarshi	Shaxrisabz, Kitob, Buhoro	*Termiz, Sherobod, Xisor	Qogon, Sherobod, Xisor
30. Buxoro amirligi va Qo'qon xonligi o'rtasida qaysi shaharlar ushun tez-tez urushlar bo'lib turar edi?	*O'ratepa	Marv	Ho'jand	Sherobod
31. XIX asr 1- yarmida Buxoro amirligida qancha axoli yashagan?	2 mln	3 mln	4,5 mln	*2,5 mln

32. Buxoro amirligining nisha % ini o'zbeklar tashkil etgan?	44%	80%	*57%	67%
33. Buxoro amirligining qaysi xududlarida asosan o'zbeklar yashagan?	Xisor, Dushanbe, Sharqiy Buxoro.	Albinjon va Panj daryolari bo'ylarida	Buxoroni shimoli-sharqida	*Zarafshon Qashqadaryo bo'ylarida
34. Xonlikda xonga inom etilgan narsalarni hamda harbiy anjomlarni ro'yhatga olish bilan qaysi lavozim shug'llangan?	Devonbegi	*Mushrif	Dodxox	Tuqsabo
35. 1842 yilda Xiva xonligida qanday voqea sodir bo'ldi?	*Ichon qal'a qurilgan	Dechon qal'a qurilgan	Muhammad Rahimxon taxtga o'tirgan	Xiva xonligida isloxatlar o'tkazilgan
36. Xiva xonligida eng katta mansab va unvonlar qaysilar?	*Inoq, otaliq, biy	Mirzaboshi, munshiy	Otaliq, rais	Biy, lashkarboshi
37. Xiva xonligi qo'shiniga kim boshchilik qilgan?	To'pshiboshi	*Yasavulboshi	Lashkarboshi	Qomondon
38. Qo'qon xonligi neshta beklidkdan iborat?	* 27	7	20	15
39. Qo'qonni 40 kun qamalda tutgan amir kim ?	* Nasrullo	SHeralixon	Muhammad amin	Umarxon
40. 13 yoshida Qo'qon xoni bo'lgan shaxs	Shoxrux	*Xudoyorxon	Umarxon	Murodxon

kim?				
41. Amir Nasrullo nechanchi yillarda xukumronlik qiladi?	1827-1863	1822- 1861	*1826-1860	1820-1864
42. Amir Nasrullo Shaxrisabzga nasha marta yurish qiladi?	20	17	16	*32
43. Quydagi xonlarning qaysi biri xonlik taxtiga 3 marta o'tirgan?	SHoxmurod	Umarxon	*Xudayorxon	Norbo'tabiy
44. 1 farsax nasha km ga to'g'ri keladi?	5-6km	6-10km	6,5 -7 km	*7-8 km
45. O'zbek xalqining etnik tarixi nasha davrga bo'linadi?	1	*3	2	5
46. Mo'g'ullarga qarshi kurashgan shaxslar?	* Jaloliddin Manguberdi, Temur Malik	Temur Malik, Paxlavon Maxmud	Najmidin Kubro, Juvayniy	Jaloliddin Maguberdi, Malikshox
47. O'rta asrlarning buyuk olim va mutafakkirlari?	* Al-Xorazmiy, Axmad Farg'oniy, Beruniy, Ulug'bek	Ibn Sino, Farobiy, Ali Qushchi, Tarobiy	Axmad Yassaviy, SHamsiddin Maxbubiy, Beruniy, Ulug'bek	Al-Xorazmiy, Axmad Farg'niy, Beruniy, Ulug'bek, Qabzam
48. Islom dini rivojiga katta hissa qo'shgan ulamolar?	Imom Buxoriy, At-Termiziy	Axmad Yassaviy,	Baxovuddin Naqshband, Xo'ja	* Barcha javoblar to'g'ri

		Najmiddin Kubro	Ubaydullox Axror	
49. "O'zlikni anglash tarixni bilishdan boshlanadi... Haqqoniy tarixni bilmasdan turib esa o'zlikni anglash mumkin emas" so'zlari kimga tegishli?	Bexbudiy	* Islom Karimov	Abdulla Avloniy	Munavvar Qori
50. Turon xududi qaysi podsholik davrida yuksala boshlagan?	Eftaliylar	Xioniylar	Kidariylar	* Kushonlar
51. Yuksalish davri...	Ijtimoiy-iqtisodiy xayotda muxim o'zgarishlarga olib keldi	Siyosiy xayotda muxim o'zgarishlarga olib keldi	Madaniy xayotda muxim o'zgarishlarga olib keldi	* A, B, S
52. Nega qishloqlarning nufuzi ortdi?	shaharlarda axolining gavjumlashuvi va hunarmandchilikning rivojlanishi	ichki va tashqi savdoning ravnaq topishi	qishloq xo'jalik maxsulotlariga extiyoj	* A, B, S
53. Ko'chmanchilar-ning o'troqlashishi natijasida...	* obikor yerlarga bo'lgan extiyoj	obikor yerlar o'zlashtirildi	qishloqlarning nufuzi ortdi	A, B, S

	oshdi			
54.Sarkor bu-	qo'riq va bo'z yerlarga suv chiqarib, katta-katta yer maydonlarini ochish ishlaridagi boshqaruvchi	mulkdor tabaqa vakili	qishloq oqsoqoli, urug' va qabila boshliqlari	* A, B, S
55 .Sarkorlar qanday qilib suv taqsimotini o'z qo'llariga olganlar?	taziyiq o'tkazib	kuch ishlatib	siyosiy bosim orqali	* to'g'on atrofidan yer ajratib olib
56. Ilk o'rta asrlarda dehqonlar-	* o'sha zamonda sarkorlar shunday atalgan	ziroatchi	mol-mulk qo'riqlovchi pospon	qaram ishchi
57. Dehqonlarning shaharlardagi mulklari?	ekinzor, ko'shk, istexkomli qo'rg'on	objuvoz, moyjuvoz, tegirmon, qul, sholi	* qasr, saroy, savdo va xunarmandchilik do'koni, rasta	A, B
58. Ilk o'rta asrlarda dehqonning mol-jonini qoriqlovchi shaxslar?	kadivar	kashavarz	koranda	* chokar

59. Ilk o'rta asrlarda udum bo'yicha chokarlar.?	eng kuchli tabaqa xisoblangan	uylanmagan	xarbiy xizmat o'tashi shart bo'lgan yigitlar	*xojasi vafot etgan chokarlar xatto u bilan birga tiriklayinko'milishi lozim bo'lgan
60. Ilk o'rta asrlarda shakllangan tabaqalar?	dexqon	kadivar	kashavarz	* A, B, S
61.Nega Turon mayda bo'laklarga bo'linib ketdi?	tabaqlanish	eftallar xujumi	Xorazmning ajralib chiqishi	* A, B, S
62. "Dehqon" sozining ma'nosi?	ishchi	qo'riqchi	qaram ishchi	* qishloq xokimi
63.Qishloqning qaram aholisi qanday atalgan?	* kadivar	kashavarz	dexqon	qo'shchi
64.Kashovarzlar kimlar?	qaram ishchi	* oddiy qo'shchi, ziroatchi	posbon	qo'riqchi
65. V asr o'rtalarida yerlar kimlarning qo'lida edi?	* mulkdorlar	qishloq jamoalari	sarkor	dexqon
66. Qang' tarkibidan bir-inchi bo'lib ajralib chiqqan davlat?	* Xorazm	Turon	So'g'diyona	Baqtriya
67. Ilk o'rta asrlarda Xorazmni kimlar	* Afrig'iylar	Kalaviylar	Kayyoniyalar	Samoniylar

boshqar-ganlar?				
68. Milodiy III asr o'rtala-rida Xorazmning poytaxti?	* Tuproqqal'a	Gurganch	Kat	Xiva
69. Milodiy III asr o'rtala-rida Xorazmning poytaxti bo'lgan shaxar hozirda qaysi tumanda joylashgan?	* Beruniy	Mang'it	SHumanay	Elliqqal'a
70.G'ilomgardish (labirint) nima?	Qasr	Saroy kutubxonasi	Jang usuli	* SHaxar darvozasi
71.Perozning eftaliylar ustiga yurish va uning natijasi?	G'alaba qildi	Qochib ketdi	Engildi	* B,C
72. 531-579-yillarda Eron shohi kim bo'lgan?	Shopur II	Peroz	Kubod	* Anushervon
73.Xorazmning dastlabki poytaxtining maydoni?	* 25 ga	26 ga	27 ga	36 ga
74.Afrig' o'z qarorgohini qayerga ko'chirgan?	Qumbosgan qal'aga	Tuproqqal'aga	Ko'xna Urganchga	* Katga
75. Afrig' qaysi qasrda yangi saroy qurdirgan?	* Al - Fir	Al - Quvayt	Al - Kat	Af - Rig'
76.Qumbosganqal'a qayerda?	*Qoraqalpog'iston	Xo'jaylida	Nukusda	Xorazmda

	da			
77.Afrigiylarning tangalari qanday bo'lgan?	* Betiga shox orqasiga suvoriy	SHox imzosi	Malika va podsho	Tanga bo'lmagan
78.Xiyon qabilalari hujumi qachon qayerdan boshlangan?	IV asr o'rtalarida Sirdaryo va Orol bo'ylaridan	IV asr o'rtalarida Amudaryo xavzasidan	IV asr o'rtalarida Kaspiy dengizidan	* IV asr o'rtalarida Yettisuv va SHarqiy Turkistondan
79.Xiyoniyar Sug'dga qachon va kim boshchi-ligida bostirib kirganlar?	353- yil Zenon	353- yil Voxshunvor	353- yil Kidar	* 353- yil Grumbat
80.Xiyoniyar sosoniylar-ning qaysi shohini yengadilar?	*SHopur II (309 – 379)	Peroz (459 – 484)	Kubod (488- 531)	Anushervon (531- 579)
81. O'rta Osiyoda xiyo-niylar hukmronligi qachon to'la o'rnatildi?	IV asrning 60 yillari	* IV asrning 70 yillari	IV asrning 80 yillari	V asr
82.Sirdaryo va Amudaryo havzasida 120 yildan ortiqroq yashagan davlat?	Eftallar	Xorazm	* Xioniylar	Toxarlar
83.V-asrning 20-yillarida Xorazm va Amudaryo havzasiga bostirib kelgan ko'chamchilar?	Eftallar	Xion	* Toxar	Sosoniylar
84.Kidariylar kimlar?	*Toxarlar	Eftallar	Xionlar	Sosoniylar
85.Kidariylar qayerda o'z hukmronligini	Amudaryo	G'arbiy va	Xioniylarning	* A, B, S

o'rnatganlar?	xavzasida	janubiy So'g'd yerlarida	janubida	
86.Kidariylarning poytaxti?	* Balx	Poykand	Urganch	Guldursun
87.V-asrning 30-50-yillarida kidariylar kimlar bilan kurash olib borgan?	Toxarlar	Xionlar	Kidariylar	* Sosoniylar
88.Kidariylar qachon sosoniylardan qaqshatqich zarbaga uchrab janubga siljiganlar?	455 yil	* 456 yil	458 yil	452 yil
89.Kidariylar Shimoliy Hindistonda necha yil hukm surganlar?	70	60	65	*75
90.Eftaliylar qachon Turonga kirib kelganlar?	V asr oxiri	V asr boshida	* V asr o'rtalarida	IV oxirida
91."Eftal" nomi ilk bor...	* «Xeptal» shaklida arman manbalarida	«Eftalon» shaklida arman manbalarida	«Vaxshunvor» shaklida arman manbalarida	Noma'lum
92.Eftal nomi qayerdan olingan?	*«Eftalon» degan qabila nomidan	«Eftalon» degan shox nomidan	«Eftalon» degan qush nomidan	«Eftalon» degan baxodir nomidan
93.Eftallar yurishlariga kim boshchilik qilgan?	* Vaxshunvor	Kidar	Grumbat	SHopur II

94.Eftallar qaysi xududni bosib olganlar?	Chag'oniyon	Toxariston	Badaxshon	* A, B, S
95 .Eftallar kuchayib 456-yil qayerga elchi yuborganlar?	Vizantiyaga	Eronga	* Xitoyga	Xorazmga
96.Kumush lagan. V asr qayerdan topilgan?	Samarqand	CHelak	* A,B	Sopoltepa
97.459-484-yillarda sosoniylar shohi?	* Peroz	SHopur II	Kubod	Anushervon
98.Efatllar va sosoniyular ortasidagi birinchi to'qnashuv?	* Peroz asirga tushib Vizantiya imperatori Zenon yuborgan o'lpon evaziga ozod etildi	Peroz g'alaba qildi	Qochib ketdi	Xalok bo'ldi
99.Sosoniylarning I-yuri-shida qayerlik elchi ishti-rok etgan?	Xitoy	Eron	Arabiston	* Vizantiya
100. 2-yurishda asir tush-gan Pero'z qanday qutiladi?	Xiyla ishlatib	* 20 xachir mablag' va o'g'li Kubodni garovga yuborib	Qochib ketdi	Fitna ishlatilib Peroz ozod etildi

NAZORAT UCHUN SAVOLLAR

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 1

№	Savollar
1	O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining predmeti, obyekti va o`ziga xos jihatlari
2	Amir Temur va temuriylar davrida qurilgan tarixiy inshootlar
3	XX asr me'morchiligida bir xillik

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 2

№	Savollar
1	O`zbekistonning ma'moriy yodgorliklari fanining maqsad va vazifalari
2	Somoniylar davri me'morchiligi
3	XVII-XVIII asr oxirlarida Xiva xonligida qurilish ishlari

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 3

№	Savollar
1	Asosiy qurilish materiallari
2	Islom me'morchiligi
3	Mustaqillik yillarida talim tizimi binolarining barpo etilishi

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 4

№	Savollar
1	Asosiy qurilish usullari
2	Antik davr me'morchiligi
3	Mustaqillik yillarida qurilgan yirik sport inshootlari

Kafedra mudiri:

t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi:

o'q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 5

№	Savollar
1	O`rta asrlarda keng tarqalgan inshootlar turlari va xususiyatlari
2	Afrosiyob me'morchiligi
3	Mustaqillik yillarida tarixiy obidalarni ta'mirlash ishlari

Kafedra mudiri:

t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi:

o'q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 6

№	Savollar
1	Antik davr Xorazm qal'alari
2	Qoraxoniylar davri me'morchiligi
3	Me'morchilikda bezak turlari va usullari

Kafedra mudiri:

t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi:

o'q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 7

№	Savollar
1	O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi
2	Mo`g`ullar bosqini va uning me'morchilikka salbiy ta'siri
3	Sovet davri me'morchiligining salbiy xususiyatlari

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 8

№	Savollar
1	Kushon davri me'morchiligi
2	O`rta asrlarda jamoat inshootlarining turlari va o`ziga xos jihatlari (yodgorliklar misolida)
3	Qo`qon xonligi me'morchiligi

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 9

№	Savollar
1	O`rta asrlarda diniy inshootlar (yodgorliklar misolida)
2	Shayboniylar davri me'morchiligi
3	O`zbekistonda obodonlashtirish va ko`kalamzorlashtirish ishlari

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 10

№	Savollar
1	O`rta asrlarda davlat binolari (yodgorliklar misolida)
2	Ashtarxoniylar davri me'morchiligi
3	Mustaqillik yillarida qurilgan bozorlar

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 11

№	Savollar
1	Ilk shaharsozlik an'analari (Afrosiyob, Ko`zaliqir, Uzunqir, Yerqo`rg`on va b.)
2	Buxoro amirligida me'morchilik
3	Mustaqillik yillarida tibbiyot muassasalari qurilishi

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 12

№	Savollar
1	Arablar bosqinining me'morchilikka va san'atga ta'siri
2	Xiva xonligida XIX asr me'morchiligi
3	Mustaqillik yillarida qayta tiklangan tarixiy joylar va imoratlar

Kafedra mudiri: t.f.n. O'.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 13

№	Savollar
1	Tarix fanini o`rganishda me`morchilikning ahamiyati
2	Amir Temur davri me`morchiligi
3	XIX asr oxiri – XX asr boshlarida O`rta Osiyo me`morchiligida Yevropa me`morchiligining ta`siri

Kafedra mudiri:

t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi:

o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 14

№	Savollar
1	O`rta Osiyoda qurilgan yirik minoralar
2	Samarqand shahri obidalari
3	O`zbekiston Xalqaro Forumlar zali

Kafedra mudiri:

t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi:

o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 15

№	Savollar
1	O`rta Osiyoda yirik masjidlar
2	Toshkent shahri tarixiy yodgorliklari
3	XX asr me`morchiligi

Kafedra mudiri:

t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi:

o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 16

№	Savollar
1	O`rta asrlarning yirik madrasalari
2	Buxoro shahri obidalari
3	“Qishloq taraqqiyoti va forovonligi” Davlat dasturi bilan bog`liq qurilish ishlari

Kafedra mudiri: t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 17

№	Savollar
1	Me`morchilikda rang masalasi
2	Xiva shahridagi tarixiy yodgorliklar
3	Milliy va zamonaviy me`morchilikni uyg`unlashtirish masalalari

Kafedra mudiri: t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 18

№	Savollar
1	Me`morchilikda ramzlar
2	Shahrisabzdagi tarixiy inshootlar
3	O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi binosi

Kafedra mudiri: t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi: o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 19

№	Savollar
1	O`rta Osiyodagi yirik maqbaralar
2	Qo`qon shahridagi tarixiy obidalar
3	Tenuriylar tarixi davlat muzeyi binosi

Kafedra mudiri:

t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi:

o`q. X. Aminov

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanidan yakuniy nazorat savollari

VARIANT № 20

№	Savollar
1	Me`morchilik imoratlari – inson turmushining ajralmas qismi sifatida
2	O`zbekistonda sayyohlik markazlari
3	Milliy kutubxona binosi

Kafedra mudiri:

t.f.n. O`.Abdullayev

O`qituvchi:

o`q. X. Aminov

UMUMIY SAVOLLAR

1. Afrosiyob me'morchiligi
2. Amir Temur davri me'morchiligi
3. Amir Temur va temuriylar davrida qurilgan tarixiy inshootlar
4. Antik davr me'morchiligi
5. Antik davr Xorazm qal'alari
6. Arablar bosqinining me'morchilikka va san'atga ta'siri
7. Ashtarxoniylar davri me'morchiligi
8. Asosiy qurilish materiallari
9. Asosiy qurilish usullari
10. Buxoro amirligida me'morchilik
11. Buxoro shahri obidalari
12. Ilk shaharsozlik an'analari (Afrosiyob, Ko`zaliqir, Uzunqir, Yerqo`rg`on va b.)
13. Islom me'morchiligi
14. Kushon davri me'morchiligi
15. Me'morchilik imoratlari – inson turmushining ajralmas qismi sifatida
16. Me'morchilikda bezak turlari va usullari
17. Me'morchilikda ramzlar
18. Me'morchilikda rang masalasi
19. Milliy kutubxona binosi
20. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari
21. Mo`g`ullar bosqini va uning me'morchilikka salbiy ta'siri
22. Mustaqillik yillarida qayta tiklangan tarixiy joylar va imoratlar
23. Mustaqillik yillarida qurilgan bozorlar
24. Mustaqillik yillarida qurilgan yirik sport inshootlari
25. Mustaqillik yillarida talim tizimi binolarining barpo etilishi
26. Mustaqillik yillarida tarixiy obidalarni ta'mirlash ishlari
27. Mustaqillik yillarida tibbiyot muassasalari qurilishi
28. O`rta asrlarda davlat binolari (yodgorliklar misolida)
29. O`rta asrlarda diniy inshootlar (yodgorliklar misolida)

30. O`rta asrlarda jamoat inshootlarining turlari va o`ziga xos jihatlari (yodgorliklar misolida)
31. O`rta asrlarda keng tarqalgan inshootlar turlari va xususiyatlari
32. O`rta asrlarning yirik madrasalari
33. O`rta Osiyoda qurilgan yirik minoralar
34. O`rta Osiyoda yirik masjidlar
35. O`rta Osiyodagi yirik maqbaralar
36. O`zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi binosi
37. O`zbekiston Xalqaro Forumlar zali
38. O`zbekistonda obodonlashtirish va ko`kalamzorlashtirish ishlari
39. O`zbekistonda sayyohlik markazlari
40. O`zbekistonning ma`moriy yodgorliklari fanining maqsad va vazifalari
41. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining boshqa fanlar bilan aloqadorligi
42. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining predmeti, obykti va o`ziga xos jihatlari
43. Qo`qon shahridagi tarixiy obidalar
44. Qo`qon xonligi me`morchiligi
45. Qoraxoniylar davri me`morchiligi
46. Samarqand shahri obidalari
47. Shahrisabzdagi tarixiy inshootlar
48. Shayboniylar davri me`morchiligi
49. Somoniylar davri me`morchiligi
50. Sovet davri me`morchiligining salbiy xususiyatlari
51. Tarix fanini o`rganishda me`morchilikning ahamiyati
52. Tenuriylar tarixi davlat muzeyi binosi
53. Toshkent shahri tarixiy yodgorliklari
54. Xiva shahridagi tarixiy yodgorliklar
55. Xiva xonligida XIX asr me`morchiligi
56. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida O`rta Osiyo me`morchiligida Yevropa

me'morchiligining ta'siri

57.XVII-XVIII asr oxirlarida Xiva xonligida qurilish ishlari

58.XX asr me'morchiligi

59.XX asr me'morchiligida bir xillik

60.“Qishloq taraqqiyoti va forovonligi” Davlat dasturi bilan bog'liq qurilish ishlari

GLOSSARIY

Adan-obdon

Araqi- shift bilan devor orasidagi bezakli taxta hohiya

Ark- hukmdor qarorgohi

Ayvon-bir tomoni ochiq baland inshoot

Band-toshlardan bino qilingan suv ombori

Balxi- gumbazning oddioy turi, to`rtburchak yoki kvadrat asosli xonlar ustiga to`rt burchagidan boshlab g`isht bilan qiya terib boriladi

Bolor-to`sin

Bosha-kapitel, yog`och ustun tepasidagi bezakli qism

Burj- devorlardagi tashqi tomondan tirgak sifatida ishlangan minora

Bozu- tokchalar orasidagi devorcha

Vassa- toqi, mayda bir tomoni tekis bolor ustidan teriladiga xoda

Guldasta- madrasa va maqbaralar ikki chetiga ishlangan kichik minora

Gumbaz- binolarda yog`ochsiz uchburchakli davra shaklida yopilgan tom

Dahma-maqbara, qabr ustiga qurilgan inshoot

Dolon- usti berk yo`lak

Karniz- binolarning yuqori qismiga ishlangan bezak

Peshtoq- ravoq old tomonining yuqori qismi

Ravoq- taxmon, tokcha, ayvon qismlarini birlashtirishda yog`ochsiz davra shaklida ishlangan bezak, uchburchakli shakl

Tarh- bino rejasi, plan

Ko`shk- istehkomli baland qo`rg`on

Fasad- binoning bosh tarzi, asosiy ko`rinish

Xonaqoh- musofirlar, kambag`allar uchun yashash joyi

Nigirik-sinch

Tirnoq- poydevor asosi

O`ra-ustun

Kungura-mudofaa devorining girdi, yuqori qismi

Koshin-pishirilgan, sirlangan, sopol mozaika

O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan referat mavzulari

1. Islom obidalari.
2. Ismoil Somoniy maqbarasi.
3. Go`rimir
4. Bibixonim jome masjid.
5. Registon ansambli.
6. Bolohovuz masjidi
7. Olloqulixon timi va karvonsaroyi
8. Pahlavon Mahmud maqbarasi
9. Toshhovli
10. Dahmayi shohon ansambli
11. Jaloliddin Manguberdi
12. Avesto majmualari
13. Oqsaroy
14. O`zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi binolari
15. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi
16. Forumlar zali
17. O`zbekiston Milliy kutubxonasi binosi
18. O`zbekiston Milliy banki binosi
19. Hazrati Imom majmuasi
20. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari

ADABIYOTLAR

1. Karimov I. A. Tarixiy xotirasiz kelajak yo'q. — T.: O'zbekiston, 1998.
2. Karimov I.A. Ma'naviy yuksalish yo'lida. T.: O'zbekiston, 1998.
3. Karimov I.A. Amir Temur davriidagi bunyodkorlik va hamkorlik ruhi bizga namuna bo'laversin. Asarlar, 4-jild. — T.: "O'zbekiston" 1996, 340-343-betlar.
4. Abdullayev N. San'at tarixi. 2 t. Toshkent, T. 1987-2001 й.
5. Azimov I. Arxitektura Uzbekistana XVIII- nachalo XX vv. v 3 tomax. — T., 1994-1996.
6. Oripov B.N. O'zbekiston san'ati va me'morchiligi tarixi. Namangan, 2007.
7. Zasilkin B. O'rta Osiyo me'morchiligi. Toshkent, 1974.
8. Zohidov P. Me'mor san'ati. Toshkent, 1978. Abu Rayxon Beruniy. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Tanlangan asarlar. 1-jild. — T.: "Fan", 1968.
9. Abdurasulov A. Xiva (tarixiy-etnografik ocherklar). — T.: "O'zbekiston", 1996.
10. Abduqodirov A. Obidalar jilvasi. — T.: O'zbekiston, 1972.
11. Amir Temur jahon tarixida. T.: Sharq, 1996.
12. Bobobekov X. Qo'qon tarixi. T., 1996.
13. Bulatova V.A. Notkin I.I. Xiva obidalari. — T.: O'zbekiston, 1972.
14. Gutsunaev N. Xiva. — T.: O'zbekiston, 1981.
15. Jabborov I. Antik madaniyat va ma'naviyat xazinasasi. — T., 1999.
16. Jabborov I. O'zbek xalq etnografiyasi. T.: "O'qituvchi", 1994.
17. Zohidov P. Zul A. Xiva: Ochiq osmon ostidagi muzey. — T., 1997.
18. Zohidov P. Sh. Me'mor olami. — T.: Qomus, 1996.
19. Ibrat I. Fargona tarixi. T., 1991.
20. Маньковская L.Yu. Bulatova V.A. Pamyatniki zodchestva Xorezma. — T.: Gafur Gulyam, 1978.
21. Matniyozov M. Sotliqov A. Jahon tarixi va madaniyatida Xorazm. — Urganch: Xorazm, 1999.
22. Nozilov D. Xalq me'morchiligi. — T.: Fan, 1982.
23. Nozilov D.A. Markaziy Osiyo me'morchiligida inter'yer. T.: "Fan",

2006.

24. Pidaev M. Sirli Kushon saltanati. T., «Fan», 1990.
25. Pugachenkova G.A. “Termiz, Shaxrisabz, Xiva”. M., 1976.
26. Pugachenkova G.A. Shedevri Sredney Azii. – T.: “Gafur Gulyam”, 1986.
27. Pugachenkova G.A. Rempel L.I. Vidayushesya pamyatniki arxitekturi Uzbekistana. — T., 1958.
28. Rahmatullaev Yu. R. O'zbekiston me'morchilik obidalari davlat muhofazasida. — T., 1969.
29. Temur va Ulugbek davri tarixi. -T., Komuslar bosh taxririya, 1996.
30. Tolstov S. P. Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab. — T., 1964.
31. Xiva – ming gumbaz shahri. — T. “Sharq”. 1997.
32. Xudayberganov K. Xiva xonlari tarixidan. — Urganch: “Xorazm”, 2008.
33. O'zbekiston islom obidalari. Fotoalbom. (O'zbek, ingliz va arab tillarida). — T.: “O'zbekiston”, 2002.
34. O'zbekiston xalqlari tarixi. II jild. o'quv qo'llanma. — T.: Fan, 1993.
35. G'ulomov Ya. Xorazmning sug'orilish tarixi. — T., 1959.
36. Haqqulov A. Ta'mir san'ati. — T.: Mehnat, 1991.

2. Jurnallar:

1. O'zbekiston arxitekturasi va qurilishi
2. O'zbekistonda ijtimoiy fanlar
3. Moziydan sado
4. San'at

3. Internet materiallari

<http://www.ziyonet.uz>

<http://www.arxeologiya.uz>

<http://www.touruz.narod.ru/khiva>

<http://www.dgu.ru/islam>.

<http://www.yandex.ru/islam>.

TAYANCH KONSPEKT

O`ZBEKISTONNING ME`MORIY YODGORLIKLARI FANI VA UNING AHAMIYATI. QURILISH MATERIALLARI VA USULLARI

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani predmeti. Fanning nomi. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari nimalarni o`rganadi? “Me`moriy yodgorlik”, “yodgorliklarning ma`naviy ahamiyati” tushunchalari haqida. Fandagi maxsus atamalar. Me`moriy inshootlarning tuzilishi. Me`morchilikka ta`sir o`tkazuvchi iqtisodiy va ijtimoiy omillar haqida. Moddiy va ma`naviy madaniyat. Inshootlarning turlari turlari. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining ahamiyati. Me`morchilik muammolari. Me`morchilikning davrlar bo`yicha rivoji. Qurilish materiallari. Qurilish usullari.

O`RTA ASRLAR ME`MORCHILIGI

Ilk o`rta asrlar me`moriy yodgorliklari. Ark, shahriston, rabod. Ko`shk. Afrosiyob me`morchiligi. Afrosiyob shahri va saroyi. Varaxsha, Poykand. Me`morchilikda arab xalifaligining ta`siri. Gumbaz, arabeska. Islom obidalari. Masjid, madrasa, maqbara. Somoniylar davri xo`jalik taraqqiyoti. Somoniylar davri yodgorliklari. Ismoil Somoniy maqbarasi. Saroylar. Qoraxoniylar davri yodgorliklari. Vobkent va Jarqo`rg`on minoralari. Qoraxoniylar davri ma`naviy madaniyati. Xorazmshohlar davri me`morchiligi. Maqbaralar. Najmuddin Kubro maqbarasi.

O`RTA OSIYODA XONLIKLAR DAVRI ME`MORCHILIGI

Buxoro me`morchiligi. Ark, Mir Arab madrasasi, Modarixon, Ko`kaldosh, Govkushon, Qushbegi madrasalari Chorbakir, Registon. Bolohovuz masjidi. Huvaydod majmuasi. Xiva me`moriy yodgorliklari. Ichon qal`b. Qo`hna Ark, Muhammad Aminxon madrasasi va minorasi, Olloqulixon timi va karvonsaroyi. Muhammad Rahimxon II madrasasi. Pahlavon Mahmud maqbarasi. Toshhovli. Islom xo`ja madrasasi. Qo`qon xonligi yodgorliklari. Norbo`tabiy madrasasi, Dahmayi shohon ansabli. Modarixon dahmasi. Xudoyorxon o`rdasi. XIX asr oxiri – XX asr boshlari Yevropa uslubida qurilgan inshotlar. Sitorayi Mohi Xosa. Nurllaboy majmuasi. Qibla Tozabog`. Polovatshev uyi. O`g`il bolalar gimnaziyasi, Rus-Osiyo

banki binosi.

MUSTAQIL O`ZBEKISTON ME`MORCHILIGI

Mustaqillik yillarida me`morchilik va obodonlashtirish ishlariga e`tibor. Buyuk ajdodlar nomining ulug`lanishi. Farg`niy, Buxoriy, Jaloliddin Manguberdi, Avesto majmualari. Qishloq taraqqiyoti Dasturi bo`yicha aholi uchun turar joylar. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar. Oqsaroy. O`zbekiston Oliy Majlisi Senati va Qonunchilik palatasi binolari. Temuriylar tarixi Davlat muzeyi. Forumlar zali. O`zbekiston Milliy kutubxonasi binosi. O`zbekiston Milliy banki binosi. Diniy inshootlarga e`tibor. Hazrati Imom majmuasi. Milliy va zamonaviy me`morchilikni uyg`unlashtirish masalalari. Zamonaviy qurilish materiallari. Koshin qoplash. Ustun, ayvon konstruksiyalarining qo`llanishi. Shahidlar xotirasi xiyoboni. Motamsaro ona majmuaslari. Milliy bozorlar va savdo markazlari.

O`QUV MATERIALLARI

1-MAVZU: O`ZBEKISTONNING ME`MORIY YODGORLIKLARI FANI VA UNING AHAMIYATI. QURILISH MATERIALLARI VA USULLARI

Ma`ruza mashg'ulotining ta'lim texnologiyasi modeli

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 40-80 gacha
<p><i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi</i></p> <p><i>Ma`ruza rejasi</i></p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani haqida 2. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining ahamiyati 3. Qurilish materiallari va usullari
<p><i>O`quv mashg`ulotining maqsadi : Talabalarda O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining predmeti, maqsadi va vazifalar, ahamiyati va asosiy qurilish materillari hamda usullari xususida bilim hosil qilish.</i></p>	
<p><i>Pedagogik vazifalar:</i></p> <p>Yangi mavzu bilan tanishtirish, mavzuga oid ilmiy atamalarni ochib berish, asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.</p>	<p style="text-align: center;"><i>O`quv faoliyatining natijalari:</i></p> <p>Talabalarda O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining predmeti, maqsadi va vazifalar, ahamiyati va asosiy qurilish materillari hamda usullari haqida bilimga ega bo`ladilar, asosiy ma`lumotlarni yozib oladilar.</p>
<p><i>Ta`lim usullari:</i></p>	<p>Aqliy hujum, ma`ruza</p>
<p><i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i></p>	<p>Ommaviy</p>
<p><i>Ta`lim vositalari</i></p>	<p>Kompyuter, axborot texnologiyalari</p>
<p><i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i></p>	<p>Savol-javob</p>

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni	
Vaqti	O`qituvchining	Talabaning
<p>1- bosqich</p> <p>1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5min</p> <p>1.2. O`quv mashg`ulotiga kirish (10 min).</p>	<p>1.1. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani haqida ma`lumotlar beriladi, O`quv mashg`ulotiga kirish davomida dastlab talabalarga toifali jadval taklif etiladi. Jadval to`ldirilganidan so`ng ma`ruza boshlanadi.</p>	<p>Tinglashadi.</p> <p>Aniqlashtiradilar, savollar beradilar. fan bo`yicha dastlabki tushunchalarini ifodalovchi ma`lumotlarni toifali jadvalga tushiradilar.</p>
<p>2 – bosqich</p> <p>Asosiy 50 min.</p>	<p>2.1. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining predmeti va obyekti, maqsad hamda vazifalari yoritib beriladi.</p> <p>2.2. Qurilishda ishlatiladigan asosiy materiallar va usullar haqida tushuncha beriladi.</p>	<p>Konspekt yozishadi, tinglashadi, Qurilish materillari va usullari rejasi bo`yicha doskada klaster tuzishadi. Mavzu bo`yicha savollar beradilar.</p>
<p>3 -bosqich.</p> <p>Yakuniy natijalar 15 min.</p>	<p>3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining predmeti, maqsad va ahamiyati yuzasidan umumlashtiruvchi fikr bildiriladi.</p> <p>3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to`ldirish taklif etiladi va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi</p>	<p>O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma`lumotlarni toifali jadval va klasterga tushiradilar.</p>

	3.3 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi. Amaliy mashg`ulotga tayyorlanish.	
--	--	--

1-mavzu: O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati.

Qurilish materiallari va usullari

Reja:

1. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani haqida
2. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fanining ahamiyati
3. Binolar turlari. Qurilish materiallari va usullari

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari tarix sohasida yordamchi fan bo`lib, talabalarga Vatanimizdagi qadimiy tarixiy yodgorliklar haqida ma`lumot beradi. Fan yangi bo`lib, o`quv dasturlariga endi kiritila boshladi. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari qisqa kurs bo`lib, qadimgi davrdan hozirgi kungacha bo`lgan me`moriy inshootlarni o`rganadi.

O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari **fanining obyekt**i – Respublikamiz hududida joylashgan tarixiy yodgorliklardir. Mazkur me`moriy inshootlarni tadqiq qilish **fanning predmetini** tashkil etadi. Talabalar O`zbekiston tarixi kursini o`rganishda ko`pgina obidalar bilan tanishganlar, ammo ular haqida batafsil ma`lumot olmaganlar. O`zbekistonning me`moriy yodgorliklari fani ana shu tarixiy obidalar to`g`risida batafsil ma`lumot beradi, shu bilan birga me`morchilik taraqqiyotini uzviy bog`liqlik va xronologik izchillikda ochib beradi.

Me`morchilik tarixi qadimdan ko`pchilikni qiziqtirib kelgan. **Me`morchilik tarixini ilmiy o`rganish** XIX asr II yarmidan boshlangan. Uni o`rganishda ayniqsa S. P. Tolstov, Ya. G`ulomov, Bartold, Yaqubovskiy va boshqalar katta hissa qo`shganlar. Ular asosan qadimgi davrni tadqiq etganlar.

Me`morchilik V.E.Arhangelskiy, Ya.G`ulomov, I.I.Notkin, V.A.Bulatova, T.V. Veymarn, B.P. Denike, Yu.A. Yegorov, B.N. Zasiptkin, M.Ye. Masson, Sh. E. Ratiya, M Saidjonov, A.A.Semyonov, N.V.Cherkasova, N. N. Shcherbina-Kromenko, G. A.

Pugachenkova, L. I. Rempel, L.Yu.Mankovskaya, N. Gasunayev, P. Sh. Zohidov, I. Jabborov, A.Abdurasulov va boshqalarning asarlarida yoritilgan.

Me'morchilikni o'rganish quyidagi muhim ahamiyatlarga ega:

- ✓ Tarixni to'laqonli yoritish - bunda obida tarixini o'rganish orqali davr tarixini chuqurroq o'rganish;
- ✓ Vatandoshlarimizda ajdodlarga nisbatan qadrlashni kuchaytirish - tasvir inson ongiga tez va kuchli ta'sir etadi;
- ✓ Obidalarni saqlab qolish - me'morchilikni yaxshi o'rgangandagina ta'mir sifatli bo'lib, u uzoq va aslidek saqlanadi;
- ✓ Turizmni rivojlantirish - obidalar tarixi sayyohlar qiziqishini kuchaytiradi;
- ✓ An'anaviy me'morchilikni zamonaviy me'morchilik bilan uyg'unlashtirish, arxitekturada ajdodlarimizning eng yaxshi an'alaridan foydalanish;

Me'moriy inshootlar vazifasiga ko'ra quyidagi turga bo'linadi:

- ✓ Turar joylar (oldingi tadqiqotlarda fuqaro inshootlari deb berilgan) – hovlilar, qo'rg'onlar, uylar va ularga yondosh binolar
- ✓ Jamoat inshootlari - hovuzlar, ko'priklar, kanallar, tegirmonlar, bozorlar, quduqlar va boshqalar
- ✓ Davlat obidalarini - qal'alar, saroylar, devorlar, darvozalar va boshqa davlat binolari
- ✓ Diniy imoratlar - masjidlar, madrasalar, honaqohlar, namozgohlar, maqbaralar va boshqalar

Biz tarixni o'rganishda har bir me'morchilik inshooti muhim ashyoviy manba sifatida g'oyat qimmatlidir. Lekin me'morchilikning o'z tarixi qanday o'rganiladi?

Madaniy-me'morchilik obidalarini o'rganishda quyidagi manbalar muhim o'rin tutadi:

- Yodgorlik, umuman har bir inshootning o'zi "tirik" guvohdir. Obidaning qurilish uslubi, materaillari, bezalishi va boshqa jihatlari
- Epigrafik manbalar, ya'ni har bir inshootga bitilgan turli xil yozuvlar (Hozir bu sohada Xivada K. Xudayberganov tahsinga sazovor tadqiqotlar olib bormoqda)

- Arxeologik manbalar - bu vayron bo'lgan qadimiy inshootlarni o'rganishda qo'l keladi
- Tarixiy asarlar. Tarixchilar me'morchilikka kam e'tibor bergan bo'lsalarda ularning asarlarida g'oyat qimmatli ma'lumotlar mavjud
- Sayyohlarning ma'lumotlari- ular o'zlari ko'rgan narsalarni aniq tasvirlaganlar
- Tarixshunoslarning asarlari. Bunda rus sharqshunoslari va o'zbek olimlarining xizmatlari kattadir.

Me'morchilikda asosan mahalliy materiallardan paxsa, xom g'isht, sinch (nigirik), pishgan g'ishtdan foydalanganlar. Bezashda sopol koshinlar, ganch va yog'och o'ymakorligi keng ishlatilgan. Aholi turar joylarini qurishda XVII-XIX asrlarda bir xil o'xshash uslubdan foydalanilgan. Ko'p hollarda hovli oldi qiblagga (janubga) qaratib qurilgan. Bu iqlim bilan bog'liq bo'lgan. Shaharlarda darvoza yoki asosiy eshik to'g'ri ko'chaga qaragan. Qishloqlarda uy oldi (hovli) baland, kungurador devor bilan o'rab olingan. Darvozaning ikki qanoti pishgan g'ishtdan naqshinkor qilib o'rilgan. Bu davrdagi uylar tekis yerga qurilgan, oldin poydevor sifatida loydan "tirnoq" qilingan. Uning ustiga zax chiqmasligi uchun qamish, yekan yoki bo'yra to'shalgan.

Keyin "pishgan" loydan qalin qilib devorlar tiklangan. Xorazmda "tirnoq" bilan asosiy devor orasiga "soz" ("sinch") deb atalgan mustahkam yog'och terilgan. Bu uyni chidamliligini ta'minlagan. Uylar mahalliy materiallardan terak, tol va qamishdan bostirilib, yomg'ir o'tmaydigan qilib, loyga somon qo'shib "lo'mboz" qilib suvoq qilingan. Tomga alohida e'tibor qaratilgan, chunki qahraton qishning qor-yomg'iri qattiq bo'lgan. Uyning ichki qismi devorlari ham somon suvoq qilingan, boy xonadonlarda ganch bilan ishlov berilgan.

Bu davrda bir qavatli uylar keng tarqalgan, lekin ikkichi qavatda ayvon, talak (omborxon) joylashgan binolar ko'p. Ayrim davlatymand kishilar ikki qavatli uylar qurishgan va ikkinchi qavatda asosan mehmonxona va ayvonlar joylashgan. Uyning orqa tomonida baland, o'rali (ustunli) bir tomoni ochiq(asosan shimol yoki g'arbga qaragan) – yozayvon (ters ayvon deb ham yuritiladi) bo'lgan. Xorazm ayvonlari kabi ayvonlar boshqa hududlarda kam tarqalgan. Shuning uchun bunga tadqiqotchilar

alohida e'tibor qaratganlar. U yerda havo aylanib o'ziga xos ventellatsiya vazifasini bajargan. Yoz ayvon yozning issiq kunlarida jonning rohati bo'lgan. Xorazm turar joylari asosan dolon, dahliz, yotoq, ishxona va mehmonxonadan iborat bo'lgan, unga tutash qilib oshxona, omborxonalar, otxona qurilgan. XVII-XIX asrlarda har bir xonadonda maxsus hammomlar bo'lmagan, aholi umumiy hammomlardan foydalanishgan. Odatda hojatxonalar uyning orqa tomonida qurilgan.

Aholi turar joylarining umumiy qurilish uslubiga to'xtaladigan bo'lsak, hovlilar, uylar asosan to'g'ri to'rtburchak shaklida rejalashtirilgan. Derazalar kichik qilib ishlangan. Kirish eshigi bitta bo'lib, ko'p hollarda ikki tavaqali darvoza, shaharlarda ikki tavaqali katta eshik qurilgan. Uylar xususiyatiga qarab katta yoki kichik qilib qurilgan. Oshxona, dahliz, yotoqlar kichik; dolon, ayvon, mehmonxonalar katta qilib ishlangan. O'rtahol va kambag'al ho'jaliklarda ko'pincha ovqatlanadigan joy ham, ishxona ham, yotoq ham bir uy hisoblangan. Lekin imkon darajasida mehmonxona alohida qilingan. Bu xalqimizni qadimdan mehmondo'st xalq bo'lganligining isbotidir.

Turar joylarining yana bir xususiyati barchasida otxonaga e'tibor alohidaligidir. Otxona, molxonalar, qo'yxonalar, tovuqxonalar kabilar qishgi va yozgi tartibda bo'lgan. Qishgisi devor bilan o'ralib, yaxshilab bostirilgan, yozgisi shunchaki bostirmadan iborat bo'lgan.

Uy-joy qurilishida suv ta'minotiga ham alohida e'tibor berilgan. Qishloqlarda shundoqqina hovli oldidan yoplar oqib o'tgan. Shaharlarda quduqlar va hovuzlar asosiy suv manbai hisoblangan. Aholi turar joylarini bino qilishda shu elat(mahalla)ni ustasini bosh qilib, qo'shnilarni hasharga aytib o'z imkoniyati va o'z dunyoqarashidan kelib chiqib qurishgan.

Xalq me'morchiligida ayrim nuqsonlar bo'lsada, bu uylar ko'piga chidagan, pishiq bo'lgan va muhandislik talablariga javob berishdan tashqari iqlimiy xususiyatlarga ega bo'lgan. Yozda uylar salqin, qishda esa iliq bo'lgan. Qalin paxsa devorlar issiq va sovuqni yaxshi saqlagan.

Xonalarni qizitish katta muammo bo'lgan. Ko'p hollarda o'choq uyning o'rtasiga qurilgan va undan uyni qizitishda ham foydalanganlar. Respublikamizning

boshqa mintaqalarida sandaldan foydalanilgan bo'lsa, Xorazmda mo'rili o'choq keng ishlatilgan. Uyni yoritishda sham va "shuttik" (moychiroq)lardan keng foydalanilgan. Xorazm uylari boshqa joylarga qaraganda baland qilib qurilgan, sahnga bo'ya yoyib, ustidan kigiz to'shaganlar. Boy xonadaonlarda shipga yog'ochdan maxsus bezak ishlangan, sahnga pishiq g'isht to'shalgan.

Aholi turar joylari shaharlarda zich, bir-biriga yondosh qilib qurilgan. Qishloqlarda hovlilar orasida ekin maydonlari qoldirilgan. Ayrim shaharlarda ko'chalar rejalashtirilgan va tosh yotqizilgan. Qishloq joylarida o'ziga xos kanalizatsiya mavjud bo'lgan. Peshtoqda (poygak) maxsus qo'l yuvish joyi bo'lib, uning suvi tashqariga ketgan. Bunday joylar Xorazmda adan deb ataladi va pishirilgan sopoldan ishlangan. Shaharlarda esa butun boshli tizim bo'lgan. Yomg'ir va zax suvlar shuningdek ifloslangan suvlar uchun sopol quvurlar yotqizilgan bo'lib, shahar tashqarisidagi zahkachga chiqqan. Buni arxeologik qazish natijalari ham isbotlaydi.

Me'morchilik asosan geografik sharoit va tabiiy iqlim bilan bog'liq. Xorazmda yerosti suvlari yaqin, yozi issiq, kamyog'in, tog'lar deyarli yo'q, bu zilzila xavfi kamligini anglatadi. Shundan kelib chiqib uylar balandroq joyga qurilgan, baland dolon va ayvonlar, qalin paxsalar uylarni salqin bo'lishini ta'minlagan, kamyog'in bo'lishi lo'mbozni unchalik qalin bo'lishin talab etmagan, zilzila xavfining kamligi bir qator sinchli uylar qurish imkonini bergan.

JAMOAT INSHOOTLARI hamma foydalanadigan imoratlardir. Ular jumlasiga: quduq, hovuz, bozor, karvonsaroy, guzar, tog'on, ko'prik, yo'l, yop, tegirmon, chig'ir, charxpalak kabilarni kiritish mumkin.

Sharqda qadimdan jamoa bo'lib yashash va ishlash an'ana bo'lib kelgan. Bunga tabiiy geografik sharoit ham sababchi bo'lgan. Sug'orma dehqonchilikning rivojlanishi katta irrigatsiya inshootlarini qurilishni talab qilardi. Barcha ishlar qo'lda zambil va ot aravalar yordamida bajarilgan. Suv tog'onlari, kanal, ariqlar barpo etish va ularni tozalash ishlari begor (hashar) yo'li bilan amalga oshirilgan. Sug'orish inshootlari sohasi (ayniqsa Xorazmniki) jonkuyar tarixchi Yahyo G'ulomov tomonidan to'la o'rganilgan.

Asosiy jamoat inshootlaridan biri bu shubhasiz **quduqlar** hisoblangan. Har bir uy, hovli, masjid, madrasa, rabod va boshqa aholi markzalarida quduqlar mavjud bo'lgan. Quduq qazish juda og'ir va ma'sulyatli ish bo'lgan. Shu sababli "savob kerak bo'lsa, quduq qaz, ko'prik qur" - degan dono ota-bobolarimiz. Qazilgan joyni pastiga taglik- "soz" o'rnatilgan, keyin ustidan tosh yoki pishiq g'isht terib chiqqanlar. Quduq qazish ayniqsa qumloq hududlarda ancha mashaqqatli bo'lgan. Ishlar asosan qo'lda ketmon va belkurak yordamida bajarilgan. Qishloq atrofida quduq atrofiga gujum ekilgan. Bu iqlim xususiyati bilan bog'liq bo'lib, gujumning qalin soyasi jazirama issiqda quduq suvining muzdek bo'lishini ta'minlagan. Quduqlarning shunday xususiyati borki, kishini hayratga soladi. Quduq suvlari yoz kunlari muzdek, qish kunlari esa iliq bo'ladi. Hozir ham qishloq joylarida vodoprovodlar bilan birgalikda quduqlardan ham foydalaniladi. Quduqlardan tashqari chashma yoki buloqlar (o'zi otilib yoki qaynab chiquvchi yer osti suvlari) ham muhimahamiyatga ega. Buloqlar suvi quduqlarningdan yaxshiroq hamda foydalidir, chunki ular doimo oqib turadi. Buloqlar atrofi ozoda saqlangan, daraxt va gullar ekilgan, muqaddas joy sifatida e'zozlangan.

Hovuzlar – aholining asosiy suv manbalridan biri hisoblanadi. Odatda yoplar bor joylarda oqar suv ishlatilgan. Oqar suv toza va musaffo bo'lgan. Yoplar yo`q yoki uzoq joylarda quduq, hovuz va sardoba kabi suv inshootlaridan foydalanilgan. Quduqlar haqida yuqorida alohida to`xtalib o`tdik. Hovuzlar usti ochiq suv saqlash joyi, shaharlarda zahirada suv saqlash uchun hovuzlardan foydalanganlar. "Hovuz hajmi shu mahalladagi suvdan foydalanuvchilarga qarab belgilangan". Xorazmda asosan aholi zich shaharlarda darvoza oldida joylashgan. Hovuzlar to`g`rito`rtburchak yoki kvadrat shaklida rejalashtirilgan. Sathiga va devoriga kvadrat pishiq g'isht terilgan, bu suvni yerga singib isrof bo'lishini oldini olgan. Hovuzga suv maxsus sopol yoki g'isht quvurlar orqali ariqchalardan keltirilgan. Hovuzlar atrofiga gujum ekilib, supa qilib qo'yilgan. Hovuzda suv toza, musaffo saqlangan. Hovuzdan tashqari sardoba, obxona kabi suv degan maxsus suv saqlash binolari bo'lgan.

Sardoba bu - usti yopiq hovuzdir. Sardoba pishiq g`isht yoki toshdan qurilgan. Gumbazi unchalik baland bo`lmagan. Sardobalar suvni chang-to`zondan, turli hashoratlardan saqlagan. Sardoba(hovuzlar ham)lar yer kovlanib barpo etilgan, bu suvni muzdek bo`lishini ta`minlagan. Sardobalar yonidagi quduqlar yoki yomg`ir suvlaridan to`latib turilgan. Sardobalar haj(Makka)ga borish yo`lida va suv yo`llarida ustida karvonni suv bilan ta`minlash maqsadida barpo etilgan. O`lchamlari asosan diametri 8.5X17 m bo`ladi. Mankovskaya ta`kidlashicha sardobalar O`rta Osiyoda uch tosh (24 km)dan qurilgan.

Ko`priklar – muhim jamoat va strategik davlat inshoatlari hisoblanadi. Ko`prik suvdan yoki chuqurlikdan o`tish moslamasi. Xorazmda asosan suv inshoatlari ustidan otadigan ko`priklar qurilgan. Xorazmda suv inshoatlarining ko`pligi ko`priklarning xilma-xil va ko`p bo`lishini talab qilgan. Ko`priklar hajmiga ko`ra turlicha bo`lgan: katta, kichik, odamlar yo`lagi, osma ko`prik kabi. O`ra (ustun)li yog`och ko`priklarni katta yoplar, zahkashlar ustiga ishlatishgan. Kanal osti qazilib (yoki o`ra qoqilib) ko`prik o`ralari o`rnatilgan. Suv olib ketmasligi uchun o`ralar 1-1.5 m yer ostiga ko`milgan. O`ralar ancha katta bo`lgan (diametri taxmina 50-100sm) . Kanalning katta kichikligiga qarab, ko`prik bo`yiga 2-4-6m va undan ham ko`p, ko`prik kengligiga qarab 2 yoki 3 o`ra o`rnatilgan. Ular ustiga bolorlar qo`yilib, temir mixlar bilan mustahkamlangan. Ustiga kichik bolorlar terib chiqilgan, uning ustidan taxta yoki qamish, qog`a yoyilgan va loyband qilinib ustidan tuproq tortilgan. Bunday ko`priklar yilora ta`mirlab, teshilsa yopib, o`ralar chirisa almashlab turilgan.

G`ishtin ko`priklar quriladigan joy qazilib, yonboshlari kengaytiriladi. Pishiq g`isht ravoqsimon shaklda terib chiqiladi. G`isht terishda suvga chidamli qorishma ishlatilgan. Barcha qismlari shu alfozda qurilgan. Natijada tonnelga o`xshagan, tubi to`rtburchakli yuqorisi yarim aylana shakldagi ko`prik bunyod etilgan. O`lchamlari taxminan 4X4/6m bo`ladi. Osma ko`prik ko`proq kichikroq yop va ariqlar ustiga qurilgan. Ikki chetiga o`ra ko`milib, unga arqon bog`langan, uning ustiga xoda yoki taxta bog`lab chiqilgan. Suv oqizib ketmasligi uchun 2-3 joyidan tortib bog`lab qo`yilgan. 70 sm balandlikdan boshqa arqon tortilgan, u odamlarni yiqilib

ketmasligini ta'minlagan. O'sma ko'priklar asosan bir kishilik bo'lib, odamlar uzog'ini yaqin qilgan. Amudaryo, yirik kanallar ustiga ham ayrim ko'priklar qurilgan. Amudaryodan kechishda asosan sollardan foydalanganlar, chunki daryo tez-tez toshib ko'priklarni oqizib ketgan, qolaversa daryoda kemalar suzishiga halaqit bergan. Bugungi davrda ko'priklar zamonaviy materiallar va texnologiyalar asosida juda mustahkam qilib qurilmoqda

Keng tarqalgan jamoatchilik inshootlaridan yana biri **karvonsaroy**lardir. Karvonsaroylar tarixini savdo-sotiq rivojlangan bronza davri bilan bog'lash mumkin. O'rta Osiyoda Buyuk Ipak yo'li (mil. av. 120 yil) ochilgandan keyin karvonsaroylar keng tarqalgan. Karvonsaroy bu— o'zga yurtlardan kelgan savdogarlar, musofirlar tushib dam oladigan qo'noq hisoblanadi. Karvonsaroylarni ikki turga ajratish mumkin: shahar karvonsaroylari va savdo yo'llarida joylashgan karvonsaroylar. Savdo yo'llari ustidagi karvonsaroy bekat vazifasini bajargan, yom-jom, rabod deb ham yuritilgan. Ko'pgina o'rta asr shaharlari karvonsaroylar atrofida vujudga kelgan. Shaharlardagi karvonsaroylar mehmonxona vazifasini bajargan. Karvonsaroylarda safardan charchab kelgan savdogarlar, sayyohlar hordiq chiqarganlar. Karvonsaroylarda mehmonxona, omborxona, otxona, savdo doqkonlari, hunarmandchilik ustaxonalari bo'lgan.

Karvonsaroylar me'moriy jihatdan ikki xil uslubda qurilgan: g'ishtin va cho'bkori. Cho'bkori bu - yog'ochdan o'ralar tiklanib, ustiga xodalar (vassalar) yoyib, uning ustidan bo'yra bilan bostirishdir. Binoning devorlari ham bo'yradan qilinadi, ya'ni omonat qarorgoh bo'lib bozor qoshida joylashgan va yoz kunlari qo'l kelgan. Savdo ham ayni shu faslda qizigan. O'rta asrlarning bir xususiyati borki, o'g'irlik juda kam bo'lgan. Jumladan karvonsaroylar omborlarida savdogarlarning qimmatbaho mollari saqlangan, hech kim unga ko' olaytirmagan. Cho'bkori inshootlar qoldiqlari saqlanmagan. G'ishtin karvonsaroylar O'rta Osiyoda keng tarqalgan.

Bozorlar qadimdan Sharqning eng gavjum markazlari sanalgan. Qadimiy va o'rta asrlar bozorlari (ko'proq sotilgan mahsulotlari) haqida juda ko'p ma'lumotlar saqlangan. Katta shaharlarda doimiyva hatto tungi bozorlar bo'lgan. Kichikroq

shaharlarda va gavjum qishloqlarda haftaning ma'lum kunlarida bozor bo'lgan. Poytaxtda eng katta bozor bo'lib, barcha viloyatlar savdogar va xaridorlar kelganlar. Bundan tashqari turkman, qoraqalpoq, qozoq, Buzoro va Qoqon savdogarlari turli mahsulotlar olib kelishgan. Chet mamlakatlardan Eron, Turkiya, Hindiston, Arabiston va Afg'onistondan savdogarlar kelgan. Bozorlar yozgi va doimiy yoki cho'bkori va g'ishtin usulda qurilgan. Cho'bkori imoratlar yozda issiqdan himoyalaniş uchun shunchaki bostirmadan iborat bo'lgan. G'ishtin usti yopiq bozorlar O'rta Osiyoda chorsu, tim, toq nomlari bilan keng tarqalgan. Tim va toqlar qurish XVI asrda Buxoroda keng tarqalgan. **Tim** gumbazlaridagi tuynuklar orqali yoritilgan. Timning ikki tomonida savdo do'konlari joylashgan. Sharqiy guldasta tim peshtog'ining minorasi o'rnida foydalanilgan. Timdan tushgan daromad qo'shni Olloqulixon madrasasiga sarf etilgan. Hozirda karvonsaroy va tim yagona imoratga aylangan.

Hammomlar o'rta asrlarning o'ziga xos me'moriy yechimi ancha murakkab inshootlari hisoblanadi. Jahonda hammomlar tarixi mil. av. IV-III ming yillikka (Misr, Mesopatamiya, Hindiston, Xitoy, mil. av. I ming yillik Gretsiya, Rim)ga borib taqaladi. O'rta Osiyoda ilk o'rta asrlardan uchraydi. Manbalarda arablar bosqiniga hammomlar bo'lganligi qayd etilgan. O'rta asr jamoat hammomlari faqat erkaklar uchun mo'ljallangan bo'lib, yuvinib poklanish, suv vositasida davolash va madaniy hordiq chiqarish joyi bo'lgan. Hammomlar odatda suvni va xonani issiq saqlash maqsadida yer ostida qurilgan, faqatgina gumbazlari ko'rinib turadi. Hammomlar asosan pishiq g'ishtdan, ganch yordamida terilgan. Sahnga ham pishiq g'isht to'shalgan eshik va derazalar qalin, qattiq yog'ochdan ishlangan. Hammomda dahliz, kiyimxona, sovuqxona, issiqxona, xodimxona (massaj), issiq suv turadigan hovuzcha, go'lax (suv qizdiriladigan xona) va boshqa qo'shimcha xonalar bo'ladi. Jamoat hammomlari bezaksiz, ganch bilan suvalgan. Hammomlar arxitektura jihatidan sodda bino bo'lsada, suvni qizdirish xonani qizdirish, iflos suvlarni chiqarish murakkab qurilmalar hisoblanadi qolaversa to'laligicha pishiq g'isht, namga chidamli qorishma o'sha davr uchun qimmatbaho materiallar hisoblangan. Hammomlardan tashqari barcha masjidlar qoshida tahoratxonalar bo'lgan. Buning uchun oddiy bir xona

ajratilgan. Xonadonlardagi hammomlar haqida soʻz yuritishga mavjud manba va maʼlumotlar imkon bermaydi, ularni faqatgina taxmin qilish mumkin, xalos.

Qabrlarni diniy binolar guruhiga kiritish mumkin yoki oʻziga xos bino sifatida alohida tadqiq qilish mumkin. Qadim-qadimdan odamning ustixoni muqaddas sanalib, uni “bosib oʻtish” gunoh hisoblangan. Shu sababli qabristonlar vujudga kelgan. Odam jasadini dafn etish oʻrta paleolitdayoq vujudga kelgan. Dafn etish diniy eʼtiqod bilan chambarchas bogʻliq. Zardushtiylik, buddaviylik, shamanizm, va umuman islomgacha boʻlgan dinlarda turlicha dafn marosimlari mavjud boʻlgan. Islom dini qabul qilingach Xorazmda ham dafn etish, yaʼni yerga koʻmish anʼanasi shakllangan. XVI-XX asr boshlarida dafn etish Xorazm tabiiy sharoitidan kelib chiqib, qabr-lahad chuqur kovlanmagan, yer yuzasidan 40-50 sm atrofida kovlanib, ustiga kichkina kapa (tax 1X2.2m) tiklangan. XVIII asrgacha xom gʻisht yoki guvaladan tiklangan, keyinchalik pishiq gʻishtdan qurila boshlangan.

Insonning soʻnggi manzili qabrlar hech qanday bezaksiz boʻlgan, zarur hollarda somon suvoq qilingan. Lekin avliyolarning qabrlari, ularning ustiga tiklangan maqbaralar naqshlangan pishiq gʻishtdan ishlangan, koshinlar bilan bezatilgan. Qabrlar odatda sharqdan gʻarbga qilib quriladi. Maʼlum bir davr oʻtgach qabrlar eskirgan va yer bilan qoʻshilib ketgan va oʻrniga boshqa qabr barpo etilgan. Islom falsafasiga koʻra inson tuproqdan paydo boʻlgan va tuproqqa qaytadi. Shuning uchun boʻlsa kerak qabrlar mustahkamligiga unchalik eʼtibor berilmagan.

Tandir yoki tandirxonalar ham alohida ahamiyat kasb etgan, chunki odamlarning asosiy yeguligi non boʻlgan. Tandirxona ham ichki hovlida, orqa tomonda qurilgan. Odatda shaharliklar nonni novvoyxonalardan olishgan, qishloq ahli 5-10 hovli bir tandir qurishgan (albatta, qoʻshnilar orasidagi munosabat yaxshi boʻlsa). Bu haqda shunday rivoyat ham mavjud: “Rivoyat qilishlaricha, Chingizxon har bir qishloqqa hujum qilishdan oldin u yerga aygʻoqchilar yuborib tandirlari haqda soʻrar ekan. Agar har bir hovliga alohida tandir boʻlsa, qishloq aholisi qancha boʻlishidan qatʼiy nazar 10-15 navkar yuborar ekan. Agar 6-7 hovliga bir tandir boʻlsa maxsus tayyorgarlikdan keyin 100-200 navkar joʻnatar ekan.”

DAVLAT BINOLARI. Devorlar geografik xususiyatidan kelib chiqib, asosan paxsa loydan va qisman xom g'ishtdan qurilgan. Bundan tashqari gavala, tuproq, kesak, g'olak, yog'och, xodalar ham ishlatilgan. XIX-XX asr boshlarida devor qismlari bo'lgan darvozaxonalar pishiq g'ishtdan qurila boshlangan. Har bir shahar mudofaa xususiyatiga qarab to'rtburchak, aylana, ellips shakldagi devorlar bilan o'ralgan.

Darvozalarning paydo bo'lishi mudofaa devorlari bilan bir vaqtga to'g'ri keladi. Mil. av. VI-V asrlarga oid Qo'yqirilgan qal'a, Jonbosqal'a, milodiy II-III asrlarga oid Tuproqqal'a yodgorliklarida darvozaxonalar yaxlit saqlanmagan bo'lsada, o'rni qoldiqlari dastlabki darvoza va darvozaxonalar haqida tasavvur hosil qilishga yordam beradi. Darvozalar o'ziga xos uslubda asosan loydan va xom g'ishtdan bino qilingan. XIX-XX asr boshlarida pishiq g'ishtdan qurilgan. Darvozaxonalarni ikki guruhga bo'lish mumkin: Qal'a darvozaxonalari va saroy darvozaxonalari. Qal'a darvozaxonalari asosan shaharning muhim yo'llari ustida mudofaa inshootining bir qismi sifatida barpo etilgan.

Saroylar davlat binolarining asosiy qismini tashkil etadi. Saroylarning vujudga kelishi ilk davlatchilik bilan bog'liq. Xorazmda mil.av. VII-VI asrlarga oid Ko'zaliqir va Qal'aliqir qal'alari va hukmdorlar qarorgohlari o'rganilgan. Tuproqqal'a (III-IV asrlar)da butun boshli saroy ochib o'rganilgan. Bu qadimgi saroylar qanday ekanligini aniqlashga yordam beradi. O'rta asr saroylari ham qadimiy a'nanalar asosida qurilgan.

Me'morchilikda **DINIY OBIDALAR** muhim o'rin tutadi. O'rta asrlarda ko'plab diniy imoratlar qurilgan. Jumladan: masjidlar, madrasalar, namozgohlar, xonaqohlar, mabaralar va boshqa inshootlar.

Eng keng tarqalgan diniy obidalar **masjidlar** hisoblanadi. Masjidlar ikki xil uslubda barpo etilgan. Masjidlar asosan aholi zich joylarda, mahalla markazlarida qurilgan. Xorazmda asosan yopiq holida yoki o'ziga xos ichki hovli shaklida qurilgan. Yopiq masjidlar loydan, xom g'ishtdan, pishiq g'ishtdan va sinchdan keng qilib qurilgan. Devorga zah chiqmasligi uchun "tirnoq" (poydevor) ustidan qamish yoki bo'yra yoyilgan. Ayrim masjidlar poydevoriga xarsang toshlar terib chiqilgan.

Masjidlar nisbatan baland joylarda bino qilingan. Ular hajmi jihatidan har xil bo'lib, to'g'ri to'rtburchak yoki kvadrat shaklida ishlangan. Masjid qurilishidagi o'ziga xos xususiyatlardan biri bu keng, bir xonadan iborat bo'lishidir. Bundan tashqari masjidlar ko'p eshikli bo'lgan, sabab kirish-chiqichda tiqilinch bo'lmasligi uchundir. Eshiklar ikki tavaqali qilib mahalliy yog'ochlardan ishlangan va o'yma naqshlar bilan bezatilgan. Derazalar, aniqrog'i darichalar kichik masjidlarda uch tomondan shipga yaqin joydan qo'yilgan va yog'och yoki ganch panjara bilan to'silgan. Katta masjidlarda tomning o'rtasida ikki yoki to'rt joyidan ochiq joy qoldirilgan. Bu masjidning yorug' bo'lishini va havoni tozalash vazifasini bajargan, chunki ko'pchilikning bir joyga to'planishi nafas olishni qiyinlashtirgan.

Masjidlar qurilishida o'ziga xos alohidalik bu - mehroblar o'rnatilishidir. Mehrob - sajdagohni bildiruvchi marmartosh bo'lib qibla taraf burchakka o'rnatilgan. Masjidlar sahniga pishiq g'isht (25X25 sm) to'shalib, uning ustidan bo'yra va kigizgilamlar solingan. Ochiq (yozgi) masjidlarda devor bir tomonda bo'lib, boshqa tomonlar o'ralar bilan ko'tarilib, ayvon qilinadi. Bezatilishi va boshqa jihatlari yopiq masjidlar bilan bir xil. Bundan tashqari masjidlar 3 xil tartibda faoliyat yuritgan. Mahalla (guzar) masjidlari- har kungi namozlar o'qish uchun va jome' (juma) – ko'pchilik juma namozi o'qiydigan masjidlar va jome' masjidlar (Iyd kunlari namoz o'qiladigan) masjidlar. Masjidlarni salobatli ko'rsatadigan narsa bu shubhasiz minoralardir. Masjidning katta-kichikligiga qarab minora ham katta-kichik b-qilib qurilgan. Yuqoridagi masjidlardan tashqari har bir madrasaning o'z qishqi va yozgi masjidlari bo'lgan. Unda toliblar jamoat bo'lib namoz o'qiganlar. Ular ko'proq mahalla masjidlariga o'xshash bo'lgan. Har bir masjid uchun imom, bog'bon, mutavalliy tayin etilgan. Ular masjid va uning jihozlari uchun ma'sul bo'lganlar. Masjid hovlisi gulzor qilinib, doimo ozoda, suv sepilgan holda saqlangan. Masjidlar ma'rifiy maskan ham hisoblanadi. Bolalarni savodlarini ham shu yerda chiqarganlar, ya'ni I-bosqish maktablar masjidlarda tashkil etilgan.

Minoralar – o`rta asrlarning eng baland inshootlari hisoblanadi. Minora bu arabcha so`z bo`lib, aslida mezona – azon aytiladiga joy ma`nosini bildiradi. Minoralar qurish Or`ta Osiyoda arablar bosqinidan keyin keng tarqalgan. Lekin

islomgacha ham minoralar mavjud bo'lgan. Beruniy "Osiriul boqiya" asarida afrig'iylarning minoralari haqida ma'lumot beradi. Minoralar uch xil vazifani bajargan: azon aytish; kuzatuv, nazorat; mo'ljal olish. Islomgacha qurilgan minoralar kuzatuv, nazorat va mo'ljal olish maqsadlarida qurilgan. Shu jihatdan minoralarni davlat binolari (kuzatuv, nazorat), jamoat binolari (mo'ljal olish) va diniy imoratlar sirasiga (azon aytish) kiritish mumkin. Biz qurilishgi va tarqalishi jihatidan so'nggi davrlarga oid bo'lgani va asosan masjid va madrasalar qoshida joylashgani uchun diniy imoratlar guruhiga kiritdik. Minoralar qurilish uslubi jihatidan ancha muarkkab inshootklar hisoblanadi. Odatda minoralar pishi` g'ishtdan, kam hollarda xom g'ishtdan bunyod etilgan. G'ishtlar kvadrat shklida bo`lib, mavjli yoki oddiy shaklda terilgan. Minora qurilishidan oldin joy strukturasi oi`rganilgan. Rivoyatlarga ko`ra minoralar poydevori bo`yi barobar yer ostida joylashgan bo`ladi. Rivoyatlardagidek bo`lmasa ham minoralar asosi yer sathidan 3-5m quyidan boshlangan. Har bir hudud minoralari o`ziga xos shaklda bunyod etilgan. Respublikamizda Buxoro, Surxondaryo viloyatlarida qadimiy minoralar saqlangan. XII asrga oid minora hozirgi Turkmaniston hududidagi Xorazmshohlar poytaxti Qo`hna Urganch shahrida saqlangan. Xivadagi minoralar qurilish uslubi jihatidan Qo`hna Urganch minorasiga o`xshab ketadi. Xiva minoralari o`zining dinamikaviyligi, yuqoriga tomon keskin torayishi, bazalishi bilan boshqa hududlarda minoralardan farq qiladi. Minoralar konussimon shaklda yuqoriga tomon torayib borgan holatda quriladi. Eng yuqorisiga o`ziga xos fonussimon gumbaz ishlangan. Har joy har joyda kichik tuynuklar qo`yilgan bo`lib, shular orqali minora ichiga yo`rug`lik tushgan. Yuqori qismida darchalar bo`lib, ularga ganchkor panjaralar o`rnatilgan. Balandligi va bezalishi turlicha. Ayrimlari koshin bilan bezalgan. Minoralar ichida aylanma zina bo`lib, u orqali yuqoriga chiqilgan.

O`rta asrlar Sharqning Islom olamining eng katta, eng hashamdor va eng go`zal inshootlari bu oliy ilm-goh- **madrasalar**dir. Islom vujudga kelgan birinchi kunlardanoq masjidlar qurila boshlagan. Lekin madrasalar qurilgan vaqni aniq aytish qiyin. Ayrim olimlar dastlabki madrasa Buxoroda X asrda qurilganligini ta`kidlaydilar. XII asrda Qo`hna Urganch ilm-fan markazi bo`lib bir qancha

madrasalar faoliyat yuritgan. Madrasalar asosan poytaxtda va yirik shaharlarda barpo etilgan. Madrasada uch bosqichda tahsil bo`lib, asosan islom falsafasi, fiqh, riyoziyot, tarix, adabiyot, mantiq, tibbiyot va boshqa ilmlar o`rgatilgan. Madrasalar madaniy markaz sifatida g`oyaviy-siyosiy vazifani ham bajargan. Madrasalar, shuningdek boshqa dininy inshootlar vaqf yerlari hisobidan o`z xarajatlarini qoplagan. “Madrasalar umumiy qurilish loyihasi va qurilishiga ko`ra ajralib turadi. O`rta Osiyo me`morchiligida masjid va darsxona peshtoqning ikki qanotida joylashgan”. L. Yu. Mankovskaya madrasalarni tuzilish jihatdan uch guruhga ajratadi:

- An'anaviy uzunchoq kompozitsion o`q bo`ylab joylashgan madrasalar;
- Ko`ndalang shaklda joylashganlar;
- Erkin tarzda qurilish maydoni shaklidan kelib chiqqan holda barpo etilgan madrasalar.

Maqbara bu- yirik avliyolar, ulamolar, islom dinining peshvolari, xon va amaldorlar, afsonaviy shaxslarning qabrlari ustiga qurilgan inshoot. Islomning dastlabki davrlarida qabr ustiga turli binolar qurish taqiqlangan edi, keyinchalik bu narsaga ruxsat berildi va bunday joylar muqaddas ziyoratgohlarga aylantirildi. Maqbaralar ham geografik hudud, iqlim, islomiy urf-odatlar asosida qurilgan va hududlar bo'yicha farqlar mavjud. Jumladan Xorazm hududidagi maqbaralar bir qator xususiyatlari bilan ajralib turadi. Lekin o'z navbatida ularda o'ziga xoslik ko'proq va har biri alohidalik kasb etadi. Maqbaralarini quyidagi guruhlash mumkini: 1. Bir xonali peshtosiz binolar; 2. Bir xonali peshtoq, gumbazli binolar; 3. Ko'p xonali binolar.

Me`morchilikni o`rganish tariximizni yanada to`laqonli ochib berishga xizmat qiladi.

**2- MAVZU: ANTIK DAVR VA ILK O`RTA ASRLAR
ME`MORCHILIGI**

Ma`ruza mashgulotining ta`lim texnologiyasi modeli

O`quv vaqti: 80 minut	Talaba soni: 40-80 gacha
O`quv mashg`ulotining tuzilishi Ma`ruza rejasi	<p style="text-align: center;">Reja:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Qadimgi Xorazm, Sug`d va Baqtriya me`morchiligi 2. Kushonlar me`morchiligi 3. Ilk o`rta asrlar me`moriy yodgorliklari. Afrosiyob me`morchiligi 4. Me`morchilikda arab xalifaligining ta`siri.
<p><i>O`quv mashg`ulotining maqsadi:</i> Talabalarda Qadimgi Xorazm, Sug`d va Baqtriya, Kushonlar me`morchiligi, Ilk o`rta asr yodgorliklari haqida tushuncha hosil qilish.</p>	
<p><i>Pedagogik vazifalar:</i></p> <p>Yangi mavzu bilan tanishtirish, mavzuga oid ilmiy atamalarni ochib berish, asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.</p>	<p><i>O`quv faoliyatining natijalari:</i></p> <p>Talabalarda Qadimgi va ilk o`rta davri me`morchiligi haqida, shuningdek arab xalifaligi madaniyatining me`morchilikka ta`siri to`g`risida bilim hosil bo`ladi.</p>
<p><i>Ta`lim usullari:</i></p>	<p>Kontseptual jadval, “Klaster”, Venn diagrammasi, sxemalar, ma`ruza</p>
<p><i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i></p>	<p>Ommaviy</p>
<p><i>Ta`lim vositalari</i></p>	<p>Slaydlar, marker, flipchart, jadval</p>
<p><i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i></p>	<p>Savol –javob</p>

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O`qituvchining	Talabanning
<p>1- bosqich</p> <p>1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish (5 min).</p> <p>1.2. O`quv mashg`ulotiga kirish (5min)</p>	<p>Qadimgi va ilk o`rta asrlar inshootlari haqida talabalarning mulohazalari so`raladi. Shu yuzasidan ma`lumotlar beriladi, ma`ruza rejasi yozdiriladi, so`ng ma`ruza boshlanadi.</p>	<p>Tinglashadi. Qadimgi va ilk o`rta asrlar yodgorliklari bo`yicha o`z fikrlarini aytadilar. Aniqlashtiradilar, savollar beradilar.</p>
<p>2-bosqich</p> <p>Asosiy 60 min.</p>	<p>2.1. Qadimgi davr me`morchiligi haqida ma`lumot beriladi va Venn diagrammasi to`ldiriladi.</p> <p>2.2. Ilk o`rta asrlar inshootlarining qadimgi davrdan faqlari ko`rsatib beriladi.</p> <p>2.3. Arab xalifaligi me`morchiligining O`rta Osiyo me`morchiligi ta`siri bo`yicha vizual materiallar taqdim etiladi.</p>	<p>Konspekt yozishadi, tinglashadi, Venn diagrammasi to`ldiriladi.</p> <p>Qadimgi va Ilk o`rta asrlar bo`yicha slayddagi sxemani chizib olishadi. Arab xalifaligining me`morchilikka ta`siri haqidagi sxemani ham chizib olishadi. Mavzu bo`yicha savollar beradilar.</p>
<p>3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15 min.</p>	<p>3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish.</p> <p>3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to`ldirish taklif etiladi va o`quv mashg`ulotning maqsadiga</p>	<p>Elektron ma`lumotlarni fleshkalariga tushiriladilar.</p>

	erishish darajasi tahlil qilinadi 3.3 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi. Amaliy mashg`ulotga tayyorlanish.	
--	---	--

2-mavzu: Antik davr va ilk o`rta asrlar me`morchiligi

Reja:

1. Qadimgi Xorazm, Sug`d va Baqtriya me`morchiligi
2. Kushonlar me`morchiligi
3. Ilk o`rta asrlar me`moriy yodgorliklari. Afrosiyob me`morchiligi
4. Me`morchilikda arab xalifaligining ta`siri.

1. Qadimgi Xorazm, So`g`d va Baqtriya me`morchiligi

O`zbekiston hududida er.avv. V-II minginchi yillardayoq juda ko`plab vohalarda katta-katta jamoalar tashkil topgan. Ular er.avv. III-II minginchi yillarda misdan foydalandilar. Vohalarda o`n ming kishilik katta-katta shaharlar paydo bo`ladi. Bu shaharlarda yirik qo`rg`onlar, qal`a, saroylar qurila boshlandi. Xullas III-II ming yilliklardayoq O`zbekiston hududlarida shaharsozlik, bular asosida me`morchilik, ular bilan birga amaliy san`at rivojlandi, devoriy rangtasvir shakllana boshladi. Er.avv. II-I ming yilliklarda qadimgi Sug`d, Xorazm san`at va madaniyati rivojlangan o`lkalardan biriga aylandi. Er.avv. I-minginchi yillarning boshlarida Surxon va Farg`ona o`lkalarida ham shaharlar paydo bo`la boshladi.

Er.avv. I-minginchi yillarda Zardo`shtiylik dinining me`moriy obidalari ibodatxonalari qurila boshlandi. Bu O`rta Osiyoda me`morchilikni rivojlanishiga yana bir zamin bo`ldi. Binolarni ichki devorlariga, shift va pollariga turli mavzudagi syujetli rasmlar ishlandi. Ayrim bino intererlarini haykallar bilan bezatilganligi kuzatiladi.

Er.avv. VI-IV asrlardagi me`morchilik san`ati bo`yicha Xorazmda bunyod etilgan Ko`zaliqir, Qal`aliqir me`morchilik ansambllari shu davrni baholash imkonini beradi. O`zbekiston me`morchiligi tarixi o`rganilganda uni juda qadimdan er.avv.

VIII-IV asrlardan boshlanib, u quldorlik jamiyati davridan rivojlanishi, qadimgi Sug'd, Xorazm san'ati va madaniyati, O'rta osiyoliklarni diniy tushunchalari, zardushtiylik dini, uni tasviriy san'atni rivojlanishidagi ahamiyati, me'morchilikni rivojlanishi va amaliy san'atni takomillashuvi ancha yuqori saviyada bo'lganligi kuzatiladi. Xorazm bo'ylab o'tkazilgan arxeologik izlanishlar natijasida Guldursun, Ko'nuaz, Filqal'a, Bozorqal'a, Ayoqzal'a, Tuproqqal'a, Jonbosqal'a, Qo'yqirilgan qal'a, To'qqal'a, Govurqal'a kabi yuzlab qadimiy shaharlar topildiki, ulardagi me'morchilik, amaliy va haykaltaroshlik san'ati beqiyos rivojlanganligidan dalolat beradi. Qadimgi Xorazm san'ati va me'morchiligi tarixi haqida «Kaltaminor», «Tozabog'yob», «Suyorg'on», «Amirobod», «Jetisor», «Kanguy», Amudaryo xazinasi madaniyati va «Beshtepa», «Qoratepa», «Arfa chaluvchi», «Yo'lbars», «Qirg'ovul» «Ot tuyog'i», «Yo'lbars panjasi», «Kohin haykali», «Odam tasviri», «Qorovul haykali», «Qizil bosh», «Vzimir qalig'i», rangli naqshlar «Rangli byust» yoki «CHirikrabort», «Qo'yqirilgan kal'a», «Ayoqzal'a», «Tuproqqal'a», «Teshikkal'a» kabi badiiy-madaniy yodgorliklari juda katta ilmiy ma'lumotlar beradi¹.

Qo'rg'on qal'aning ichki devorlari devoriy rasmlar, releflar va dumaloq haykallar bilan bezatilgan. Qal'a devorlari qalin va baland bo'lgan holda soqchilar turadigan minoralari yaqin 30 metrgacha baland qilib qurilgan. Qo'rg'onlar ichiga saroylar, qabulxona, turarjoy binolari ikki qavatli qilib qurilgan. Binolarni ichki interyerlari turli buyumlar, ustunlar, mehroblar, haykallar va devoriy rasmlar bilan serhasham qilib bezatilgan. Er.avv. VI-IV asrlarga oid Xorazmning Qa'laliqir saroyining me'morchilik kompleksi o'sha davr me'morchilik va amaliy san'atini yuksak darajada rivojlanganligidan dalolat beradi. Bino xonalari bir-biriga moslangan, ustunlar yog'ochdan ishlangan bo'lib, burgut boshli kifonlar bilan bezatilgan. Ustunlar ostiga toshdan takkursilar qo'yilgan.

O'z san'ati va madaniyatini mislsiz rivojlantirib kelayotgan O'rta Osiyoni er.avv. IV asrda Aleksandr Makedonskiy tomonidan bosib olladi va butun badiiy-madaniy boyliklarni yer bilan yakson qiladi. shahar-qal'alarga o't qo'yadi, badiiy

¹ S.Tolstov. Qadimgi Xorazm madaniyatini izlab. T. 1964 y.

buyumlar talab ketiladi. O'rta osiyoliklarning buyuk va muqaddas kitobi «Avesto»ni ham yoqib yuboradi.

O'rta Osiyoni yunonlar bosib olishi natijasida yunon madaniyati asosida antik badiiy madaniyat vujudga keladi. O'rta Osiyoning shaharsozlik san'ati va me'morchilik san'atida, shuningdek amaliy san'atda ellinistik san'at uslublarini qo'llanila boshlandi. Binolarni ichki bezaklarida, binolarni ustun va devoriy bezaglarida ham yunon san'ati ta'siri sezila boshlandi.

Er.avv. IV asrlardan boshlab qurilgan me'morchilik obidalarida Ahamoniylar davri me'morchiligi bilan uyg'unlashgan holda yunon-ellinistik san'at an'analari o'z ifodasini topadi. Ayniqsa, me'morchilikni bezatilishida yunon-ellin san'atidan keng foydalanadilar. Ustunlar yunon-klassik shakllarida ishlanadi. Ularning kapitellari toshdan ishlanadi. Saroylarning xonalari yunon-ellin badiiy bezaklari, relief haykalar bilan bezatilgan. Bezaklar ichida she'r niqobi, tomni bezab turuvchi polmettali antisfinkslari ishlatiladi. Bunday yunon me'morchiligi san'atiga oid qurilmalar Grek-Baqtriya, Parfiya va Kushan podsholiklari davrida ham kuzatiladi. Yunon tarixchilarining bergan ma'lumotlariga ko'ra, Grek-Baqtriyaning ming shahri bor o'lka deb ta'riflashgan. Bu ta'rif O'rta Osiyoda yunonlar davrida ko'plab shaharlar bunyod etilganligini, unda yunon-ellin san'ati rivoj topganligini aks ettiradi.

3. Ilk o'rta asrlar me'moriy yodgorliklari. Afrosiyob me'morchiligi

Afrosiyob – Samarqandning qadimiy shahar o'ri. Afrosiyob er.avv. VIII-VII asrlarda shakllangan va Sug'diyonaning markaziy shaharlaridan biri bo'lgan. Afrosiyob xalq orasida mashhur, afsonaviy shaxs – podshoh, xalq qahramoni bo'lib, shahar uning nomiga qo'yilgan.

Afrosiyob shahri – Firdavsiyning Shohnoma asarida turonlik qahramon, sarkarda sifatida tavsirlanadi. Afrosiyob qadimdan dunyoga mashhur shahar bo'lib, uning san'ati, madaniyati, me'morchiligi beqiyos rivoj topgan, g'oyat boy, xalqi madaniyatli, yuksak ma'naviyatli holda tanilgan.

Arxeologik tadqiqotlar bergan ma'lumotga ko'ra Afrosiyob – er.avv. VIII-VII asrlarda vujudga kelgan va Sug'diyonaning eng go'zal, ko'rkam, boy, san'ati va

madaniyati yuksak darajadagi – markaziy shahriga aylangan. Shaharni er.avv. 329 yili Makedonskiy zabt etadi va vayronaga aylantiradi. Yunonlar bu shaharni Marokanda deb atashadi.

Afrosiyob qayta tiklanadi (Kushonlar davri). 712 Afrosiyobni arablar lashkarboshisi Qutayba katta qo'shin bilan bosib oladi. Shaharga o't qo'yadi. Madaniy yodgorliklarni qilichdan o'tkazib, yer bilan yakson qiladi.

Afrosiyob IX asrdagina o'z qaddini qayta roslaydi. Bu davrda mamlakatni Somoniylar boshqaradi. Somoniylarni poytaxti Buxoro bo'lib, Afrosiyob ham somoniylarning asosiy va markaziy shaharlaridan biriga aylanadi. Shaharda katta me'morchilik qurilishlari, savdo-sotiq, san'at va madaniyat yana rivoj topadi.

Ammo 1220-yili Chingizxon boshchiligida behisob mo'g'ul qo'shinlari O'zbekiston hududlariga bostirib keladi. Afrosiyobni Chingizxon talab, o't qo'yadi. Butun madaniy boyliklar vaxshiyona yo'q qilinadi. Afrosiyobni suv bilan ta'minlovchi Kumush ariq buzib tashlanadi suvsiz qolgan Afrosiyob qayta tiklanmaydi.

Afrosiyob arxeologiyasi kuzatishlari shuni ko'rsatadiki, shahar san'ati, madaniyati va me'morchiligi er.avv. VIII-V asrlarda, Sug'dlar davri eramizning I-II asrlarida (Kushon davri), V-VII asrlarda (ixshidlar davri), IX-X asrlarda (Somoniylar davrida) g'oyat yuksak darajada rivojlandi. Shaharni yunonlar bosib olgandan so'ng, uni san'ati va me'morchiligi tez orada qayta tiklanib, rivojlana boshlaydi. Bunga qo'shimcha holda shahar qurilishi va amaliy san'atida yunon-elin san'ati kuchayib boradi. Shahar Makedonskiydan so'ng, o'zining tasviriy, amaliy, me'morchilik san'ati rivoji bilan yana sharq olamida katta shaharlardan biri bo'lib qoldi.

Eramizni I-II asrlarida kushonlar madaniyati va me'morchiligi taraqqiy etdi. Bu davrda tasviriy san'atni haykaltaroshlik turi ham rivojlanadi. Bu yerdan «Mitrsiyavush», «Dionis», «Mevali ma'buda», «Qanotli ma'buda» kabi terrekotalar topilishi Afrosiyob haykaltaroshligidan darak beradi.

Afrosiyob san'atida devoriy rasmlar alohida e'tiborda bo'lib, ular eramizning V-VII asrlari tasviriy san'ati taraqqiyotini ochib beradi. Afrosiyob saroyi devorlaridagi turli tema va syujetlarda rasmlar ishlangan. Rasmlarda to'y

marosimlari, ov manzaralari, daryoda cho'milish kompozitsiyalari yuksak mahorat bilan ishlangan. Shuningdek, devoriy rasmlarda fillar, otlar, kuyov-shox, kelin-malika, kanizaklar, sug'd tilidagi yozuvlar ifodalangan. Rasmlardagi uch ayoldan birining tasviri yaxshi saqlangan. Ayol qizil kuylakda, sariq lozimda, oq kulrang ro'mol, oyog'ida qora etik tasvirlangan. Devoriy kompozitsiyalarda o'sha davrning qurol-aslahalari, qushlar, turli zeb-ziynatlar, amaldorlik liboslari, og'zini berkitib olgan xizmatkorlar va boshqa turli toifadagi kishilar ifodalangan.

Mehmonxona devorlaridagi rasmlarda qabul marosimi, unda dunyoning turli mamlakatlaridan kelgan elchilar tasvirlangan. Qabulxona rasmlari shunchalik aniq ishlanganki, ular qaysi mamlakat elchisi ekanligini anglab olish mumkin. Kompozitsiyada elchilar, ular ko'tarib olgan sovg'alar, itlar, qushlar, qurol-aslahalar juda mohirlik bilan tasvirga olingan. Yana bir rasmda dengizda baliq, toshbaqa, o'rdaklar suzib yuribdi. Qirg'oqda bolalar, ayollar, otdan tushib turgan erkak kishi tasvirlangan. Yana bir rasmda to'qayzorda yo'lbars ovi tasvirlangan. Yo'lbarsga nayza urayotgan g'olib yaxshi tasvirlangan. Bu yerda qayiqda suzish ifodalangan bo'lib, kishilarning hammasi yaxshi kiyingan. Afrosiyob devoriy rasmlari qavat-qavat qilib ishlangan bo'lib, ular turli davrlarga mansubligini anglash qiyin emas.

Xullas, Afrosiyob tasviriy san'atining mazmun-mohiyatini ifodalovchi devoriy rasmlar o'zining tematikasi, kompozitsion yechimi, syujetlarni to'laligi, detalarni ko'pligi, ranglarni uyg'unligi bilan o'ziga xos, bir butun, tugallangan va yuksak mahorat bilan ishlangan san'at asarlaridir. Bularning barchasi rassomlarni ancha yuqori malakali ekanligi va ma'lum bir maktabdan o'tganligi yaqqol ko'zga tashlanadi.

Saroyda qabul xonasi, mehmonxona, turar joy xonalari va boshqa turli tadbirlarga mo'ljallangan xonalar bo'lganligi ko'rsatiladi. Shaharda ibodatxona, ishratxona va turar joy binolari bo'lgan. Afrosiyob to'la shahar tipidagi ko'chalar, binolar ham bir-biriga uyg'unlashtirilgan holda qo'rilgan. Bundan ko'rinib turibdiki, shahar maxsus reja asosida qurilgan. Afrosiyobda 30 dan ortiq binolar aniqlangan. Binolarni har 3-4 tasi bir ansamblga birlashgan. Shahar me'morchiligi: Qadimgi Hisor, Qadimgi qo'rg'on, Qo'hna Hisordan iborat bo'lgan 3 qismga bo'lib

o'rganiladi. Shahar markazida Ixshid saroyi joylashgan. Shahar avval bir qavatli binolar bilan, so'ngra ikki qavatli binolar bilan tashkil etilgan.

Afrosiyob me'morchiligini asosiy materiali tosh, g'isht, yog'och bo'lgan. Afrosiyob qalin devor bilan o'ralgan, devorni balandligi 8-10 metr bo'lib, har 200 metrda tashqarini kuzatish balkonlari bo'lgan. Qal'ani 6 tomonida darvoza bo'lib, devor tashqarisida lahm kovlanib, uni suv bilan to'ldirilgan. Shaharga ko'tarma ariq «Kumush ariq» qurilib, shu ariq orqali suv olib kelingan.

Afrosiyob – g'oyat katta va bosh arxeologik materiallarga ega bo'lgan manzilgohdir. Afrosiyobni va Samarqand viloyatini arxeologik jihatdan o'rganish uchun V.Bertold va V.Vyatkin boshchiligida 1904-17-yillarda va A.Yakubovskiy rahbarligida, 1966-yildan Ya.G'ulomovlar rahbarligida maxsus ekspeditsiyalar muntazam holda tadqiqot ishlarini olib bordilar. Afrosiyob manzilgohini arxeologik jihatdan o'rganish ishida birinchi bo'lib 1913-yili V.Vyatkin Afrosiyob devoriy rasmlarini o'rganib chiqadi. 1965-yili I.Axrorov, J.Mirzaaxmedov, Ya.G'ulomov, V. Shishkinlar Afrosiyob arxeologiyasi bilan shug'ullanib, uning san'ati va madaniyati, me'morchiligiga oid yangidan-yangi materiallar topadilar. Bu tadqiqotda san'atshunos olim L.Rempel ham ishtirok etadi. U san'at asarlarini tadqiq etishda katta xizmat qiladi.

4. Me'morchilikda arab xalifaligining ta'siri

Arab xalifaligi davrida O'rta Osiyo g'oyat og'ir ahvolda qoladi. Chunki, bu davrda xalq boshiga tushgan soliqlar ortib boradi. Xalqni majburan islom diniga kiritish bilan birga ularni mol-mulkini yarmini arab qo'shinlariga yoki xalifalik ixtiyoriga o'tkazilar edi. shuningdek, aholi jon solig'i, yer solig'i, zakot va boshqa soliqlar to'laydigan bo'ldilar.

Arablar ko'zga ko'ringan binolarga o't qo'yidilar, chorva mollarini, qo'ylarni talab ketdilar, ekinzor, daraxtzorlarni yoqib yuborildi. talonchilikdan chiqqan nochor aholiga soliqlar yog'dirib yuborildi. O'rta Osiyoliklarni yaqin 1000 yillik san'ati, madaniyati va me'morchiligi yer bilan yakson etildi. Arablar bu sohada qattik isloh o'tkazdilar. Bu islohgga ko'ra faqat masjid, madrasa, turar joy qurishga ruxsat etildi.

Tasviriy san'atni portret, anamalistik janrlari, shuningdek, haykaltaroshlik qat'iy man' etildi. Faqat amaliy san'at me'morchilik bilan rivojlana boshladi. Me'morchilikda ham islom-arab uslubi qo'llaniladigan bo'ldi. Masjid va madrasalar qurildi. Ular asosan xom va pishtgan g'ishtdan qurildi. Masjid va madrasalar bezatilishida asosan naqsh va o'ymakorlik san'atidan foydalanildi. Binolar gumbazli qilib qurildi. Maqbaralar qurish ham odat tusiga kirdi.

VIII-IX asrlarda Buxoroda va Afrosiyobda badiiy kulolchilik rivojlandi. XII-XIII asrlarda yirik shaharlarda chilangarlik-misgarlik rivoj topdi. Binolarni bezatishda bo'rtma naqshlar, arab alifbosida so'zlardan foydalanildi. IX-X asrlarda grix naqqoshligiga e'tibor kuchaydi. IX-X asrda Termizshoh saroyi, Qirqqiz saroyi, Narpayda Arab ota maqbarasi, Buxoroda Mirsaid Bahrom maqbarasi, shuningdek, Sulton Saodat, Malik Karvon ansambllari, Samarqand (Afrosiyobda), Buxoro, Xorazm, Farg'onada ko'plab masjidlar va madrasalar qurildi.

X asrgacha saroylar shahar tashqarisida qurilgan bo'lsa, keyinchalik saroylar shahar ichkarisida quriladigan bo'ldi. Samarqand, Buxoro, Urganch, Termez shaharlari hunarmandchilikni asosiy markazlari bo'ldi. Bu shaharlarda qog'oz, kulolchilik, shishasozlik, yog'och o'ymakorligi rivojlandi. Monumental me'morchilikka katta e'tibor berildi.

Arab xalifaligi hukmronlik qilgan VIII-X asrlarda tasviriy san'atni rivojlanishi ancha sekinlik bilan bordi. Portret, anamalistik janrlar va haykaltaroshlik mutloq rivoj topmadi. Arab xalifaligidan O'rta Osiyo chiqib ketgan bo'lsada, islom dinini ta'siri o'z mavqeini saqlab qoldi. Shunga ko'ra o'rta asrni XV-asrlarigacha Amir Temur davrigacha O'rta Osiyodagi san'at yaxshi rivojlana olmadi. Faqat me'morchilik va amaliy san'at rivojlandi.

3-MAVZU: O`RTA ASRLAR ME`MORCHILIGI

Ma`ruza mashg`ulotining ta`lim texnologiyasi modeli

O`quv vaqti: 80 minut	Talaba soni: 40-80 gacha
O`quv mashg`ulotining tuzilishi Ma`ruza rejasi	1. IX-XIII asr boshlari me`morchiligi 2. Amir Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari 3. XVI-XVIII asrlarda me`morchilik 4. O`rta Osiyoda xonliklar davri me`morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo`qon xonligi yodgorliklari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi : Talabalarga o`rta asrlar me`morchiligi bo`yicha ma`lumotlar berish</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Yangi mavzu bilan tanishtirish, mavzuga oid ilmiy atamalarni ochib berish, asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari:</i> Talabalarga IX-XIII asrlar, Amir Temur va Temuriylar, XVI-XVIII asrlar va xonliklar davri me`morchiligi to`g`risida tushuncha berish. Talabalar asosiy ma`lumotlarni konspektlashtiradilar.
<i>Ta`lim usullari:</i>	“Klaster”, Kontseptual jadval, ma`ruza
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Ommaviy
<i>Ta`lim vositalari</i>	Slaydlar, marker, flipchart, jadval
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O`qituvchining	Talabaning
1- bosqich 1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish (5 min). 1.2 O`quv mashg`ulotiga kirish (10min).	1.2 Mavzuning rejasi yozdiriladi va talabalar bilan birgalikda o`rta asrlar me`morchiligini izohlovchi klaster tuziladi va ma`ruza boshlanadi.	Tinglashadi. Aniqlashtiradilar, savollar beradilar, o`rta asr me`morchiligi xususiyatlarini klasterga kiritadilar.
2- bosqich Asosiy 60 min.	2.1. Ma`ruzada chizilgan klasterga asoslanib ta`riflar beriladi. 2.2. O`rta asr me`morchiligi xususidagi bahslarga aniqlik kiritiladi. 2.3. Xonliklar davri me`morchiligi haqida ma`lumotlar keltiriladi.	Konspekt yozishadi, tinglashadi, mavzu bo`yicha savollar beradilar.
3 - bosqich. Yakuniy natijalar 5 min.	3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi	O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma`lumotlarni umumlashtirib savol beradilar.

	3.2 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi. Amaliy mashg`ulotga tayyorlanish	
--	---	--

3-MAVZU: O`RTA ASRLAR ME`MORCHILIGI

Reja:

1. IX-XIII asr boshlari me`morchiligi
2. Amir Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari
3. XVI-XVIII asrlarda me`morchilik
4. O`rta Osiyoda xonliklar davri me`morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo`qon xonligi yodgorliklari

1.IX-XIII asr boshlari me`morchiligi

VIII-asrlarda arablar tomonidan bosib olingan O`rta Osiyo VIII-IX asrlarda ham turli amirliklarga va davlatlarga bo`lingan holda xiroj to`lab turardi. Ammo xalifalik zaiflashib mahalliy hukmdorlar Markaziy hokimiyat boshqaruvini asta-sekin o`z qo`llariga olmoqda edilar. Bunga eng avval Toxiriylar, keyinroq Somoniylar erishdilar. IX-asrga kelib Somoniylar butun Movarounnahrni, X-asrlarda butun O`rta Osiyoni egallab oldi. IX-XI asrlarda Movarounnahr, ayniqsa, uning vodiysi va Xorazm o`sha davrning eng rivojlangan o`lkasiga aylandi. Buxoro, Termiz, Shosh, Farg`ona, Samarqand qishloq xo`jaligi va hunarmandchilikda, savdo-sotiqda mashhur bo`ldi.

Samarqand o`zining sifatli qog`ozi, SHosh o`zining ko`nchiligi bilan, Farg`ona o`zining mis, temir, qo`rg`oshin, kumush kabi yer osti boyliklari bilan mashhur bo`ldi.

Somoniylar sulolasi O`rta Osiyoda «Somoniylar davlati»ni tuzib, bu davlatni 875-999 yilgacha boshqarib keladilar. Somoniylar davlati arab xalifaligini tugashi bilan o`z hukmronligini O`rta Osiyoda boshlaydi. Uni poytaxti Buxoro, unga qaraydigan Samarqand, Nishopur, Marv, Urganch, Xeva, Balx, G`azna kabi shaharlar edi. Unga Seyiston, Jurjon, Resht, CHogonyon, Iefijob, Garchiston, Tabariston

(Mozandaron)lar xam tobe bulgan. Yer va sug'orish inshootlari davlat qo'lida bo'lgan. Uning davlatni boshqarishi markazlashgan siyosat bo'lib, viloyatlar markazga, tuman-qishloqlar viloyatga bo'ysunardi. Bu davrda xalqni ahvoli og'irlashadi. Xalq qo'zg'olonlari boshlanib ketadi.

913 yili Tabaristonda, 930 yili Buxoroda, 944 yili Xorazmda katta-katta qo'zg'olonlar bo'lib o'tdi. Mahalliy hukumdor va feodallar ham somoniylarga qarshi chiqa boshladilar. X asrni oxirida feodal tarqoqlik kuchayib ketdi. Mamlakatni chetki o'lkalari bo'linib ketdi. 999 yilga kelib Turkular Buxoroni oladilar va Somoniylar davlatiga xotima beradilar.

Qishloq xo'jaligi, chorvachilik rivojlandi. Savdo-sotiq avjiga chiqdi. Buxorodagi kutubxonalar dong taratdi. Somoniylar davrida ilm-fanning buyuk allomalari Farobiy, Beruniy, Ibn Sino, Rudakiy, Daqiqiy va Firdavsiylar yetishib chiqdilar. Bu davrda Somoniylar Xazariya, Eron, Bulg'or, Rus, Xitoylar bilan keng ko'lamda savdo-sotiqni yo'lga qo'yildi. Buxoro islom dinining nufuzli markaziga aylandi. Shaharlar obod etildi. Ismoililar o'zlariga alohida diniy oqim («SHia» oqimi asosida) yaratdilar.

Somoniylar davrida me'morchilik san'atiga katta e'tibor berildi. Me'morchilikka pishiq g'ishtdan foydalanildi. Somoniylar ko'plab masjid, madrasa, maqbaralar qurirdi. Ark-qal'alar bunyod etdi.

Somoniylar davrida mamlakat madaniy jihatdan yaxshi rivojlandi. Ko'plab shaharlarda masjid va madrasalar qurildi. Ilm-fan, me'morchilik, naqqoshlik, hunarmandchilik, kulolchilik taraqqiy etdi.

X asrda qurilgan **Ismoil Somoniy maqbarasi** Buxorodagi eng qadimiy va chiroyli yodgorliklardan biridir. U hozirgi paytda ham xuddi 1000 yil ilgariydek chiroyli ko'rinishga ega. Somoniylar asli fors bo'lgan birinchi tojik hukmdorlaridir (eramizning 875-999 yillari). Ular poytaxti Buxoro bo'lgan buyuk davlatni barpo etishgan. O'sha davr qurilish, san'at turlari, matematika, geometriya, fizika singari aniq fanlarning yuksak darajada rivojlanishi bilan xarakterlanadi.

Buxoro arki (Buxoro, 9-12 — arslar) — shaharning qadimiy qal'asi. Ark qal'asi yuz yillar davomida Buxoro hukmdorlarining rasmiy yashash joyi bo'lgan. U balandligi

16-20 metr bo'lgan sun'iy tepalikda qurilgan. Qal'a maydoni qariyb 4 gektar. Milod boshlarida qurila boshlanib, Somoniylar davri (9-10-asrlar) da ham Ark qayta qurilgan, asosan hozirgi ko'rinishi saqlanibshayboniylar sulolasi davrida shakllangan. Odamlar ko'pincha uni «shahar ichida shahar» deb atashgan, chunki unda odatdagi shaharning hamma narsalari: ko'chalar, tor ko'chalar, saroy, masjidlar, ustaxonalar bor bo'lgan.

IX-X asrlarga oid boshqa maqbaralar orasida Tim qishlog'idagi Arab Ota, Karmanadagi Mir Said Bahrom va Uzundagi Ostona Bobo maqbaralari mashhurdir. Eski Termizdagi IX asrga oid ulkan Qirqqiz inshooti to'laligicha xom g'ishtdan qurilgan. Uning burchaklari burjlar bilan mustahkamlangan. Saroy shaklidagi ushbu to'rtburchak inshoot tomonlarining uzunligi 50 metrdan oshadi.

XI-XII asrlarda minoralar qurish keng ommalashadi. Buxoroda qoraxoniylar hukmronligi davrida jome' masjidining yonida **Minorayi kalon** («Katta minora») barpo qilindi. Minoraning balandligi 45 metrdan oshadi. Unda minoraning qurilgan sanasi 1127-yil ekanligi haqidagi yozuv saqlanib qolgan. Vobkent (Buxoro vohasi) va Jarqo'rg'on (Surxon vodiysi) minoralari XII asrda tiklangan.

XI asrda Buxoro va Samarqand o'rtasidagi yo'l ustida Roboti malik karvonsaroyi barpo qilingan. Uning darvozasining baland peshtoqi bizning kunlarimizgacha saqlanib qolgan. Karvonsaroy o'rta asrlarda pishiq g'ishtdan qurilgan qudratli devor bilan mustahkamlangan. Cho'llarda joylashgan karvonsaroylar mudofaa devorlariga ehtiyoj sezgan.

O'rta asrlarda karvon yo'llarida sardobalar - yopiq gumbazli bino - hovuzlar barpo qilingan. Ular quyi qismidan boshlab pishiq g'ishtdan ko'tarilib, usti gumbaz bilan qoplangan. Sardobaning ostki sahni ham pishiq g'isht bilan qoplangan. Bunday hovuzlar erigan qor va yomg'ir suvlaridan to'lgan. Hakim at-Termiziy maqbarasi ham XII asrga oid. Bino devorining ichki tarafi ganch o'ymakorligi bilan hashamatli bezalgan.

2.Amir Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari

XIV asrning 70-yillaridan mo'g'ullar hukmronligiga barham berildi. O'rta Osiyo taxtini Amir Temur egalladi. Amir Temur o'z faoliyatini boshlashidanoq o'z xalqini mehnat va shijoatga chorladi. Bu xalq hunarmandchiligini, san'atini-madaniyatini va me'morchiligi ravnaqiga asos bo'ldi. Mustaqillik mamlakatda dehqonchilik, bog'dorchilik, chorvachilik madaniyati ravnaqiga olib keldi. O'rta Osiyo Amir Temur davrida go'yo yangitdan tug'ildi va qayta uyg'ondi. Bunda nafaqat san'at va me'morchilik, bu o'lka ilm-fan, madaniyat, ma'naviyat o'lkasiga aylandi.

1370-yildan O'rta Osiyoda mo'g'ullar hukmronligi tugatilib, uni o'rniga O'rta Osiyo xalqlari mustaqilligini ifoda etuvchi Amir Temur imperiyasini asosi bo'lmish Movarounnahr davlati barpo etildi. Bu davlatni asoschisi SHahrisabzlik, O'rta Osiyo zodagonlari avlodidan bo'lmish, Barlos urug'idan kelib chiqqan - Temurbek Tarag'ay Muhammad Bahodir o'g'li Barlos edi.

Temurbek 1379 yili Samarqand amiri Xusayn bilan bo'lgan Balxdagi jangda Xusaynni yengib, butun Movarounnahr hukmdorlarini o'z qo'lga oladi. Amir Temur Movarounnahrning sobiq hukmdorlaridan biri bo'lgan Qozag'onning qizi – Saroymulk xonim (Bibixonim)ga uylanadi. Buning munosabati bilan Amir Temurga "Kuragoniy", ya'ni "xonning kuyovi" degan nom beriladi.

Amir Temur Kuragoniy 1370 yil 11 apreldan butun Movarounnahr hukmdori deb e'lon qilinadi. Amir Temur 1370 yildan 1405 yilgacha Movarounnahr mamlakatiga 35 yil hukmronlik qiladi. Bu davrda eng avval mamlakatda yakka hokimlik siyosatini o'rnatib, mamlakat chegaralarini daxlsizligini ta'minlaydi. So'ngra mamlakati sarhadlarini Eron, Iroq, Turkiya, Misr, Kavkaz, Hindiston, Suriya, Oltin O'rda, Rossiya mamlakatlari hisobiga kengaytirib, Sharqda eng ulkan, qudratli imperiyasini tashkil etadi.

Amir Temur o'ziga bo'ysundirilgan mamlakatlarga o'z mustaqilligini saqlab qolgan holda, o'lpon to'lab turish imkoniyatini beradi. Shu boisdan Amir Temur bosib olgan mamlakatlar uzoq yillik mo'g'ul zulmidan ozod bo'lgan holda shu ozodlik evazigagina hiroj-o'lpon to'lardilar. Shunga ko'ra, Amir Temur siyosati va

uni rahnamoligi tufayli ko'plab xalqlar uni qo'llab-quvvatladilar. Ammo qaysi bir mamlakat xoinlik qilsa ularni qattiq jazolaydi. Ayrimlarini gunohidan o'tar ham edi. To'xtamish bir necha bor xoinlik qiladi, lekin u tiz cho'kib, kechirim so'raganda uni avf etadi. Movarounnahrda esa Temur feodal tarqoqlikka, feodallar o'rtasidagi o'zaro nizolarga, o'zboshimchaliklarga qattiq qo'llik bilan chek qo'yadi. Amirlarni mamlakat bo'yicha yagona qonun asosida ishlashga majbur qiladi. SHunga ko'ra, xalq boshiga solinadigan soliqlar ham cheklangan edi.

Amir Temur davrida Movarounnahr poytaxti Samarqand bo'lib, u dunyoda ulkan nufuzga ega bo'lgan va jahonga sayqal bera olgan shaharga aylandi. Bu davrda mamlakat iqtisodiy, siyosiy va davlatchilik madaniyati sohasida SHarqning boy va qudratli davlatiga aylandi. Mamlakatda xalq xo'jaligi, savdo-sotiq beqiyos rivoj topdi. Buyuk Ipak yo'li qayta tiklandi. Amir Temur ana shu Ipak yo'lining tinchligini o'z himoyasiga oldi. Shunga ko'ra, mamlakat nafaqat iqtisodiy jihatdan rivojlanib qolmay, san'at, madaniyat, do'stlik aloqalari beqiyos rivoj topdi.

Amir Temur o'z mamlakati yerlarida ko'plab me'moriy inshootlar, karvon yo'llarida sardobalar, o'zi bosib olgan qaysi bir davlat bo'lmasin, u xalqni ulug'allomalariga maqbaralar qurdiradi.

Amir Temur vafotidan keyin mamlakatda uning o'g'illari Miron shox, SHohruh mirzolar, keyinchalik uning nabiralari Ulug'bek va boshqalar hukmronlik qildilar, bu hukmronlik 1507 yilgacha davom etadi. Amir Temur asos solgan temuriylar imperiyasi uning nabiralari o'rtasida o'zaro urush janjallar natijasida iqtisodiy va siyosiy

Ulug'bek davri o'zining ilmu-fanni taraqqiyoti bilan o'rta asrlar dunyosida Samarqand shuhrat qozondi. Ulug'bek Samarqandda dunyoviy fanlarni o'rganuvchi, unda ilmiy-tadqiqotlar olib boruvchi fanlar akademiyasini tashkil etadi. Bu akademiyada matematika, astronomiya, tabiatshunoslik, geografiya, til-adabiyot, tarix, falsafa, me'morchilik, san'at, madaniyatshunoslik kabi fanlar o'rganildi. Bu ilm dargohida jahonga mashxur olimu-ulamolar ilmiy izlanishlar olib borishadi. Bo'lajak allomalarga Qozizoda Rumi, G'iyosiddin Koshiy, Ali Qushchi, Muhammad Birjoniy va Ulug'beklar dars berganlar. Bu yerda matematika, astronomiya,

tabiatshurosluk, meditsina, kimyo, tarix, san'at, falsafa fanlari bo'yicha XV-asrgacha bo'lgan, yaratilgan ilmiy manbalar qadimgi yunondan boshlab, Forobiy, Farg'oniy, Xorazmiy, Beruniy, Ibn Sinolarning ilmiy-meroslari o'rganildi. Yangi tadqiqodlar xulosalanadi. Ulug'bek o'zining uzoq yillik tadqiqodlari asosida "Ziji Kuragoniy" asarini yozadi. Bu asar butun dunyo astranomlarini darsliklariga aylanib, bugungi kungacha bu asar jahonning o'nlab asosiy tillariga tarjima qilingan. G'iyossiddin Koshiy "O'nli kasrlar arifmetikasi" nazariyasini ishlab chiqadi.

"Ziji Kuragoniy" asarida butun koinot qonunlari va sirlarini ilmiy asosda taxlil qilib beradi. Ulug'bek observatoriyasi - rasadxonasi XV-asrning nodir namunasi bo'lib, uni 1428-29 yillarda qurilgan. Rasadxona tsilindir shaklida 3 qavatli, 30,4 metr balandlikda qurilib, binoning asosiy radiusi bo'yicha 40,2 metr gigant sekstantga ega bo'lgan. Rasadxona tashqi va ichki bezalishi jihatidan me'moriy san'at asari hisoblangan. Bu yerda quyosh va oy harakati, yulduzlarni joylashishi, quyosh, oy va yulduzlarni o'rni belgilangan. Yilning fasllari, oylar, kunlarning aniq hisobi olingan.

Amir Temur maqbarasining qurilishi 1403-yildan boshlangan bo'lib, ushbu maqbarani Sohibqiron bobomiz Amir Temur Samarqandda suyuqli nabirasi Muhammad Sultonga atab qurdirgan. Maqbarada Sohibqironning piri Mir Sayyid Baraka va Sayyid Umarning qabri ham bor. Amir Temurning ustozlaridan bo'lgan Mir Sayyid Baraka 1404 – yilda Mozandaronda vafot etgan va Afg'onistonning Andxud shahrida dafn etilgan. Amir Temur vasiyatiga ko'ra jasadi Samarqandga SHohruh Mirzo tomonidan keltirilgan. Buyuk Sohibqiron o'z jasadini uning oyog'i uchiga qo'yishlarini vasiyat qiladi. Bundan tashqari, maqbaraga A. Temurning o'g'illari Umarshayx, Mironshoh va SHohruh, nabiralari Muhammad Sulton, Mirzo Ulug'bek va boshqalar dafn etilgan.

Amir Temur maqbarasining ichki ko'rinishi to'rtburchak, uning tashqi ko'rinishi esa sakkiz tomonli prizma shaklida. Prizma ustida ko'p qovurg'ali gumbazni ko'tarib turuvchi slindr shakldagi qurilma ishlangan. Ziyoratxona o'rtasidagi hazira sahniga qator qabrtoshlar qo'yilgan. Maqbara binosi va uning oldidagi peshtoqli darvozasi bor hovli saqlangan. Maqbaraning janub va g'arb

tomonidagi g'ishtdan ishlangan bezaksiz katta peshtoqli gumbaz qay vaqtda qurilganligi aniq emas. Maqbara devorlari havorang, zangori va oq sirli koshinlar, geometrik shakldagi naqshlar bilan bezalgan. Maqbara qurilishi Amir temurning nabirasi Mirzo ulug'bek davrida ham davom ettirilgan. Uning davrida qabrlarning turgan joyi o'ymakor marmar panjara bilan o'raglan. Uning buyrug'i bilan 1424 –yili maqbaraning sharq tomonida to'rt qubbali galeriya qurildi. Ushbu galeriyadan maqbaraga kirish mumkin. Maqbara interyerining sosi havorang, devorlariga esa naqshlar berilgan. Maqbaraning tashqi gumbazi qovurg'ali baland doira asos poyasiga o'rnatilgan.

Amir Temur maqbarasining bugungi ko'rinishi XV asrdagi majmuaning saqlanib qolgan bir qismidir. Bu me'moriy ansambl O'rta Osiyoning noyob me'moriy durdonalari orasida alohida o'rin egallaydi. Mustaqillik yillarida ko'plab tarixiy obidalarimiz singari Amir Temur maqbarasi ham qayta ta'mirlandi. O'zining serhasham, mahobatli ko'rinishi qaytadan tiklandi.

Bibixonim madrasasi va maqbarasi Saroymulxonim (Bibixonim) Chig'atoy xonlariga mansub Qozonxonning qizi bo'lib, 1341 yilda tug'ilgan. 1370 yili Amir Temur nikohiga o'tgan. U xon avlodiga mansubligi uchun «Bibixonim» (Kattaxonim) unvoniga sazovor bo'lgan. Saroymulxonim siyosatdon va insonparvar ayol edi. Ko'pgina tarixiy kitoblarda, jumladan, Nizomiddin Shomiy, Sharafiddin Ali Yazdiy, Hofizi Abru, Abdurazzoq Samarqandiy, Fasih Havofiy, Ibn Arabshoh, Klavixo kabilar asarlarida Saroymulxonim fazilatleri, shaxsiy sifatleri ko'p ulug'lanadi. Chunonchi, Ispaniya elchisi Ryui Gonzales de Klavixo o'zining «Samarqandagi Amir Temur saroyiga sayohat kundaligi» asarida oqila malika Bibixonimning Amir Temur saltanatidagi o'rni, qurultoylar va oliy majlislarda, amirlar bilan qatnashish huquqiga egaligini yozib qoldiradi. 1404 yil 17 oktyabrda Saroymulxonim elchilarga katta ziyofat berganini bayon qiladi. Bu faktlar esa Amir Temur saltanatida, davlat ishlarida Saroymulxonim faol qatnashganini yana bir bor tasdiqlaydi. U Amir Temur ruxsati bilan Samarqandda ulkan madrasa qurdiradi. Otasi Qozonxondan meros bo'lgan bir juft baldog'ini sotuvga qo'yib, pulini madrasa qurilishiga ishlatgan

ekan. Samarqanddagi hozirgi Jome' masjidining kun chiqar tomonida, ya'ni Bibixonim maqbarasi yonida barpo etadi.

Bibixonim madrasa talabalariga g'amxo'rlik qilib borgan, ularga moddiy yordam berib turgan. Madrasa nihoyatda mahobatli bo'lib, Amir Temur qurdirgan Jome' masjidiga tutash va monand bo'lgan. Biroq har xil sabablarga ko'ra madrasa keyinroq vayron etilgan. Bibixonim hayotda farzand ko'rmagan. Ammo u temuriyzodalarga murabbiylik qilgan. Xususan, Mirzo Ulug'bek Bibixonim tarbiyasida voyaga yetgan. Bibixonim 1408 yilda vafot etadi. Uning jasadi o'zi qurdirgan madrasa yonidagi maqbaraga qo'yilgan. Bibixonim madrasasi yoniga sohibqiron Amir Temur Hindiston zafaridan keyin mahobatli masjid qurdiradi. Hozir ushbu masjid mavjuddir. Bu buyuk koshonalar xalq o'rtasida «Bibixonim» nomi bilan shuhrat topgandir.

Ulug'bek rasadxonasi 1424 – 1428 – yillar mobaynida Samarqand shahri yaqinidagi Obirahmat anhuri bo'yida qurilgan. Rasadxona Mirzo Ulug'bek farmoniga muvofiq qad ko'targan bo'lib, uni bunyod etishda Ulug'bekning ustози Qozizoda Rumiyy va G'iyosiddin Jamshid bosh – qosh bo'ladilar. Rasadxona joylashgan ushbu mavze mahalliy aholi o'rtasida,, Naqshi jahon,, degan nom bilan mashhur bo'lgan. Rasadxonaning asosiy qismi radiusi 40,2 metrli sekstant bo'lgan.

Ulug'bek rasadxonasida olib borilgan kuzatishlar va tadqiqotlar tufayli 1018 ta qo'zg'almas yulduzlarning o'rni va holati aniqlanib, ularning astranomik jadvali tuzildi. Shu davrda olib borilgan tadqiqotlar asosida matematika va astronomiya fanlariga oid ko'plab nodir asarlar yaratildi. Mirzo Ulug'bekning say' — harakatlari natijasida rasadxona o'z zamonasi sharoitiga mos mukammal astranomik asbob va uskunalari bilan jihozlangan oliy darajadagi ilmgohga aylanadi. Bundan tashqari ushbu rasadxona qoshida fanning deyarli barcha sohalariga tegishli qariyb o'n ming jild kitob mavjud bo'lgan zamonasining boy kutubxonasi ham tashkil qilinadi. Ulug'bekning vafotidan so'ng (1449) rasadxona qarovsiz holga kelib, xaroba holga kelib qoladi, uning asboblari buzib tashlanadi. olimlar Samarqandni tark etishadi. Rasadxona ayovsiz urushlar tufayli XVI – XVII asrlarda yo'q bo'lib ketadi. Nihoyat arxeolog olim V. L. Vyatkin XVII asrga oid bir vaqf hujjatni Samarqandlik keksa

olim qo'ldan olishga muvaffaq bo'ladi. Shu asosda rasadxonaning saqlangan yer osti qismini topadi. Rasadxona qoldiqlari topilgan tepalik yer sathidan balandligi taxminan 21 metr, sharqdan g'arbga cho'zilgan kengligi qariyb 85 metr, janubdan shimolga cho'zilgan uzunligi 170 metr keladigan tabiiy toshli balandlikdan iborat. Qazishma ishlari olib borilgan vaqtda turli rangdagi ko'pgina koshin g'ishtchalar, shuningdek, mozaika bo'lakalari ham topilgan. Tarixiy manbalardan ma'lum bo'lishicha, devordagi suratlarda osmon gumbazi, samoviy jismlar, ularning joylashishi, sayyoralarning orbitalari, qo'zg'almas yulduzlar, dengizlar, okeanlar, tog'lar bo'yicha iqlim mintaqalariga bo'lingan yer kurrasi va h. k. lar tasvirlangan.

XVII – XVIII asrlarga oid adabiyotlarda Ulug'bek rasadxonasi haqida gapirilib, uning ulkanligi va ulug'vorligi ko'rsatib o'tilad. Rasadxonaning balandligi 31 metr bo'lgan va rasadxona tevaragida olimlar va xizmatchilar uchun katta – kichik hujralar qurilgan

Yunusxon maqbarasi Temuriylar davri yodgorliklarining Toshkentdagi eng noyob va qadimiy obodalaridan biri — Yunusxon maqbarasidir. Yunusxon 1485-87 yillarda Toshkent hokimi bo'lgan. Ma'lumotlarga ko'ra, u — Zahiruddin Muhammad Boburning onasi Qutlug' Nigorxonimning otasi. Yunusxon 1434 yilda Ulug'bek tomonidan Xurosonga Shoxrux huzuriga yuborilgan. U yerda mashhur tarixchi Sharofiddin Ali Yazdiydan ta'lim olgan. 1485 yilda Toshkent shahri va viloyati hokimligini boshqargan.

Shayx Xovandi Tahur maqbarasi Bu maqbara XV asrning ikkinchi yarmida Xo'ja Ahror Valiy tomonidan qurilgan. Maqbaraning hozirgi ko'rinishi XIX asrda qayta tiklangan. 1980 yillarda maqbara qaytadan ta'mirlangan. Majmuadagi qabriston Toshkentning eng qadimiy qabristonlaridan biri hisoblangan. U yerda pishiq g'ishtdan ishlangan qabrlar ko'p bo'lgan. Qabriston o'rtarog'ida Shayboniyxonning 1518 yilda vafot etgan xotini — Jamol xonim va qozoq xoni Rustam Bahodirxonning marmardan ishlangan qabrlari bo'lgan.

Zangi ota majmuasi — Toshkent viloyati Zangi ota qishlog'idagi me'moriy yodgorlik (XV-XX asr). Zangi ota majmuasi Zangi ota, Anbar bibi maqbarasi, darvozaxona, madrasa, masjid, xonaqoh-shiypon, minora va hovuzdan iborat. Anbar

bibi maqbarasida hovuz, shiypon va darvozaxona alohida-alohida qurilgan. Zangi ota maqbarasi esa, madrasa va masjid bilan yonma-yon tushgan bo'lib, hovliga shimoliy-sharq va shimoliy-g'arbdagi darvozalar orqali o'tiladi. Minora ham shu hovlining o'rtarog'ida masjid va maqbaraga yaqinroq qilib qurilgan. Majmuaga janubdan qadimiy qabriston bilan tutashgan, uning atrofi devor bilan o'ralgan. Zangi ota maqbarasining peshtoqi hovliga qaragan. Qolgan uch tomoni esa, qabristonga yondosh qilib qurilgan.

Shaxrisabz shahrining qadimiy qismi uzoq vaqt davomida shakllangan bo'lib turli me'moriy qatlamlarning ustma-ust bo'lishi oqibatida, shahar devorlari ichida o'ziga xos yaxlit bir shaklga kelgan. Uning kompozitsiyasining asosini, Temur va temuriylar davrida bunyod etilgan, unikal me'moriy obidalari tashkil qilib, ular o'zining asli ko'rinishini saqlab qolgan va shaharning o'ziga xos tarixiy ko'rinishini belgilab beradilar. 2000 yilda «Shaxrisabz shahrining tarixiy markazi» Umumjahon medaniy meros ro'yxatiga kiritilgan.

Amir Temur va temuriylar davrida qurilgan memoriy inshootlar.

1. Samarqand. Jome' masjidi. (Bibixonim masjidi) 1399-1404 y. Me'mor - Jaloliddin Maxmud ibn Dovud.
2. Shahrissabz. Oq saroy. 1385-1400 y. Me'mor: Ustod Muhammad Yusuf.
3. Samarqand. Shohizinda. XIV-XV-asr. Me'morlari: ota-o'g'il Shamsiddin va Zayniddin, Badriddin Samarqandiy, Muhammad hoja, Bangir, Yusuf Sheroziy, Usto Siddiq va boshqalar.
4. Samarqand. Go'r Amir. XIV-XV asr. Me'mor: Muhammad ibn Maxmud Isfaxoniy.
5. Samarqand. Bogi Dilkusho. 1397-1399 y. Me'mor aniq emas.
6. Samarqand. Muhammad Sulton madrasasi. XIV-asr Amir Temur davri.
7. Turkiston. Ahmad Yassaviy maqbarasi. XIV-asr Amir Temur davri.
8. Samarqand. Qo'shgumbaz (Shoxi Zinda). XIV-asr Amir Temur davri.
9. Samarqand. Ulug'bek madrasasi. 1417-1420. Me'mori aniqlanmagan.
10. Samarqand. Ulug'bek xonaqosi. 1417-1420. Me'mori aniqlanmagan.

11. Samarqand. Ulug'bek rasadxonasi. 1424 yil. Me'morlari: bosh muhandis: G'iyosiddin J.Koshiy, ilmiy maslahatchi: Qozizoda Rumiyy, me'mor: ustod Ismoil.
12. Buxoro. Ulug'bek madrasasi. 1417 y. Me'mor: Ismoil ibn Tohir Isfaxoniy.
13. G'ijdivon. Ulug'bek madrasasi. 1432-33 y. Me'mor nomalum.
14. Buxoro. Labi hovuz. XIV-XV-asrlar. Shakllanishi.
15. Chelyabinskiy-Rossiya. Temur minorasi. XIV-XV-asrlar. Amir Temur davri.
16. Samarqand, Shahrisabz. Shahar qal'alari. XV-asr. Amir Temur davri.
17. Samarqand. Ko'ksaroy to'rt qavatli. XV-asr. Amir Temur davri.
18. Samarkand, Shahrisabz. Amir Temur va Ulug'bek davrida kurilgan boshqa memoriy ansambllar.

3.XVI-XVIII asrlarda me'morchilik

Tarixiy ma'lumotlarga ko'ra, XVI asrning 1-yarmida O'rta Osiyoda – Movarounnahrda temuriylar xukmronligi yakuniga yetadi. Bu Xusayn Boykaroni vafot etishi va Samarkandda Bobur Mirzoni Shayboniyxon tomonidan yengib, sungra Hirot taxtini egallashi bilan xarakterlanadi.

XVI asrda O'rta Osiyoda Buxoro va Xeva xonligi vujudga keladi. Abdullaxon II-chi Movarounnahrni birlashtirib oladi (1534-98 yy). 1599 yili Movarounnahrda xokimiyat Ashtarxoniylar kuliga utadi. 1740 yili Eron shoxi Nodirbek Buxoroga bostirib kiradi, 1753 yili mangitlar sulolasini birinchi amiri Muxammad Raximxon kuliga utadi. Muxammad Raximxon tezda savdo-sotikni yulga kuyib, chet ellar

Buxoro xonligi tasarrufidagi hududlarda me'morchilik ishlari ham ancha rivoj topdi. Ko'plab masjidlar, madrasalar, bozorlar, xonaqohlar, karvonsaroylar, hammomlar, sardobalar barpo etildi. XVII asrda Samarqand Registoni ansamblining hozirgi qiyofasi shakllantirildi. Samarqand hokimi Yalangto'sh Bahodir 1619 - 1635-yillarda vayrona holatga tushib qolgan Registon maydonida Ulug'bek madrasasi qarshisida Sherdor madrasasini, uning yonida 1646 - 1659- yillarda Tillakori madrasa-masjidini o'z mablag'lari hisobidan bunyod ettirgan. Samarqand Registon ansambli o'zining rang-barang koshinkor bezaklari, naqshinkor peshtoqlari, ulkan

gumbazlari bilan O`rta Osiyo me`morchiligining noyob tarixiy yodgorligi bo`lib, bugungi kunda jahon jamoatchiligi, sayyohlari e`tiborini o`ziga jalb qilmoqda.

Buxoroda yirik me`moriy majmua - Labihovuz ansambli bunyod etildi. Buxoroning eng badavlat kishilaridan biri bo`lgan Nodirdevonbegi 1620- yilda bozor maydoni o`rtasida bo`yi 45 metr, eni 36 metr, chuqurligi 5 metr bo`lgan katta hovuz qurdirib, atrofini shag`al, marmar va toshlar bilan mustahkamlattiradi. Hovuz atrofida Nodirdevonbegi madrasasi va xonaqohi, Ko`kaldosh madrasasi, Ernazar elchi madrasasi bunyod etiladi. 1652- yilda Buxoro shahrida Abdulazizxon qurdirgan qo`sh imoratli madrasa mustahkamligi, nafis naqshli koshinlarga boyligi bilan ajralib turadigan, o`z zamonasi me`morchiligining yetuk namunasi hisoblanadi.

Xulosa qilib aytganda, XVII - XVIII asr birinchi yarmida og`ir siyosiy vaziyatga qaramasdan xalqimiz o`zining ijodkorlik, bunyodkorlik xislatlarini namoyon qila oldi.

Poyi Kalon me'moriy majmui barcha mehmonlar e'tiborini jalb qiladigan joy. Mo'g'ul davridan ancha ilgari, XII asrda barpo etilgan Kalon Minorasini deyarli hamma joydan ko'rish mumkin. XVI asrda uning yonida Masjidi Kalon va ro'baro'sida Miri arab madrasasi qurilgan. Musulmon bayramlarida minora tepasidan muazzinning solih musulmonlarni namozga chorlovchi ovozini eshitish mumkin edi. Qadim zamonlarda kechasi minora tepasida yoqilgan olovni uzoq-uzoqlardan ko'rish mumkin bo'lgan. Hozir, xuddi ilgari paytdagidek, minora eski shahar tepasida turibdi.

Abdullaxon madrasasi (Buxoro, 1588-90) – Abdullaxon II qurdirgan. Xalq orasida Modarixon madrasasi nomi bilan birga Qo'sh madrasa nomini olgan. Madrasaning to'rt tomoni baland peshtoqli bo`lib, bosh tarzidagi peshtoq, uning yonlaridagi ikki qavatli hujralar va burchaklaridagi guldastalar oq, ko`k, zangori rangli sirkor baezaklar bilan pardoziqlangan.

Abdulazizxon madrasasi (Buxoro, 1652) -Buxoro xoni Abdulazizxon II qurdirgan. Me'mori Mimxoqon ibn Xo'ja Muhammadamin. Madrasa tuzilishi oddiy. To'rtburchak hovlining har tarafida peshtoqli ayvon bor. Ayniqsa, tashqi peshtoq sirkor parchin bilan qoplangan. Ichki gumbazlar bezagiga ganch muqannas, islamiy naqshlar va zarhal bezaklar qo'llanilgan.

Buxoroning tarixiy va me`moriy yodgorliklari:

Ark(11-20 asrlar).

Bola-Xovuz majmuasi (18 asr boshi – 20 asr).

Samaniy maqbarasi (9-10 asrlar).

Chashmai-Ayub mozori (1380 yoki 1384-85 y.).

Abdullai-xon madrasasi (1596-98 yy.).

Madari-xon madrasasi (1556-57 y).

Baland masjidi (16 asr boshi).

Gaukushon majmuasi (Masjid, minora, madrasa), (16 asr).

Xonaqa Zayniddin Xoji (1555).

Poyi-Kalon majmuasi (12-14 asr).

Labi-Xouz majmuasi (16-17 asr).

Ko`kaldosh madrasasi (1568-69).

Xanaqa Nodir Divanbegi (1620).

Ulug`bek madrasasi (1417).

Abdulaziz Xon madrasasi (1652).

Bola Xovuz masjidi (1712).

Sayfiddin Boxarziy maqbarasi (13 asr ikkinchi yarmi -14asr).

Buyan Quli xon maqbarasi (14 asr ikkinchi yarmi, 15 yoki 16 asr)

Nomozgoh masjidi (12-16 asr).

Xanaka Fayziobod (1598-99).

Chor-minor madrasasi (1807).

Buxoro Amiri Sitorai Moxi Xossa qasri (19 asr oxiri - 20 asr boshi).

Chor-Bakr me`morchilik majmuasi – shayx Jubayri oilasining davn etilgan joyi (1560-63).

Bahouddin Naqshbandiy me`morchilik majmuasi (16-17 asr).

4. O`rta Osiyoda xonliklar davri me`morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo`qon xonligi yodgorliklari

Buxoro xonligi. 1500-1753 yillarda hukmronlikda bo`lgan O`rta Osiyoning yirik feodal davlati edi. Buxoro xonligiga Muhammad SHaybonixon asos soladi. Uni qisqa muddat Bobur boshqaradi, lekin ko`p o`tmay 1512 yili xonlikni yana SHayboniixonlar egallaydi. 1556 yildan Buxoro xonligi Abdullaxon qo`liga o`tadi. Buxoro xonlikni poytaxti bo`ladi.

Buxoro xonligi Abdullaxon davrida birmuncha kengaydi va rivojlandi. Abdullaxon Buxoro xonligini Farg`ona, Xuroson, Xorazm, Badaxshon kabi yerlargacha kengshaytirib bordi. Xonlik kattagina davlatga aylandi.

Buxoro xonligi shayboniylar davrida iqtisodiy, madaniy va ishlab chiqarish asosida yaxshi rivojlandi. Ichki va xalqaro savdo-sotiq, madaniy aloqalar o`sdi. Buxoro xonligi Rossiya, Turkiya, Xitoy, Hindiston, Misr, Eron kabi mamlakatlar bilan aloqa qilardi. bilan madaniy va iqtisodiy alokani kuchaytiradi. Uning ayniksa Rossiya bilan diplomatik alokasi yaxshi rivojlanadi.

1826-60 yillarda Buxoroda Nosrulloxon xukmronligi bulib, u mamlakatdagi barcha xonlik, beklklarni birlashtirib, yagona davlat tashkil etadi.

XVIII asrni boshlarida Fargona vidoysida Kukon xonligi tashkil topadi. Kukon xonligi asrni oxirigacha Movarounnahrni kupgina viloyatlarini uziga kushib oladi. 1815 yili Toshkent xam Kukon xonligiga kushib olingan edi.

O`rta Osiyo – Movarounnahr XVI-XVIII asrlarda bo`lib utgan tus-tupolon, jangu-jadallar bu ulkani san`ati, madaniyati va me`morchiligida ancha tushkunlik xolatiga sabab buladi.

Lekin shunga karamay Urta Osiyoda san`at, madaniyat va me`morchilik uziga xos xarakterda rivojlanib keldi.

XVII asrda «SHerdor» madrasasi, Samarkandda, XVI asrda Toshkentda «Kukaldosh» madrasasi, Buxoroda «Bolaxovuz» masjidi, «Sitorai Moxi Xosa» saroyi, Namanganda «Xujam» makbarasi, Xevada Ollokulixon» karvon saroyi, «Toshxovli», «Nurilla boy» saroyi, Kukonda Xudoyorxon arki, me`moriy binolar kuruladi.

XVIII-XIX asrlarda Xevada «Paxlavon Maxmud», Kukonda «Daxmai Jaxon» makbaralari kabi yuzlab me'morchilik obidalari kuriladi.

XVII-XVIII asrlardagi binolar kurilishi ansambl kurinishida bulib, ular bir necha binolarni uzida mujassam etardi. Binolarni ichki va tashqi bezaklariga e'tibor kuchaydi. Ayniksa, binolarni ichki tomoni goyat yuksak nakkoshlik va uymakorlik san'ati bilan bezatildi. Bu davrda kulolchilik va kandakorlik san'ati gullab yashnadi.

Buxoro «muzey shahar» sifatida o'rta asrlarning 140 dan ortiq me'morchilik yodgorliklarini o'zida jamlagan. Poyi Kalon, Ismoil Somoniy maqbarasi, Minorai Kalon kabi va boshqa majmualar haligacha katta e'tibor qozonib kelayapti.

madrasa, masjid, maqbara, karvonsaroy, ko'prik va muhtasham binolar bunyod etiladi. Xalq orasida Madrasayi Mir nomi bilan mashhur bo'lgan Norbo'tabiy madrasasi, Daxmayi Jahon ansambli, Norbo'tabiy va Modarixon daxmalari hozirgacha saqlanib kelmoqda.

Umarxon Turkiston va uning atroflarini Oroidan Yettisuvgacha egallab, Oqmasjid (Qizil O'rda), Avliyoota (Jambul), Pishpak (Bishkak) qal'alaririi bunyod etdi. Qo'qonda va boshqa shaharlarda ko'plab binolar qurilgan. Norbo'tabiy madrasasi (1798), Madalixon madrasasi, Madrasayi Kamol qozi (1820), Madrasayi Tunqotar, Madrasayi Haqquli mingboshi (1825), Madrasayi Miyon hazrat, Madrasayi Mohlaroyim, Madrasayi Hakim To'ra (1795), Madrasayi Xonxoja eshon (1789), Madrasayi Buzrukxoja (1801), Madrasayi Pirmuhammad yasovul (1802), Madrasayi Xojabek (1805), Madrasayi Oxund devonbegi (1805), Madrasayi Mingoyim (1802), Madrasayi Jome (1817) shularjumlasidandir.

XIX asrning birinchi yarmida Toshkentda ham muhtasham me'moriy-diniy inshootlar qurilishi, eskilarini ta'mirlash ishlari keng ko'lamda olib borildi. Baroqxon va Ko'kaldosh madrasalari qayta ta'mirlandi. Shayx Xovondu Tohur me'moriy majmuasi hozirgi ko'rinishda shakllantirildi. Zayniddin bobo uchun yangi maqbara qad ko'tardi. Yunusxo'ja qarorgohi Eski O'rda buzilgani sababli yangi markaz — Qo'qon O'rdasi bunyod etildi.

Xivaning tarixiy va me'moriy obidalari

Ichana-qal'a:

Polvon Darvoza yaqinidagi Saidboy masjidi va madrasasi (XVIII asr oxiri – XIX asr boshi)

Alliqulixon madrasasi (1834-35).

Qutlug'-Murod-inak madrasasi (1804-12).

Alliqulixon Tim va Karavonsaroyi (19 asr)

Abdulla Xon madrasasi (1865)

Anush-xon masjidi va hammomlari (1830-36)

Oq masjid (1832/42)

Juma masjidi va minorasi (1657)

Tosh-xovli (Allaqulixon saroyi) (1830-36)

Said Alouddin maqbarasi (XIV asr)

Muxammad Amin Xon madrasasi (1851-52)

Kalta Minor minorasi (1855)

Kunya-Arq (1868-88)

Tura-Murod-Tur minorasi (1888).

Muxammad Amin inak madrasasi (1871).

Shirgazi xon madrasasi (1718/20).

Bog'bonli masjidi (XIX asr.).

Arabxon madrasasi (1838).

4-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON ME'MORCHILIGI

Ma'ruza mashg'ulotining ta'lim texnologiyasi modeli

O`quv vaqti: 80 minut	Talaba soni: 40-80 gacha
O`quv mashg`ulotining tuzilishi Ma'ruza rejasi	1. Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e'tibor 2. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar 3. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi : Talabalarga Mustaqillik yillarida me'morchilik rivojlanishini yetkazib berish.</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Yangi mavzu bilan tanishtirish, mavzuga oid ilmiy atamalarni ochib berish, asosiy masalalar bo'yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari (talabalar):</i> Mustaqillik davri me'morchiligi haqida ma'lumot oladilar. Mustaqillik yillarida qad rostlagan inshootlar xususida bilimga ega bo'ladilar.
<i>Ta'lim usullari:</i>	“Klaster”, Kontseptual jadval, ma'ruza
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Ommaviy
<i>Ta'lim vositalari</i>	Proyektor, video materiallar, slaydlar, marker, flipchart, jadval
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Og`zaki nazorat: savol-javob

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari, vaqti	Faoliyat mazmuni	
	O`qituvchining	Talabanning
<p>1- bosqich</p> <p>1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish (5 min).</p> <p>1.2. O`quv mash-g`ulotiga kirish (10 min)</p>	<p>1.2 Mustaqillik davri me'morchiligi va obodonlashtirish ishlari haqida ma`lumotlar yetkazish.</p>	<p>Tinglaydilar, aniqlashtiradilar, savollar beradilar.</p>
<p>2- bosqich</p> <p>Asosiy 60 min.</p>	<p>2.1. Mustaqillik yillarida qad rostlagan inshootlar haqida tushuncha berish.</p> <p>2.3. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg`unlashtirish xususida ma'lumotlar yetkazish</p>	<p>Yozadilar, tinglaydilar, savollar beradilar.</p>
<p>3- bosqich.</p> <p>Yakuniy natijalar 5 min.</p>	<p>3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi</p> <p>3.2 Mavu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi. Amaliy mashg`ulotga tayyorlanish.</p>	<p>Olgan ma'lumotlarni umum-lashtirib savollar beradilar.</p>

4-MAVZU: MUSTAQIL O'ZBEKISTON ME'MORCHILIGI

Reja:

1. Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e'tibor
2. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar
3. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari

Mustaqillikka erishilgandan keyin tarixda birinchi marotaba 1995 yilda "Arxitektura va shaharsozlik" bo'yicha O'zbekiston Respublikasining Qonuni qabul qilindi. Ushbu qonunni amalga oshirish va bajarish jarayonida ko'p soxaviy imkoniyatlar paydo bo'ldi va shu asosda tarixni, madaniy boyliklarni, iqlimni, zilzila va umuman, hududimizga xos bo'lgan holatlarni e'tiborga olgan holda 148 ta milliy-davlat "Qurilish me'yorlari va qoidalari" (QMQ) ishlab chiqildi. Ta'kidlash joizki, mustaqillikning birinchi yilidan va ayniqsa, oxirgi ikki-uch yil mobaynida shaharsozlik sohasiga e'tibor kuchayib kelmoqda. SHaharsozlik sohasiga tegishli O'zbekiston Respublikasi Prezidenti I.A.Karimovning «O'zbekiston Respublikasida arxitektura va shahar qurilishini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi farmoni (2000 yil 26 aprel 2595-sonli), Vazirlar Mahkamasining «Arxitektura va qurilish sohasidagi ishlarni tashkil etish va nazoratni takomillashtirish chora - tadbirlari to'g'risida» (2000 yil 27 aprel 165-sonli), «Shaharlar, tuman markazlari va shahar tipidagi poselkalarining bosh rejalarini ishlab chiqish va ularni qurish tartibi to'g'risidagi Nizomni tasdiqlash haqida» (2000 yil 14 avgust 320-sonli), «Arxitektura va shaharsozlik soxasidagi qonun xujjatlariga rioya qilinishi uchun rahbarlar va mansabdor shaxslarning javobgarligini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qarorlari (2000 yil 23 avgust 329-sonli) fikrimiz dalilidir.

Serquyosh diyorumiz xaritasida joylashgan Samarqand, Buxoro, Xiva, Shahrisabz, Qo'qon, Toshkent kabi ko'xna, Navoiy, Zarafshon, CHirchiq, Olmaliq kabi yangi shaharlar bilan qancha faxrlansak arziydi. Agar 1926 yil O'zbekistonda faqatgina ikkita katta shahar - Toshkent va Samarqand bo'lgan bo'lsa, hozirgi kunda ularning soni o'n yettitaga yetdi. Umuman, mamlakatimizda 121 ta shahar va 113 ta shahar tipidagi poselkalar mavjud.

Shaharlar qiyofasining o'zgarib, zamonaviylik kasb etishida O'zbekiston shaharsozlik loyihalash va ilmiy-tekshirish instituti va "Toshboshplan" mutaxassislarining salmoqli xissasi yaqqol ko'zga tashlanadi. SHaharlar me'morlar yaratgan bosh planlar asosida qurilib, ularning markazlari zamonaviy yirik jamoat binolari, bog'-rog'lar, ansambllar majmuini tashkil etmoqda.

O'zbekistonda qayta qurilayotgan qadimiy shaharlar taraqqiyotini Toshkent shahri misolida yaqqol ko'rishimiz mumkin. Toshkent shahrini qayta qurish Bosh plani «eski shahar» bilan «yangi shahar» o'rtasidagi farqni yo'qotib, Toshkentni bir butun shaharga aylantirishga qaratilganligi bilan diqqatga sazovordir. Birinchi darajadagi amaliy ishlar qatorida "eski shahar" bilan "yangi shahar"ni o'zaro bog'lovchi tor arava yuruvchi Navoiy ko'chasini 66 metrgacha kengaytirilishi va bu ko'cha bo'ylab yangi uch-to'rt qavatli turar joylar, kino-teatr, ma'muriy binolar qurilishini, xiyobon bunyod etib, A. Navoiy haykali o'rnatilishini aytib o'tish kifoya.

Poytaxtimiz markaziy qismi ham qaytadan qurilib, uning zamonaviy me'morligi mexmonlarning e'tiborini tortmoqda. Bu yerda yaxlit me'moriy ansambllardan tashkil topgan ma'mu-riy-jamoat binolari, bog'-rog'lar, sport inshootlari, xiyobonlar, sun'iy hovuzlar, keng magistrallar, yer osti yo'laklari, turar joy va hokazolarni o'z ichiga olgan markaz qad ko'tardi.

90-yillarning boshi O'zbekiston va ayniqsa, Toshkent shaharsozligida yangi sahifa ochdi, desam mubolag'a bo'lmaydi. 1992 yil 1 sentyabrda Maydonning markazidagi haykal Prezident I.A.Karimov g'oyasi asosida mustaqil O'zbekistonning ramzini ifodalovchi "SHarsimon" monumentga (me'mor F. Tursunov) almashtirildi. Bu ulkan ijodiy tadbirlar natijasida Mustaqillik maydoni butunlay yangi ko'rinish kasb etdi.

Shaharsozlikdagi eng dolzarb muammolardan biri bo'lib kelgan Toshkentning aholi zich yashaydigan "eski shahar" qismi mustaqillik sharofati bilan tom ma'noda qaytadan bunyod etilmoqda. Farobiy, Sag'bon, Qorasaroy kabi qadimiy tor ko'chalar ta'mirlanib, ular o'rnida zamonaviy magistrallar, muxandislik inshootlari o'gkazildi, yangi turar joy binolari qurilmoqda. Aholi turmushini zamon talablariga moslash maqsadida ommaviy transport, kanalizatsiya, issiq suv kabi qulayliklar bilan

ta'minlandi. Masjid va madrasalar ta'mirlanib, xalq xizmatiga topshirilmoqda, yangi madaniy-maishiy, savdo-sotiq do'konlari qurilmoqda. Ana shunday bunyodkorlik ishlari Samarqand, Buxoro, Ko'qon, Namangan kabi tarixiy shaharlarning "eski shahar" qismlarida xam amalga oshirilayotgani katta yutuqlarimizdan biridir. SHaharsozlikning yana bir tomoni — bog'-pog', landshaft me'morligidir. Toshkentdagi Alisher Navoiy nomli Milliy bog' qatorida respublikamiz bo'ylab bu soxada ham juda katta bunyodkorlik ishlari bajarilmoqda. Andijon shahri markazida joylashgan A. Navoiy nomli dam olish va istiroxat bog'i to'liq qayta ta'mirlanib, kirish qismi zamonaviy va milliy uslubda qurildi. SHaharning "Bog'ishamol" daxasida ochiq tepalikda bobokalonimiz Zahiriddin Muxammad Bobur xotirasini abadiylashtirish uchun "Bog'i Bobur" oromgoh-ziyoratgohi bunyod etildi. Daraxtlar ekilib ko'kalamzorlashtirildi, dam olish va ovqatlanish uchun oshxona va choyxonalar qurildi. O'zbekistonda sanoatning tez sur'atlar bilan rivojlanishi, shu bilan birga, aholi sonining uzluksiz o'sib borishi natijasida paydo bo'lgan CHirchiq, Olmaliq, Angren, Yangiyo'l, Navoiy, Zarafshon kabi qator yangi shaharlar mavjud. Yangi shaharlar qurilishining komplekslik uslubini Navoiy shahri misolida yaqqol ko'rishimiz mumkin.

Samarqand - Buxoro yo'li orqali yurgan yo'lovchilarning, bir xildagi cho'l va bepoyon paxtazorlar bo'ylab borgan kishilarning ko'z o'ngida birdan ulkan sanoat inshootlari va ma'muriy-jamoat binolari, uy-joy mavzellarining yorqin me'morligiga ega bo'lgan yangi shahar qiyofasi namoyon bo'ladi. Navoiy yaqinidagi Sarmish tog' darasida kator qadimiy suratlar — toshlarga o'yib ishlangan chizg'ich (petroglif) larni ko'rish mumkin. Qadimiy madaniyatdan darak beruvchi bu va boshqa barcha dalillar Navoiy shahrining bo'sh joyda barpo bo'lmaganini aytib turibdi. Axir bu joylar bir vaqtlar taraqqiy qilgan Sug'd davlati tarkibida bo'lgan-da! Eng qadimgi davrlarda bu joylarda katta ahami-yatga ega bo'lgan savdo-sotiq yo'llari o'tgan bo'lib, shulardan biri tarixda ma'lum va mashxur Buyuk ipak yo'li SHarq va Fapb mamlakatlarini bir-biri bilan bog'lagan. «Zamonlar zanjiri»da qadimiy shahar Karmananing o'rni alohida e'tiborga ega. Samarqand va Buxoroni tutashtirgan, Amir Temur, Alisher Navoiy, Bobur, Mirzo Ulug'bek qadami tekkan qutlug' go'sha, ulur tarixchi

Narshaxiy asarlarida, Zahiriddin Muhammad Boburning «Boburnoma»sida o'z aksini topgan go'zal Karmana boy tariximizning durdonalaridandir. Afsuski, shaxar taraqqiyoti, uning tarixiy obidalari uzoq yillar e'tibordan chetda qolib keldi. Faqat istiqlol sharafi bilan Karmananing tarixida yangi saxifa ochildi.

Me'morlar shahar loyhasi ustida ishlar ekanlar, uning ko'chalari, maydon va xiyobonlari ko'rkam va so'lim bo'lishiga erishishdan tashqari, ichki muhitning ham shinam, jozibador chiqishiga harakat qilganlar. Bu jiatdan mahallalarning istiqomat uchun har taraflama qulay va atrof-muxitning kishi baxri-dilini ochadigan darajada xushchiroy bo'lishini ta'minlaganlar. Me'moriy turli-tuman go'zal shakl va qiyofalarda tiklangan turar joy binolarining orasiga har xil daraxt ko'chatlari o'tqazilib ko'kalamzorlashtirilgan, bolalar o'ynaydigan maydonchalar qurilgan, kattalar hordiq chiqaradigan, yosh-yalanglar ko'ngil ochadigan joylar muxayyo etilgan. Bu ijodiy yutuqlar uchun me'mor va quruvchilar gu-ruxi: mualliflar A.Korotkov, V.Ivanov, I.Orlov, N.Simonov va muxandis-konstruktor G.Smorodinlar Davlat mukofoti hamda me'morlarning Xalqaro uyushmasi tomonidan Patrik Aberkrombi sovrini bilan taqdirlandilar.

Bir vaqtlar buyuk Alisher Navoiy orzu qilgan go'zal maqsadlar bugun chinakamiga ro'yobga chiqdi. Qudratli sanoat sohibi — bu navqiron shahar tobora keskin sur'atlarda o'smoqda. Ulur bobokalonimiz nomi bilan yuritiladigan shaharning uncha uzoq bo'lmagan tarixi qanchalik nafis bo'lsa, kelajagi o'n chandon go'zaldir.

Istiqlol me'morligining eng go'zal va ko'rkam binolaridan — Oliy Majlis, Oqsaroy majmuasi, Toshkent shahar hokimligi, Toshkent birjasi, Temuriylar tarixi davlat muzeyi, «Turkiston» saroyi, Toshkentdagi Xalkaro Savdo-Ko'rgazma majmuasi, Markaziy va Milliy bank, konservatoriyaning yangi binosi, o'zbek va rus dramatik teatrlari binolarining qayta tiklanishi, qator mehmonxonalar binosi, viloyat markazlaridagi yirik binolar, yangi muzeylar — bularning hammasi poytaxtimiz va respublikamiz shaharlariga "uzukka o'rnatilgan olmos ko'zdek" maydon va ko'chalar ko'rinishining yanada mahobatli bo'lishida, yaxlit me'moriy ansambllar tashkil etishda keng miqyosda juda ahamiyatlidir.

Mustaqil O'zbekistonda birinchilar qatorida 1992 yilda qurilgan yirik madaniyat binosi sifatida Anhor kanali bo'yida joylashgan "Turkiston" saroyini ko'rsatish mumkin. Bu bino 1989 yildan me'mor Yu.Xaldeev loyihasi bo'yicha o'ta sustkashlik bilan qurila boshlangan edi, mustaqillik sharofati bilan uni tezda yakunlash va interʼeriga zamonamizga xos milliy uslub kiritish vazifasi me'mor F. Tursunov ijodiga taalluqlidir.

"Turkiston" madaniy markazining ajralmas qismi sifatida Anhor kanalining so'lim soxilida bunyod etilgan Xalq ko'riklari yozgi teatri (bosh me'mor V. Akopdjanyan, 1993Y.) O'zbekiston qurilish va me'morlik tajribasida ilk paydo bo'lgan inshoot sifatida diqqatga sazovordir.

Zamonaviy me'morlikning an'anaviy xalq san'ati bilan uyg'unlashgan uslubini Temuriylar tarixi davlat muzeyi binosida (me'mor A.Turdiev va boshqalar, "Usto" uyushmasining xalq ustalari, 1995y.) yaqqol ko'rish mumkin. Bu bino Amir Temur xiyobonining shimoli-g'arbida qad ko'tarib, uning atrofi obodonlashtirilgan. Samarqanddagi Go'ri Amir maqbarasining qovurg'asimon gumbazini eslatuvchi bu binoning feruza rangli gumbazi va qamrab turgan 20 ustunli (har bir ustun balandligi 10 m) ayvoni o'zining ko'rkamligi va sharqona ko'rinishi bilan atrofdagi binolardan ajralib turadi. Balandligi 30 metr, diametri 24 metrni tashkil etgan gumbazning ichki qismi Samarqandning Registon maydonidagi Tillakori madrasasi singari "kundal" uslubdagi moviy va tillaranglar bo'yalgan ganchkor "islamiy" naqshlar (xalq ustasi A.Umarov, me'morlar A.Ilhomov, N. Nabiev, S.Shukurov va boshqalar) bilan bezatilgan. Muzey zali va ikkinchi qavatdagi galereya sayqallangan oq va och kulrang marmarlar bilan qoplangan. Klassik uslubdan unumli foydalanilgan binolardan yana biri — Toshkent hokimligi binosi (me'mor F.Tursunov, 1997Y.)dir. Hokimiyat binosi istirohat bog'i atrofidagi eski pastqam binolar o'rnida, Toshkent ramzi bo'lmish Kurant — soatli minora bilan bir qatorda barpo etilgan. Hokimiyat binosining bosh ko'rinishi (fasadi) markaziy peshtoq va uning ikki qanotida simmetrik uslubda joylashgan to'qqizta ustundan tashkil topgan bo'lib, moviy gumbaz uning me'moriy kompozitsiyasiga tugallik baxsh etadi. T-simon shaklda tuzilgan binoning rejasi qulay va foydalanishga mosdir. Kirish qismidagi uch qavatga

ko'tarilgan atrium va undagi "ichki hovli" bino interʼeriga fayz kiritgan. To'rtinchi qavatda esa binoning markaziy gumbazi ostida foye joylashgan. Idoralar, majlis zallari, kutish va dam olish xonalari mavjud — ular asosan boqqa qaratilgan uch qavatli qismida joylashtirilgan. Gumbazning ichki sirti koshinkor naqshlar bilan bezalgan bo'lib, ularning rangi, uslubi Samarqand tarixiy yodgorliklariga hamoxangdir.

Poytaxtning Alisher Navoiy prospektida joylashgan Hamza nomli o'zbek drama teatri yangi nom (status) olgan — O'zbekiston Milliy akademik drama teatri binosi qaytadan ta'mirlanib, zamonaviy va milliy qiyofa kasb etdi ("Tash-giprogor", me'morlar R. SHokirov, U. Raximov, 2001 y.). Uning tashqi ko'rinishi an'anaviy "ayvon" uslubida yechilib, yangicha taxlil etilgan — yoysimon peshtoq. ustunlar galereyasi bilan uyg'unlashtirilgan. Ustunlar va peshtoq. tabiiy och rangli "zarbon" marmari bloklari bilan qoplanib, peshtoqning ptki (tsokol) qismi va tantanavor yoysimon kirish zinapoyalari sayqallangan qizil granit bilan qoplangan.

Yuqorida sanab o'tilgan bino va majmualar ichida "Interkontinental" mexmonxonasi va Milliy bankning osmono'par binosi zamonaviy uslubga xos baquvvat temir-beton sinchi, "oynavand" ko'rinishi va dadil kompozitsion yechilmasi bilan O'zbekistan me'morligidagi yangi yo'nalish desak xato qilmaymiz. Turkiyaning "Ay-sel" korporatsiyasi (me'mor A. To`xtaev, 1995y.) qurgan bu ikkala bino Amir Temur shohko'chasiga qaratib yarim xalqa rejasi asosida qurilgan majmuaning ikki chetida barpo etilgan. Mehmonxonaning umumiy qiyofasi sayqallangan och kulrang plitkalar bilan qoplangan, yirik deraza oynalari va temir romlari havorangdir. Mexmonxona 250 nomerga mo'ljallangan bo'lib, ulardan 224 tasi oddiy, 18 tasi yarimlyuks (xar biri 69,0 kvadrat metrdan), 2 tasi lyuks (111,0 kvadrat metrdan) nomerlaridan iborat va bitta prezident apartamenti (280 kvadrat metr) mavjud.

Nomerlarning hammasi zamonaviy santexnika, konditsioner va jihozlar bilan ta'minlanib, bu yerda turuvchi mehmonlar "beshyulduzli" jaxon andozalari kabi servis xizmatida kutib olinadi. Mexmonxona tarkibida 500 o'rinli restoran va bar, shuningdek, suzish havzalari, sauna, sport va aerobika zallarini o'z ichiga olgan sihat-

salomatlik klubi mavjud. 49 avtomashinaga mo'ljallangan garaj va texnik xonalar uning yertula (podval) qismida joylashgan. Kirish qismidagi atriumdan mexmonxonaning turli bo'lim — xonalariga kiriladi va mexmon uchun qulay dam olish-kutish joylari yaratilgan. Uning o'n uch (er osti qavatlaridan tashqari) Qavati xizmatini tez yuruvchan, atrof-muxitni tomosha qilishga mo'ljallangan lift servislari bajaradi. Majlislar zali mehmonxonaning old qismida joylashgan bo'lib, uning tashqi devori ustidan to'q sariq. tasma berilgan, ostini esa jigarrang panellar egallagan.

Hukumatning "Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi"ni amalda tatbiq qilish bo'yicha mamlakatimizda yuzlab yangi kasb-hunar kollejlari va akademik litseylar qad ko'tardi. Ularning ko'pchiligi "UzLITTI"da ishlab chiqilgan loyihalar asosida qurilib, ularga har bir tuman va viloyatning o'ziga xos imkoniyat va sharoitlarini hisobga olgan holda me'moriy yechilmalar kiritilgan. Respublikadagi yirik institutlar o'rtasida o'tkazilgan tanlov bo'yicha "Uzshaxarsozlik LITI", "Tashgiprogor" va boshqa tashkilotlar buyurtmalar olib, ular asosida qator loyihalar yaratdilar va amalda tatbiq etdilar. Toshkent shahrining Uyg'ur ko'chasida joylashgan qurilish-kommunal kasb-hunar kolleji ("Tashgiprogor" aksionerlik jamiyati, loyihachilar R.Iskandarov, L.Pergament, L.Serdyuk va boshqalar) ham nufuzli o'rinlardan birini egalladi. Kollejning 3 gektardan ortiq hududdan iborat hovlisida yozgi sport inshootlari, futbol maydoni, suzish havzasi, tennis kortlari mavjud. Mazkur kollej 600 o'quvchiga mo'ljallangan bo'lib, 10 ta kasb yo'nalishi bo'yicha ta'lim amalga oshirilmoqda. Masalan, qurilish yo'nalishi bo'yicha pardoqlash ishlari, umumqurilish ishlari, duradgorlik ishlari va h.k. Kollej binosining me'moriy yechilmasida boshqa o'quv muassasalaridan tubdan farq qiluvchi bir qator afzalliklar mavjud. SHulardan biri uchinchi qavat balandligida joylashgan ikkita ichki hovli bunyod qilinganligidir: Har birining sathi 540 kvadrat metr bo'lib, metall (ravoqlik) fermalar bilan yopilgan, tomi esa leksandan ishlangan. Bu katta hajmli ikkita zal kollejda turli tadbirlar, ko'rgazmalar, musobaqalar, to'garaklar va boshqa qiziqarli anjumanlarni o'tkazishga keng imkon beradi. Qishki va yozgi sport majmualari borligini alohida qayd qilish kerak. Oshxona va boshqa qulayliklar hisobga olingan.

Andijon viloyatining Jarqo'rg'on tumanida "Uzshaharsozlik LITI" loyihasi asosida bunyod etilgan 300 o'rinli kasb-hunar kolleji, Nukus shahridagi sanoat kolleji, Urganch shahridagi yengil sanoat kolleji, Buxoro shahridagi qurilish sanoati kolleji, Zarafshon va Karmana shaharlaridagi kollejlar, Asaka va Yangiyo'l shaharlaridagi akademik litsey va boshqalar bu borada o'rnak bo'la oladi. Umuman, respublikamiz bo'ylab yuzlab pedagogika, iqtisodiyot, qishloq xo'jaligi, maishiy xizmat kabi mutaxassisliklar bo'yicha kollej va litseylar qurilishi XXI asrga o'tish yillarida dadil qo'yilgan qadamlardan biridir.

Mustaqillikka erishgach, ko'p o'tmay O'zbekistan Respublikasi Oliy Majlisining IX sessiyasida (1992 yil 14 yanvar) "Jismoniy tarbiya va sport to'g'risida" Qonun qabul qilindi, mamlakatda "Sog'lom avlod" Davlat dasturi ishlab chiqildi va keng ko'lamda amalga oshirilmoqda. Xalqaro tennis musobaqalari maskani — Toshkentdagi tennis korti, "Jar" sport majmui, Olimpiya shon-shuhrati muzeyi, Yunusobodagi Markaziy Osiyoda yagona cho'milish havzasi, Namangandagi "Paxlavon" sport majmui, Navoiydagi "Oltin suv" suzish markazi, Andijondagi "Navro'z" futbol maydoni va boshqa viloyatlarimizda, olis qishloqlarda qurilgan va qurilayotgan sport inshootlari bunga yaqqol misol bo'la oladi.

Toshkentda 1997 yildan buyon har yili tennis bo'yicha "Prezident kubogi" uchun o'tkazilayotgan xalqaro musobaqalar shu sport turini bizda ommaviylashtirishga va keng ko'lamda respublika bo'yicha tennis kortlari qurilishiga sabab bo'ldi. Toshkentning Yunusobod tumani Amir Temur shoxko'chasida joylashgan tennis korti majmui (me'mor V. Akopdjanyan, 1996 y.) o'zining zamonaviy mahobatli ko'rinishi, yangi jaxon andozalari uslubida loyihalanishi va funktsional jihatdan to'la-to'kisligi bilan diqqatga sazovordir. Ochiq kort maydonlari shoxko'cha bo'ylab poytaxtimizdagi eng baland inshoot — Toshkent televizion minora (375 m) tagida joylashgan bo'lib, yaxlit me'moriy ansamblni tashkil etadi.

Majmua tarkibidagi ochiq kortlar orqasida uning g'arbiy qismida joylashgan 3000 o'rinli usti yopiq universal tennis korti qurilishi istiqloq me'morligining durdona asarlari qatoridan nufuzli o'rinni egallaydi. Binoning rejasi burchaklari aylanma chiziqlar bilan chegaralangan to'g'ri to'rtburchak shaklida bo'lib, tomoshabinlar

tribunalari o'yin maydonini har tomondan qamrab olgan. Maxsus mehmonlar tribunasi va sharhlovchilar majmui g'arbiy sektorda, uning tepasida 200 o'rinli kafe va kichik bufetlar joylashtirilishi tomoshabinlarga barcha qulayliklar yaratmoqda. Bir qancha qo'shimcha xonalar — garderoab, vrachlar xonasi, sportchilar xonasi, ma'muriyat va texnik xonalar tribuna tagidagi hududlarda qulay qilib rejalashtirilgan.

Mustaqillikning o'n yillik to'yi ayyomida Buxoroda shahar va xalqaro o'yinlarga maskan bo'la oladigan "Xumo" ("Semurg") sport majmui ochildi (me'mor N. Fayzullaev, 2001 y.). Unda 250 o'rinli yopiq zal, 500 o'rinli ochiq stadion, trenajer zali, massaj va sog'likni saqlash xizmatlari xonalari kabilar mavjud. Bu yerda suzish turlari bo'yicha xam musobaqalar o'gkazishga barcha sharoitlar yaratilgan. Ochiq qoldirilgan zallar devorlari va shiplarining yirik zamonavii metall konstruktsiyalari majmuaga o'ziga xos estetik ko'rinish baxsh etadi.

Respublikamiz aholisiga tibbiyot sohasida ham barcha imkoniyatlar yaratildi. Aholi salomatligini muhofaza qilish muammolari qaytadan qurila boshlandi. Cog'liqni saqlash ishining asosiy taomili — profilaktik yo'nalishni tiklash, mamlakatda yetarli dori-darmon va tibbiyot ashyolari hamda texnik vositalar ishlab chiqaradigan sanoat vujudga keltirish, davolash-profilaktika muassasalarini davlat tasarrufidan chiqarib, mulkchilik shaklini o'zgartirish va sug'urta tabobatiga o'tish asosiy vazifa qilib qo'yildi. Mamlakatimizda tibbiyot sohasida erishilgan natijalardan eng muhimi — onalar va bolalar o'limi soni kamaydi. Homilador ayollar va bolalar salomatligini mustahkamlash bo'yicha Milliy dastur hamda "Yosh avlodni sog'lomlashtirish kompleks dasturi"ning hayotdagi ijobiy natijalari hammaga ma'lum. Istiqlol me'morligi sahifasidan salmoqli o'rinlarni egallagan qator shifoxona, tug'uruqxona, jarrohlik markazlari, shoshilinch tibbiy yordam ilmiy markazlari binolarining bunyod etilishi aholi sog'lig'ini yaxshilash yo'lida qo'yilgan ulkan qadamdir. Sog'lomlashtirish va sport markazi "Alpomish" (me'morlar R. Yoqubov, G. Nefedov, R. Magay, S. Abduraxmonov, 1999 y.) Guliston shahriga kirish yo'nalishidagi eng muhim kompozitsion ob'ekt hisoblanadi. Umumiy yer maydoni 2,5 gektarga yaqin bo'lib, uning bosh fasadi shimolga, ya'ni Guliston ko'chasiga qaratilgan. Markaziy qismida asosiy o'yin maydoni joylashib, uning chap

qismida yopiq tennis korti, o'ng qismida esa yengil atletika manevi va ofis majmui bunyod etilgan. Toshkentning Nazarbek shaharchasida bunyod etilgan 500 o'rinli temir yo'l shifoxonasi majmuining loyixasi jaxon andozalariga mos keladigan darajada ishlab chiqilgan. Bu maskanda bemorlar parvarishi eng zamonaviy uslublarda amalga oshiriladi, davolash xonalari tibbiyot texnikasining yangi asbob-uskunalari bilan jihozlangan. Andijon shahrida joylashgan eski shahar "Dehdon bozori" qishki va yozgi mavsumga mo'ljallangan zamonaviy loyiha asosida qayta ta'mirlanib, foydalanishga topshirildi. Andijon tumanidagi "Jahon bozori" (me'mor Ch. Qayumov, 1993-1995Y.) ham an'anaviy sharqona uslubda qurilib, shaharning shimoliy qismida aylanma yo'l yonida 21 gektarli yer maydonini egallaydi. Bozor majmui bir qancha savdo guruhlariga bo'lingan bo'lib, har birida ovqatlanish shohobchalari mavjud. Bozorning markaziy qismidagi xiyobonyo'llar savdo guruhlarini bir-biridan ajratib turadi hamda sotuvchi va xaridorlarga qulayliklar yaratadi.

Guliston shahrida Toshkent-Dushanba yo'nalishi (trassasi) bo'ylab "Ulgurji bozor" qurilib (me'morlar A.Saakyan, S.Azizov, S.Abduraxmonov, 1999Y.), o'zining yo'l ustida joylashishi va mohiyati bilan tadbirkorlarga katta xizmat qilmoqda. Umumiy yer maydoni 4,5 gektardan iborat bu bozor monumental ko'rinishga ega. Uning markaziy qismida yopiq savdo zali bo'lib, tomi leksandan ishlangan yarim-sfera (shar) gumbaz bilan qoplangan. Savdo-sotiq xonalari esa bosh fasadi bo'ylab joylashtirilgan. "Ulgurji bozor" ga uchta peshtoq orqali kiriladi.

Bozor iqtisodiyotiga o'tish munosabati bilan aholiga savdo-sotiq ishlarini yuritish uchun qulay sharoitlar yaratilganligini Toshkent bozorlari misolida xam qurish mumkin. Toshkentda "Bektemir", "Oloy", "Parkent", "Mirobod", "Yunusobod", "Otchopar", "Karvon-bozor" kabi o'nlab bozorlar bunyod etildi va qayta ta'mirlandi. SHaharga kiraverishdagi bozorlar alohida o'rin egallaydi. Masalan, "Farg'ona yo'li" qayta ta'mirlangandan so'ng yangicha sifatga ega bo'lib, Toshkent shahrini viloyat tumanlari bilan bog'lovchi hamda qishlok. xo'jalik mahsulotlarini yetkazib beruvchi muhim ko'chaga aylandi. Yangi qurilgan "Bektemir" bozori majmui (me'mor V. Akopdjanyan, 1998 y.) shu magistralning Toshkentdan chiqish

chegarasida joylashgan bo'lib, Chirchiq daryosining ushbu zonadagi o'zanini tartibga solish bilan bog'liq bo'lgan tadbirlarni bajarishga imkoniyat yaratdi. Bu dehqon bozori 15 ming kvadrat metrli maydonda joylashib, eni 12 metrli bir-biri bilan o'zaro tutashuvchi yopiq savdo qatorlaridan iborat. Yopiq maydonchalar — favvoralar va dam olish joylari savdo qatorlari bilan ularning o'zaro tutashgan qismida tashkil etilganligi diqqatga sazovor uslubdir. Bu savdo rastalariga bezak berilgan baland ravoqlar orqali kiriladi, ularning tomi maxsus metall fermalardan qurilib, kun yorug'ini o'tkazuvchi oynasimon ko'kimtir leksan varaqalari bilan yopilganligi binoga yanada mahobatlilik baxsh etadi. Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy bog'i (Toshkent Bosh plani ilmiy-tekshirish va loyihalash instituti, me'mor V.Akopdjanyan, 1991-1994 y.) majmui Toshkent shahrining markaziy qismidagi dam olish zonasida joylashgan bo'lib, yirik jamoat binolari — Xalqlar do'stligi saroyi, O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi binosi, "Navro'z" restorani va Abulqosim madrasasi bilan yirik me'moriy ansamblni tashkil etadi.

Milliy bog' tarkibiga ilgari barpo etilgan sun'iy suv havzasi bilan madaniyat va istirohat bog'i hamda Navro'z bayrami tantanalari nishonlanadigan, ilk bor tashkil topgan yangi qism maydonlar kiritilgan bo'lib, so'lim va xushmanzara ko'rinishga ega. Bog'ning yangi qismi sharqona "chorbog'" uslubida loyihalangan, muntazam tartibli keng va shinam yo'laklardan iborat mumtoz kompozitsiyaga ega va atrofdagi yirik inshootlar bilan uzviy bog'langan.

Amir Temurning Toshkentdagi "Otliq sarkarda" suvoriy haykalini (haykaltarosh I.Jabborov, me'morlar F.Attorafiy, B.Usmonov, 1994 y.) o'zining ulug'sifatlilik, obrazning chuqur talqin etilganligi va to'g'ri topilgan ko'lami bilan monumental haykaltaroshlikdaga yang yaxshi asarlar turkumiga kiritish mumkin. Uning postamentida "Kuch— adolatdadir" deb yozilgan Amir Temurning xikmatli so'zlari o'zbek xalqiga tog'dek tayanch bo'lib xizmat qiladi.

Namanganda Mashrab va Andijonda Bobur bosharining hamda Buxoro viloyatida naqshbandiya tariqatining asoschisi Xoja Baxruddin Naqshband me'moriy majmuining ta'mirlanib, katta obodonchilik ishlari bajarilganligi ulkan voqea bo'ldi. Diyorimiz azaldan yirik madaniyat o'chog'i bo'lgan. Binobarin, biz boy tarixiy,

me'moriy va madaniy merosga egamiz. Buxoro, Xiva, Termiz, SHahrisabz shaharlarining katta yubiley to'ylari nishonlanishi va shu munosabat bilan qisqa muddat ichida amalga oshirilgan qurilishlar va ajdodlarimiz yodgorliklarini, maqbaralarini tiklash kabi bunyodkorlik ishlari mazmuni va hajmi jihatdan asrlarga tengdir. Jumladan, xadissunos olim, buyuk alloma Imom al-Buxoriy tavalludining 1225 yilligi munosabati bilan Samarqand viloyati CHelak tumanining Xartang qishlog'ida an'anaviy me'moriy uslubda o'ta qisqa —sakkiz oy ichida yodgorlik majmui barpo etildi (1998 y.). Bu majmuada maqbara, masjid, ma'muriy bino, kutubxona va oshxona kabi inshootlar juda ko'rkam va qulay joylashtirilgan.

Farg'ona va Quvada ulur munajjim, qomusiy olim al-Farg'oniyning 1200 yillik yubileyi munosabati bilan barpo qilingan keng miqyosdagi obodonchilik namunalari — Farg'oniy oromgohi, Quva SHahristonining tiklanishi Vatanimiz ko'rkiga-ko'rk bo'lib qo'shildi. SHuningdek, islom dunyosida alloma Imom al-Moturudiy kabri ustida Samarqandda qurilgan yodgorlik majmui, butun dunyo tan olgan buyuk ajdodimiz, fikr olimi Burhoniddin al-Marg'inoniy tavalludining 912 yilligi munosabati bilan Marg'ilon shahrida qad ko'targan yodgorlik majmualari ham qadimiy an'analарimizga asoslangan istiqlol me'morligimizning betakror obidalariga aylanib qoldi. Vatanimizning bosh maydoni — Mustaqillik maydonida xalqimizning tarixiy xotirasi va qadrlash salohiyatini yanada mujassamlashtiruvchi aziz maskan bunyod etildi. Bunday xotira va qadrlash maydonlarining viloyat markazlarida ham qurilishi nafaqat me'moriy majmualar bo'lib qolmay, balki xalqimiz ruxini yana ham ko'tarmoqda. Jumladan, Yunusobodda barpo etilgan «SHahidlar xotirasi" majmui xam xalqimiz ruhini ko'taruvchi, istiqlol me'morligidan o'z o'rnini egallagan obidadir. Prezident Farmoniga binoan 31 avgustni «Qatag'on qurbonlarini yod etish kuni» deb e'lon qilinishi xalqi, yurti ozodligi yo'lida o'z jonini fido qilgan mard o'g'lonlarning, shuningdek, hech qanday asossiz katag'on kilingan, shaxdd utgan un minglab yurtdoshlarimizning yorquin xotirasini yod etish imkoniyatini berdi. Bu imkoniyatni ro'yobga chiqarishda ham Yurtboshimiz bosh-qosh bo'ldilar. Qatag'on qurbonlarini xotirlash majmui to'g'risidagi g'oya, bunyod bo'ladigan joyi, majmuaning tarkibiy qismlari, me'moriy yechilmasi va boshqalar xususidagi

ko'rsatma, maslaxatlarini me'mor va quruvchilardan ayamadilar. "SHahidlar xotirasi" yodgorlik majmui 30 gekgardan ortiq yerni o'z bag'riga olgan bo'lib, yam-yashil hududdan iborat maydonni Buzsuvning zilol kamari ikkiga ajratgan. Bu ikki qirg'oqni birlashtiruvchi ravon va go'zal ko'prik o'ziga xos salobat to'kib turibdi. Ma'lumki, O'zbekistonning tarixiy va yangi shaharlarida me'moriy obidalar qatorida turar joy binolari asosiy qismni tashkil etadi. Ularning ko'pchiligi, ayniqsa, "eski shahar" hududida qurilish materiallari va konstruktsiyalari nuqtai nazaridan (yupqa sinchli karkas, guvala devorlar, loy tommlar) umri qisqa, uzoqda chidamaydi. SHu sababli ko'xna turar joy binolari kun sayin ta'mirlanishni, ular o'rniga yangicha, chidamli turar joy binolari qad ko'tarilishini taqozo etmoqda. Misol tariqasida Toshkent shahrining Markaz-27 mikrorayonini olish mumkin. Ko'hna turar joy binolaridan bo'shatilgan yerning bir qismida uch xil tipdagi turar joylar, bolalar bog'chalari va yaslilari, umumiy ta'lim va musiqa maktablaridan tashkil topgan bu mikrorayonda mualliflar (G. Korobovtsev, S. Odilov va boshqalar) mahalliy iqlim sharoitlari, maishiy va madaniy an'analarni qisman hisobga olganlar. Ko'p bolali oilalarga kottej tipidagi ikki qavatli-hovlilil uylar, kam kishili oilalarga to'rt va to'qqiz qavatli uylar belgilangan. Savdo va maishiy xizmat muassasalari Beruniy ko'chasi bo'ylab joylashgan. Loyihaga muvofiq ishlash, yashash, o'qish va dam olish uchun optimal shart-sharoitlar yaratilgan. To'qqiz qavatli yirik panelli turar joy binolarining yon tomonlarini rasmlar bilan bezab, sopoldan yasalgan qoplama — plitkalarda rango-rang bo'yoqlar, ayniqsa, zangori va oq ranglar ishlatilgan.

Davlat turar joylar loyihasining deyarli 50 foizi "UzLITTI" mutaxassislari tomonidan yaratilib, yirik panellar, yaxlit temir-beton bloklar, mahalliy qurilish ashyolaridan, shuningdek, seysmik mintaqalar uchun karkas-panelli va boshqa aralash konstruktsiyalardan turli qavatli, uzunligi va shakli turlicha bo'lgan turar joy binolari qad ko'tardi. SH.Rashidov xiyoboni davomida yaxlit keramzit-betondan qurilgan 16 qavatli turar joy binosi (me'mor O.Oydinova) va boshqalar yuqoridagi fikrimiz dalili bo'la oladi.

Toshkentdagi birinchi turar joy-uy qurilish kombinata hamda "UzLITTI" loyihachilarining ijodiy hamkorligi natijasida 4 qavatli yirik panelli turar joy

loyihalarini 9 qavatliga moslash ijobiy natijalar berdi. Uylarning narxi 8 foiz, metall sarflanishi 11 foiz, mehnat sarfi esa 18 foiz kamaytirildi. SHu bilan birgalikda xonalarning qulayliklari yanada yaxshilandi. Toshkent shahrining Qorasuv, Ohangaron massivlari shu turdagi uylardan qad ko'targan. Oybek ko'chasida qad ko'targan monolit tutashmalar hamda yaxlit keramzit- betondan yaratilgan 16 qavatli turar joy binolarida ham tejamkorlik muammolari ijobiy hal qilingan.

O'zbekistan turar joy fondining 70 foizini shaxsiy uylar tashkil etadi. Bu soxadagi ishlarni jadallashtirish maqsadida butun respublika bo'ylab aholiga yerlar tarqatildi, ularni o'zlashtirish uchun esa uzoq muddatli bank kreditlari tashkil etildi. Ayrim joylarda bu qurilish yirik turar joy massivlariga ham aylangan. Misol tariqasida Toshkentning Urikzor massivini, Namanganning Axsikent massivini, Urgutning keng ko'lamdagi qurilishlarini aytib o'tish mumkin. Bu yerdagi turar joylar qurilishida me'morlik an'alarining eng ijobiy uslublari qo'llanibgina qolmay, balki yashash uchun zarur bo'lgan zamonaviy muxandislik ishlari ham keng ko'lamda olib borilmoqda. Turar joy massivlari tabiiy gaz, issiq suv, kanalizatsiya kabi qator qulayliklar bilan ta'minlanmoqda.

O'zbekistan Respublikasi Prezidentining "Toshkent shahridagi uy-joy qurilishini davlat tomonidan qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish to'g'risida"gi Farmoni (1996 yil 31 yanvar) e'lon qilingach, aholi uchun bir qancha moddiy yordamlar tashkil etildi. SHular qatoriga Toshkent davlat aktsiyadorlik uy-joy jamg'arma banki tuzilishi va toshkentliklarga davlat yordamida xususiy uy-joyga ega bo'lishlari uchun 10 yil ichida bo'lib-bo'lib to'lash sharti bilan imtiyozli kreditlar berilishi va h.k. kiradi.

Me'morlarning ko'pchiligi turli mintaqalar xususiyatlarini hisobga olib, ayniqsa, ko'hna shaharlarning turar joy domlarini ta'mirlashda maxsus loyihalar bunyod etdilar. Ular jumlasiga Xiva shahrining Ichan qal'a qismi uchun yaratilgan 1-2 qavatli uylarni (me'mor O. Qobulov), Buxoro sharoitiga moslangan 1-2 qavatli uylar turlarini (me'mor N.Sharipov) va boshqalarni kiritish mumkin.

Loyiha institutlarida, viloyatlardagi arxitektura va shaharsozlik bosh boshqarmalari qoshidagi me'morlar ustaxonalarida xilma-xil turar joy loyihalari ishlanmoqda.

Ayniqsa, "UzLITTI", "Tashgiprogor" "Toshloyiha" va deyarli hamma institutlar maxsus ishlab chiqqan loyihalarda, F.Tursunov, S.Odilov, A.Maxkamov, V.Akopdjanyan va bir qancha yetuk me'morlarning shaxsiy ustaxonalarida bunyod etilgan qator loyihalarda turar joylarning yopyg' va ravshan xonalar, keng oshxona va peshayvonlar, isitish tizimlari kabi qulayliklari ularning me'morii jozibasi bilan uzviy bog'langan. Toshkentning SHahriston qismidagi "Gulbozor" mahallasida, shimoli-sharqiy qismidagi Xusanboev ko'chasida, Samarqand viloyatining Urgut tumanida va boshqa viloyatlarda qurilgan qator turar joy binolari yuqoridagi fikrimizning dalilidir.

Toshkentning "Gulbozor" mahallasidagi xususiy uylar (me'mor F.Tursunov, 1996-1999 y.) asosan ikki qavatli bo'lib, ularning birinchi qavatining deyarli yarmida do'konlar, ustaxonalar kabi tadbirkorlik xonalari, ikkinchi yarmida esa turar joy xonalari joylashgan. Ikkinchi qavatlarida faqat turar joy xonalari mavjud. Birinchi qavat arvlilari va ikkinchi atriumlarida tomlari balandligida an'anaviy shiyponlar joylashtirilganligi iqlim sharoitlarimiz hisobga olinganligidan dalolat beradi. Xusanboev ko'chasidagi kvartalda joylashgan "elit" (saralangan) xususiy uylar esa (me'mor F.Tursunov, 1999-2000 y.) xalqaro andozalar miqyosida loyihalangan; uylarning sath maydoni 220 dan 600 kvadrat metrgacha bo'lib, ikkitadan va to'rttadan birlashtirilgan va asosan hovli tomonga ochilgan. Podval qismida garaj, sauna, sport xonalari; birinchi qavatida — mehmonxona zali "kamini" bilan, kirish qismi, ovqatlanish xonasi, oshxona, uy xizmatchisining xonasi, ishxona (kabinet) bo'lsa, ikkinchi qavatida yotoqxonalar (ularning soni uchdan oltitagacha) mavjud. Uylarning uchinchi qavatida ham turli xonalar bor va tomi yassi bo'lib, foydalanishga mo'ljallangan. Mehmonxonalarini yanada kattaroq, yozgi xona — ayvon va peshayvonni qulayroq, oshxonani milliy taomlar tayyorlashga moslab loyihalash, konstruktsiyasini zilzilaga chidamli qilish, turar joylar atrofini bog'pog'lap, ko'kalamzorlar, ariqlar vositasi bilan obodonlashtirish kabi bir qator muammolarni yechish me'morlarimiz zimmasidagi eng mas'uliyatli va dolzarb vazifalardan biridir.

Turar joy mahallalarida yangi jamoat markazlari paydo bo'lmoqda, mahalla qo'mitalari uchun ma'muriy binolar sharqona uslubda qad ko'tarmoqda, sartaroshxona, dorixona, choyxona, savdo do'konlari va tibbiy xonalar aholiga xizmat qilmokda.

Zamonaviy va an'anaviy me'moriy uslublardan keng foydalanish metro bekatlarini nihoyatda ulug'vor, mo'jizakor va mazmundor qilgan. Toshkent metrosi bekatlari me'morligi bir-biridan farq qiladi. Har bir bekat o'ziga xos ko'rinishga ega. Masalan, "Ming o'rik" bekat (me'mor A.Tabibov, rassom-kulolchi S.Ivanov) uch oraliqlik (prolet) ustun tipidagi tekis tomli kompozitsiyaga ega. Bekat tematikasi gul shaklidagi qandillar va vestibulga kiraverishdagi sopol panno orqali yoritilgan. Bekatda kulrang marmar va qora granit gabbro qoplama sifatida keng qo'llanilgan. "Yunus Rajabiy" bekat (me'morlar A.Odilova, V.Kim, rassom Ya.Afanasyev) ustunli, tomi qubbasimon shaklda bunyod etilgan. Ustunlar milliy uslubda yechilib, och marmar bilan qoplangan. Bekat platforma o'qiga o'rnatilgan sakkizta qandil va ustun boshqasi (kapitel) dagi maxsus yorug'lik uskunalari bilan yoritilgan. "Abdulla Qodiriy" bekat (me'mor F.Muzaffarova, rassom M.Isokjonov) uch oraliqlik qo'shma ustun tipidagi kompozitsiyasi bilan ajralib turadi. Markaziy qismining tomi qubbasimon shaklda bo'lsa, uning ikki yonbosh oraliqlari qovurg'asimon sathli tomlar bilan yopilgan. Uning platformasi yorug' va tantanali zal uslubida yechilgan. Vestibuldagi "Kun va tun" deb atalgan rangli oynadan ishlangan panno metro bekatining muhim bezaklaridan bo'lib, unga yanada ko'rkamlik bag'ishlaydi. Qolgan bekatlar ham "Minor" (me'mor F.Muzaffarova), "Bodomzor" (me'mor Ya.Mansurov), "Xabib Abdullaev" (me'mor A.Odilova) bir-biridan go'zal yechimlarga ega. Me'mor va rassom-haykaltaroshlar bilan ijodiy hamkorlik davom ettirilib, yangidan-yangi badiiy yechimlar o'z ifodasini topa olgan. "Er osti saroylari" da tabiiy yorug'lik o'rnini sun'iy yorug'liklar, ranglar keng ko'lamda egallagan. Ularning bezaklarida marmar, granit toshlari qatorida metall, shisha, farfor va ayniqsa, sopol keng o'rin egallagan.

AMALIY MASHG`ULOTLARNING TA'LIM TEXNOLOGIYASI MODELI

1-mavzu: O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani va uning ahamiyati.

Qurilish materiallari va usullari (6 soat)

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 30
<i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi seminar rejasi</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani haqida 2. O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanining ahamiyati 3. Qurilish materiallari va usullari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi talabalarda O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani, uning ahamiyati haqida hamda me'morchilikda ishlatiladigan qurilish materiallari va usullari to`g`risida fikrlashni shakllantirish</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari:</i> Talabalarda fanining maqsadi, predmeti, haqida bilimga ega bo`ladilar, asosiy ma'lumotlarni o`zaro fikrlashadilar.
<i>Ta'lim usullari:</i>	Aqliy hujum, ma'ruza
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Ommaviy
<i>Ta'lim vositalari</i>	Kompyuter, axborot texnologiyalari
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni	
	vaqti	O`qituvchining
1- bosqich 1.1. O`quv	1.1. O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fani haqida ma'lumotlar	So`zga chiqadilar. Tinglashadi.

<p>huj-jatlarini to'ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5 min</p>	<p>beriladi, o'quv mashg'ulotiga kirish davomida dastlab talabalarga toifali jadval taklif etiladi. Jadval to'ldirilganidan so'ng mashg'ulot boshlanadi.</p>	<p>Aniqlashtiradilar, savollar beradilar. fan bo'yicha dastlabki tushunchalarini ifodalovchi ma'lumotlarni toifali jadvalga tushiradilar.</p>
<p>2 – bosqich Asosiy 50 min.</p>	<p>2.1. Jadval to'ldirilganidan so'ng mashg'ulot boshlanadi.</p> <p>Fanning predmeti va o'rganish obyekti, metodologik tamoyillari, tarixni yoritishda milliy qadriyatlar, xalq; an'analari va urf-odatlar, tarixiy-madaniy taraqqiyot nuqtai-nazaridan yondoshuvlar yoritib beriladi.</p> <p>Qurilish materiallari tahlil qilinadi, usullari ko'rib chiqiladi.</p> <p>2.2. Talabalar kichik guruhlarda qurilish usullari mavzusida konseptual jadval to'ldiradilar.</p>	<p>Tinglashadi, qurilish materiallari va usullari rejasi bo'yicha doskada klaster tuzishadi. Mavzu bo'yicha savollar beradilar.</p> <p>Talabalar ishtirokiga ko'ra baholanadilar.</p>
<p>3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15 min.</p>	<p>3.1 Mavzu bo'yicha xulosa qilish. Talabalar qarashlari bo'yicha umumlashtiruvchi fikr bildiriladi.</p> <p>3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to'ldirish taklif etiladi va o'quv mashg'ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi</p> <p>3.3 Mavzu yuzasidan o'quv vazifasi beriladi.</p>	<p>O'rganilgan mavzu bo'yicha olgan ma'lumotlarni toifali jadval va klasterga tushiradilar.</p>

2-mavzu: Antik va o`rta asrlar me'morchiligi (6 soat)

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 30
<i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi seminar rejasi</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Qadimgi Xorazm, So`g`d va Baqtriya me'morchiligi 2. Kushonlar me'morchiligi 3. Ilk o`rta asrlar me'moriy yodgorliklari. Afrosiyob me'morchiligi 4. Me'morchilikda arab xalifaligining ta`siri.
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi talabalarda Qadimgi Xorazm, So`g`d va Baqtriya me'morchiligi, Kushonlar me'morchiligi, Ilk o`rta asrlar me'moriy yodgorliklari va Afrosiyob me'morchiligi hamda me'morchilikda arab xalifaligining ta`siri to`g`risida ma'lumotlarni chuqurlashtirish.</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.	<p style="text-align: center;"><i>O`quv faoliyatining natijalari:</i></p> <p>O`zbekiston hududida shaharsozlikning paydo bo`lishi, ilk shaharlar – Qadimgi Xorazm, So`g`d va Baqtriya me'morchiligi haqida ma'lumot beriladi. Kushonlar me'morchiligi tahlil qilinadi. Ilk o`rta asrlar yodgorliklari sanab o`tiladi va izohlanadi. Afrosiyob me'morchiligining o`ziga xos xususiyatlari yoritiladi.</p> <p>Arab xalifaligining me'morchilikka ta`siri ko`rsatiladi, uning o`ziga xos jihatlari tahlil qilinadi.</p>
<i>Ta`lim usullari:</i>	Aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Kichik guruhlarda
<i>Ta`lim vositalari</i>	Kompyuter, axborot texnologiyalari
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni	
vaqti	O`qituvchining	Talabaning
1- bosqich 1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5 min	Aqlim hujum orqali talabalar diqqati masalaga jalb etiladi.	
2 – bosqich Asosiy 50 min.	2.1. Jadval to`ldirilganidan so`ng mashg`ulot boshlanadi. O`zbekiston hududida shaharsozlikning paydo bo`lishi, ilk shaharlar – Qadimgi Xorazm, So`g`d va Baqtriya me`morchiligi haqida ma`lumot beriladi. Kushonlar me`morchiligi tahlil qilinadi. Ilk o`rta asrlar yodgorliklari sanab o`tiladi va izohlanadi. Afrosiyob me`morchiligining o`ziga xos xususiyatlari yoritiladi. Arab xalifaligining me`morchilikka ta`siri ko`rsatiladi, uning o`ziga xos jihatlari tahlil qilinadi.	Tinglashadi, o`zaro savollar beradilar. Talabalar ishtirokiga ko`ra baholanadilar.
3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15	3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish. Talabalar qarashlari bo`yicha umumlashtiruvchi fikr bildiriladi.	O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma`lumotlarni toifali

min.	3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to'ldirish taklif etiladi va o'quv mashg'ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi 3.3 Mavzu yuzasidan o'quv vazifasi beriladi.	jadval va klasterga tushiradilar.
------	--	-----------------------------------

3-mavzu: O`rta asrlar me'morchiligi

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 30
<i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi seminar rejasi</i>	1. IX-XIII asr boshlari me'morchiligi 2. Amir Temur va Temuriylar davrida qurilish ishlari 3. XVI-XVIII asrlarda me'morchilik 4. O`rta Osiyoda xonliklar davri me'morchiligi. Buxoro, Xiva va Qo`qon xonligi yodgorliklari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi talabalarda IX-XIII asrlar va XVI-XVIII asrlarda qurilgan yodgorliklar haqida ma'lumot beriladi.</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Asosiy masalalar bo'yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari:</i> – somoniylar, qoraxoniylar va xorazmshohlar davrida bunyod etilgan davlat, jamoat va diniy inshootlar tahlil qilinadi. O`xshash va o`ziga xos jihatlari izohlanadi. Amir Temur va temuriylar davri me'moriy obidalari tavsiflanadi, ularning ahamiyati yoritiladi. O`rta Osiyoning so`nggi o`rta asrlar – xonliklar davri me'morchiligi xususiyatlari yoritiladi. Buxoro, Xiva va Qo`qon me'moriy yodgorliklari tavsiflanadi.
<i>Ta'lim usullari:</i>	Aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Kichik guruhlarda
<i>Ta'lim vositalari</i>	Kompyuter, axborot texnologiyalari

<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob
---	-------------

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni	
	vaqti	O`qituvchining
1- bosqich 1.1. O`quv hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5 min	Aqlim hujum orqali talabalar diqqati masalaga jalb etiladi.	
2 – bosqich Asosiy 50 min.	2.1. Jadval to`ldirilganidan so`ng mashg`ulot boshlanadi. Somoniylar, qoraxoniylar va xorazmshohlar davrida bunyod etilgan davlat, jamoat va diniy inshootlar tahlil qilinadi. O`xshash va o`ziga xos jihatlari izohlanadi. Amir Temur va temuriylar davri me`moriy obidalari tavsiflanadi, ularning ahamiyati yoritiladi. O`rta Osiyoning so`nggi o`rta asrlar – xonliklar davri me`morchiligi xususiyatlari yoritiladi. Buxoro, Xiva va Qo`qon me`moriy yodgorliklari tavsiflanadi.	Tinglashadi, o`zaro savollar beradilar. Talabalar ishtirokiga ko`ra baholanadilar.

<p>3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15 min.</p>	<p>3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish. Talabalar qarashlari bo`yicha umumlashtiruvchi fikr bildiriladi.</p> <p>3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to`ldirish taklif etiladi va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi</p> <p>3.3 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi.</p>	<p>O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma'lumotlarni toifali jadval va klasterga tushiradilar.</p>
--	---	---

O`quv va topshiriq:

I.1. O`quv vazifa

Ekspert varaq № 1

1. Somoniylar davri me'morchiligi haqida so`zlab bering.
2. Qoraxoniylar davrida qurilgan inshootlar?

Ekspert varaq № 2

1. Xorazmshohlar davrida qurilgan me'moriy inshootlar
2. Amir Temur davrida qurilish ishlari haqida so`zlab bering.

Ekspert varaq № 3

1. Shayboniylar davri me'morchiligi
2. Buxoro xonligida bunyod etilgan imoratlar

I.2. O`rta asrlar me`morchiligi mavzusidagi konseptual jadvalni to`ldiring:

Somoniylar, Qoraxoniylar va Xorazmshohlar davri	Amir Temur va Temuriylar hamda Shayboniylar davri	Buxoro amirligi, Xiva va Qo`qon xonliklari
--	--	---

Masjidlar

Maqbaralar

Madrasalar

Xonakoqlar

Saroylar

Bog`lar

4-mavzu: XX ASR ME`MORCHILIGI

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 30
<i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi</i> <i>seminar rejasi</i>	1. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Yevropa uslubida qurilgan inshootlar 2. XX asrning 50-yillarigacha O`zbekiston me`morchiligi 3. XX asr II yarmida qurilish ishlari 4. XX asr me`morchilgining o`ziga xos xususiyatlari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi talabalarda Chorizm va Sovet davrida qurilgan yodgorliklar haqida tushuncha hosil qilish.</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Asosiy masalalar bo`yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari:</i> XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Yevropa uslubida qurilgan inshootlar sanab o`tiladi, ularning o`xshash va o`ziga xos jihatlari ta`kidlanadi. XX asrning

	50-yillarigacha O'zbekiston me'morchiligi haqida ma'lumotlar beriladi. XX asr II yarmida amalga oshirilgan qurilish ishlariga to'xtalinadi. XX asr me'morchilgining o'ziga xos xususiyatlari jihatlari bayon etiladi.
<i>Ta'lim usullari:</i>	Aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, munozara
<i>O'quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Kichik guruhlarda
<i>Ta'lim vositalari</i>	Kompyuter, axborot texnologiyalari
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob

O'quv mashg'ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni	
	vaqti	O'qituvchining
1- bosqich 1.1. O'quv hujjatlarini to'ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5 min	Aqlim hujum orqali talabalar diqqati masalaga jalb etiladi.	
2 – bosqich Asosiy 50 min.	2.1. Jadval to'ldirilganidan so'ng mashg'ulot boshlanadi. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Yevropa uslubida qurilgan inshootlar sanab o'tiladi, ularning o'xshash va	Tinglashadi, o'zaro savollar beradilar. Talabalar ishtirokiga ko'ra baholanadilar.

	o`ziga xos jihatlari ta'kidlanadi. XX asrning 50-yillarigacha O`zbekiston me'morchiligi haqida ma'lumotlar beriladi. XX asr II yarmida amalga oshirilgan qurilish ishlariga to`xtalinadi. XX asr me'morchilgining o`ziga xos xususiyatlari jihatlari bayon etiladi.	
3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15 min.	3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish. Talabalar qarashlari bo`yicha umumlashtiruvchi fikr bildiriladi. 3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to`ldirish taklif etiladi va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi 3.3 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi.	O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma'lumotlarni toifali jadval va klasterga tushiradilar.

1. Munozara o`tkazish tartibi va reglamenti

Ma'ruza vaqti	5 daqiqa
Taqrizchilar so'zi	2 daqiqa
Tanqidchilar so'zi	1-2 daqiqa
Ma'ruzani jamoa bo'lib muhokama qilish	5-10 daqiqa

2. Muhokama ishtirokchilarining baholash mezonlari va ko'rsatgichlari

qatnashchilar

Baholash mezonlari va ko'rsatgichlari

Ma'ruzachilar ismi sharifi

1 2 3 4

1.Ma'ruza mazmuni

Mavzuga mosligi

Bayon etishdagi

aniqlik,

mantiqiylik,

izchillik,

to'liqlik.

Xulosalarning aniq bayon etilishi

2.Axborot berishda ko'rgazmalilik

3. Reglamentga amal qilinishi

Jami (maksimal)

5-mavzu: Mustaqil O'zbekiston me'morchiligi (6 soat)

O`quv vaqti: 80 daqiqa	Talaba soni: 30
<i>O`quv mashg`ulotining tuzilishi seminar rejasi</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e'tibor 2. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar 3. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari
<i>O`quv mashg`ulotining maqsadi talabalarda Mustaqillik davri me'morchiligi haqida tushuncha hosil qilish.</i>	
<i>Pedagogik vazifalar:</i> Asosiy masalalar bo'yicha tushunchalarni shakllantirish.	<i>O`quv faoliyatining natijalari:</i> Mustaqillik yillarida me'morchilik va obodonlashtirish ishlariga e'tibor aniq dalillar misolida ko'rsatib beriladi. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar tavsiflanadi. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari haqida ma'lumot beriladi.
<i>Ta'lim usullari:</i>	Aqliy hujum, kichik guruhlarda ishlash, munozara
<i>O`quv faoliyatini tashkil qilish shakli</i>	Kichik guruhlarda
<i>Ta'lim vositalari</i>	Kompyuter, axborot texnologiyalari
<i>Qayta aloqa usullari va vositalari</i>	Savol-javob

O`quv mashg`ulotining texnologik xaritasi

Ishlash bosqichlari,	Faoliyat mazmuni		
	vaqti	O`qituvchining	Talabaning
1- bosqich 1.1. O`quv	Aqlim hujum orqali talabalar diqqati masalaga jalb etiladi.		

hujjatlarini to`ldirish va talabalar davomatini tekshirish 5 min		
2 – bosqich Asosiy 50 min.	<p>2.1. Jadval to`ldirilganidan so`ng mashg`ulot boshlanadi.</p> <p>Mustaqillik yillarida me`morchilik va obodonlashtirish ishlariga e`tibor aniq dalillar misolida ko`rsatib beriladi. Mustaqillik yillarida qad rostlagan yirik inshootlar tavsiflanadi. Milliy va zamonaviy me`morchilikni uyg`unlashtirish masalalari haqida ma`lumot beriladi.</p>	<p>Tinglashadi, o`zaro savollar beradilar.</p> <p>Talabalar ishtirokiga ko`ra baholanadilar.</p>
3 -bosqich. Yakuniy natijalar 15 min.	<p>3.1 Mavzu bo`yicha xulosa qilish. Talabalar qarashlari bo`yicha umumlashtiruvchi fikr bildiriladi.</p> <p>3.2 Talabalarga jadvallarni mukammal to`ldirish taklif etiladi va o`quv mashg`ulotning maqsadiga erishish darajasi tahlil qilinadi</p> <p>3.3 Mavzu yuzasidan o`quv vazifasi beriladi.</p>	<p>O`rganilgan mavzu bo`yicha olgan ma`lumotlarni toifali jadval va klasterga tushiradilar.</p>

O'quv va topshiriq:

I.1. O'quv vazifa

Ekspert varaq № 1

1. Mustaqillik yillarida qurilgan yirik davlat inshootlari haqida so`zlab bering.
2. Mustaqillik yillarida qurilgan yirik bozorlar?

Ekspert varaq № 2

1. O'zbekistonda tarixiy binolarni ta'mirlash va qayta tiklash ishlari
2. Yirik savdo inshootlari haqida so'zlab bering.

Ekspert varaq № 3

1. Tibbiyot va ta'lim inshootlariga e'tibor
2. Milliy va zamonaviy me'morchilikni uyg'unlashtirish masalalari

I.2. Mustaqillik davri me'morchiligi mavzusidagi konseptual jadvalni to'ldiring:

	1991-2000	2000-2010	2010-yildan keyin
Davlat			
Jamoat			
Turar joylar			
Diniy inshootlar			

**O`zbekistonning me'moriy yodgorliklari fanidan tavsiya etiladigan xorijiy
adabiyotlar ro`yxati**

1. Abbot J. Narrative a Journey from to Khiva, Moscow and St. Peterbetg during the Lfte Russian invasion of Khiva: With some account of the court of Khiva and Kingdom of Khaurism. 3 rt el. Vol. I-II. – London, 1884.
2. Barnabi F. A ride to Khiva: Trevers and adventures in Central Asia. 4 th ed. – London, – Paris, – New York, 1976/
3. Collet H. Contribution rowars the deter Khowledje of the topographe, ethnographe, resosurs and history of the Kanat of Khiva, chmpiled (for political and military reference) by H.Collet. Calcutta: Foreing Departament Press, 1873.
4. Hunway J. An Historical account of British trde over the Caspain Sea: With the authors journal from England though Russia; and Back through Russia, Germany and Holland 2 d ed., revised and corrected. Vol. I-II. – London, 1754.
5. Schakspyer R.A. A personal narrative of a Journey from Heart to Ourenbuirg, in the Caspian, in 1840. Blacwood`s Magazine, N 320. Vol. LI (1842).
6. Moser H. A travels Γ Asie Central. Impresions de voyage. – Parij, 1885.
7. Sewarz F. Turkestan, die Wiege der indo-fermaischen Volker. Nach funtxehnjahrigen Aufenthall in Turkestan dargesetellt. Freiberg im Breisgau, 1900.

